

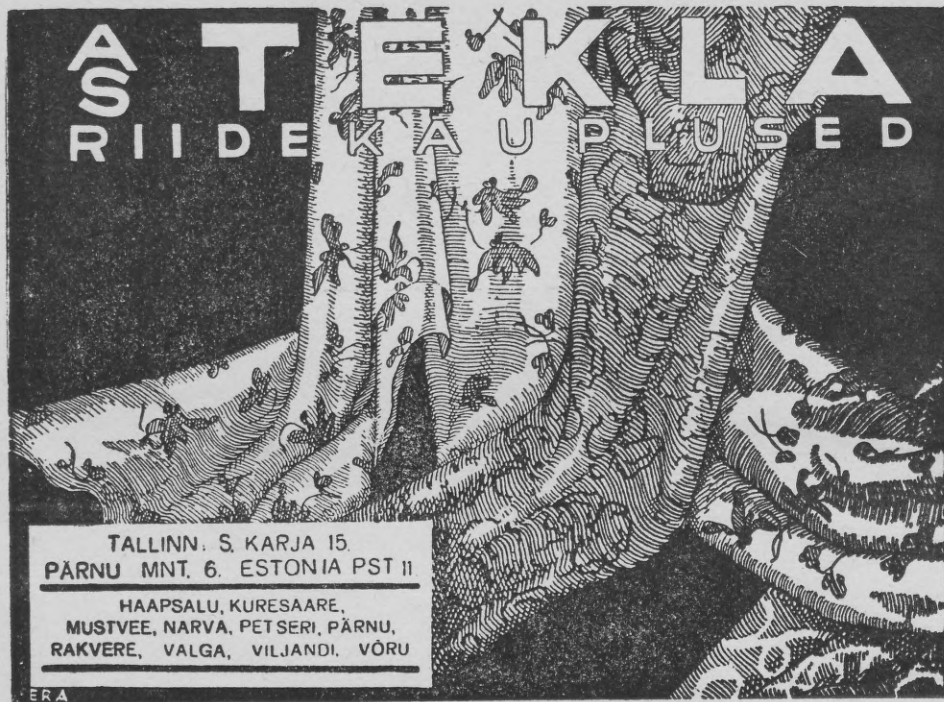
TÄNAPÄEV

NR 9-10

1939

Tõnõpõev
AR ESTN
RAAMUS-
RAAMATUKOOL

A S T E K L A
R I I D E K A U P L U S E D

TALLINN. S. KARJA 15.
PÄRNU MNT. 6. ESTONIA PST II

HAAPSAHU, KURESAARE,
MUSTVEE, NARVA, PETSERI, PÄRNU,
RAKVERE, VALGA, VIJANDI, VÖRU

ERA

TÄNAPÄEV

NR. 9-10

1939

V AASTAKÄIK

 ENSV
 Riiklik Avalik
 Raamatukogu

SP 2740

Sõjajumala sport: „Näis, kas purustan seekord maailmarekordi?“

E. Gross: Meie tee.
 A. H. Tammsaare: Lahkumise tunnil.
 G. Suits: Maa punase piirivara taga.
 E. Laaman: Sõjasihid.
 J. Barbarus: Peninukid.
 Ajaleht: Eesti-N. Liidu vahel sõlmitud pakt.
 J. K.: Juhan Köpp seitsmenda kümne keskpaigas.
 E.: Poola ajalugu kaartides.
 B. Linde: Poola tragöödia.
 J. Vain: Poola vastupanu oli ootustest nõrgem.
 V. J. Rose: Poola kool.
 Kodanik: Naeratav ringvaade.
 H. Viires: Kunsti märtüürium.
 R. Parve, K. Maid, Sarkofaag, Riimimäe: Epigramme.
 No: Varamu.
 Sarkofaag: Epigramme.
 A. K.: Pilte massimeeleoludest Londonis.
 Ajalehed: Hämarate tundide tunnistusi.
 Ajalehed: Tänapäeva Cato.
 Are Lee: Raud ja jood
 R. Parve: Maailma noorile.
 E. R.: Läti.
 E-e: Kõvad päevad.
 A. H. Tammsaare: Põrgupõhja uus Vanapagan.
 Pigilind: Väikesed mehed.
 Ajalehed: Sisemiselt liinilt.
 E. Gross: Positivist.
 Gori: Karikatuure sõjast.
 A. Mäerist: Vanaesä.
 H.: Järelehüüdeks.
 -iklus: Matkamuljeid.
 L. K.: Kutseoskus ja diplom.
 V. Poska-Grünthal: Ümberkasvatamise imetegu.
 M. Kurs-Olesk: Eeskujuks emadele.
 J. Roos: Raamatu ohtlikemad vaenlased.
 R. Alango: Tunne iseennast.
 Naatanael: Juhan Pitka „maapaos“.
 M. Skomorovska: Poola romaanid.
 H. E.: Meie igapäevane leib.

Omis asjus

Kahjuks jäi ajakirja „Tänapäeva“ s. a. septembri kuu number (nr. 8) meist olenemata põhjustel laiali saatmata ning seisis „Tänapäeva“ ilmumine samadel põhjustel oktoobri ja novembri kuus. Saadame käesolevaõga oma lugupeetud lugejaile okt.-nov. kaksiknumbri (nr. 9–10) ja jätkame „Tänapäeva“ ilmutamist.

Palume lugejail seda viivitust lahkesti vabandada.

Toimetus ja talitus

Meie tee

AEG ON EESTI RAHVALE TOONUD jälle katsumise silmapilke.

Ei või ütelda, et rahvusvaheline pinevus oleks toonud eestlastele halvemaid tagajärgi kui see on osaks saanud või osaks saamas teistele rahvastele. Ometi on silmapilk säärane, mida tuleb lugeda ajalooliseks pöördepunktiks ka meilegi. Ja iga pöördepunkti puhul ei ole ülearune, kui rahvas endale selgesti ette kujutab oma tulevikuvõimalusi ja ennast kindlustab tuleviku olukordade vastu.

Meie ei või ette näha praeguse suurrahvaste heitluse tagajärgi, meie ei saa sellepärast ette näha ka väikeste rahvaste saatust, mis kindlasti oleneb suurte saatusest. Meie ei saa aga ka muutunud ja ehk veelgi muutuvates olukordades vahest ehk muud esialgu ette võtta, kui seada endale üles suured sihid ja kindlad ideaalid, mida oleme kohustatud säilitama ka kõige raskematel aegadel. Need ideaalid võivad ajutiselt puruneda, kuid nende kindlasse võitu ei tohi meie silmapilgukski usku kaotada. Oma ülesseatud ideaalide teostamiseks peame kindlalt üles astuma igal ajal ja igas olukorras, olgu see siis oma kindla hoiakuga või vajaduse korral ka jõuga.

Mis oleks siis eestlastel kui rahvusel praeguses keerulises olukorras sarnast, mida võiksim üles seada ideaalina, mida iga eestlane peab südames kandma ka siis, kui olukorrad võiksid muutuda kõige masendavamakski.

Need on Eesti omariikluse ja Eesti rahvuse ning kultuuri säilitamine!

Meie riikliku iseseisvuse ideaal jääb ja peab püsima. Ehk olgu siis ainult säärasel juhul, kui teostuks veel suurem ideaal — Euroopa Ühendriigid.

Omariiklus on meie kõrge püüe ja tahe, kuid nagu õpetab ajalugu ja lähem minevik, võib see hädaohtu sattuda rahvaste heitluses, üks aga ei või kunagi hädaohtu sattuda, kui meie rahvas seda soovib, see on Eesti rahvuse olemasolu. Aastasadade jooksul oleme jäänud eestlasteks, selleks jääme ka võimalikkudes tulevikuraskustes. Seda ei saa meilt keegi võtta.

Praeguses ajajärgus, kus rahvuslikud vastolud on äärmuseni üles pingutatud, kus riikide õpetusli-

kud alused on üksteisele vaenulikud, on väikerahvastel oma ülesanded, mis võivad osutuda mitte üksi väikerahvastele enestele oma olemasolu eeltin-gimusteks, vaid ka suurrahvastele teenäitajaks tuleviku pöördepunktidel.

Need väikerahvaste ülesanded on säilitada isiku väärtuse hindamist, võimaldada kodanikul osa võtta riigi ja rahva saatuse juhtimisest ja sellega teha iga kodanikku kaasvastutajaks enese, oma rahva ja riigi saatuse eest, mis aitab iga rahvast siduda enese külge kõiki oma liikmeid.

Ei aita õõnsate rahvuslike lööksõnadega loopimine rahvustunde äratamiseks ja alleshoidmiseks, peab rahvusliku ühistunde tekkimiseks siduma iga üksikinimest oma rahvaga nii kultuuriliselt kui majanduslikult sääraselt, et üheski eestlases ei võiks tekkida kahtlust selles, et kõige parem ja kõige kasulikum on olla ja jääda eestlaseks. Rahvuslusel peab olema väärtuslik sisu, mis sõnad muudab tegudeks. Rahvuslus ei tohi kunagi seista ka teiste rahvuste alahindamises.

Siin seisame suurte ülesannete ees, mida tänapäev nii tungivalt nõuab. Muutunud olukorras on kultuur ja haridus suurimad relvad, mis suudavad meie rahvast hoida auväärset kõrgusel Euroopa rahvaste peres. Sellepärast peame murdma maha kõik tõkked, mis pidurdavad rahva hariduse ja kultuuri tõusu. Haridusega koos loome uue puhta, tervishoidliku ja ilusa kodu. Rohkem rõhku paneme ka hoolitsemisele meie laste tervise ja puhtuse eest. Meie noorte kasvatamine eestlastena ei pea sündima lööksõnadega, vaid peame neis looma sügava sisetunde, et nad on eestlased. Oma hariduse, oma kodukultuuri, puhtuse, ebatervishoidlike elutingimuste parandamiseks astunud sammud on asjad, mis teevad järjest sisukamaks meie rahvusluse.

Nende sihtide taotlemiseks peame kiiresti tegutsema, et luua uut ja parandada mineviku vigugi. Peame jääma demokraatlikuks maaks, kus iga kodanik käe külge paneb oma riigi saatuse juhtimisele. Peame unustama võib-olla ka oma isiklikud huvid, et kõikide kodanikkude südameid liita meie omariikluse külge.

Siis ei murdu iialgi eesti rahvas.

E. Gross

Lahkumise tunnil

SAKSLUS OMA JUHI KUTSEL koondab ridu võitluseks uue korra ja parema tuleviku lootuses. Missugused tagajärjed see annab, näitab tulevik ise, igatahes võetakse asja suure tõsidusega. Sest mitte nalja pärast ei lahku sajad tuhanded inimesed, olgu vanad või noored, mehed või naised, oma igivanult eluasemeilt, et otsida endale uut kodu.

Iseloomulik on kogu asjas see, et kõik sünnib ühe mehe sõna peale. Meenub keegi Aasia suur rahvajuht, kelle käsk pani liikuma sajad tuhanded ja miljonid. Aga tema nime ei tohtinud ükski suhu võtta, tema oli kõigile ainult „tema“. „Tema“ käsk oli taeva tahtmine ja sellepärast oli ta püha ning tuli täita mõtlemata, nurisemata.

Ka Baltimaade sakslased oma enamikus lahkuvad oma igivanast kodust, kus nad pidid olema saksa kultuuri eelpostiks idasuunas juba üle seitsmesaja aasta. Pikk aeg! Silmapilgu tõsidus peegeldub juba selles ajaski.

Sajandite püüded ja ideaalid, sajandite pingutused ja ohvrid muutuvad äkki nagu kergeks ja tühiseks hullamiseks. Tundub, nagu poleks pikk ajaloojärele rohkem kui väike mänguplats, mida vanad ja noored üheskoos tegema hakanud, aga enne valmissaamist sinnapaika jätnud — ajaviiteks ja meelelahutuseks teistele. Aga ehk ei tähenda taganemine ometi mitte loobumist, vaid uue hoo võtmist?

Nagu nii paljudel ajaloo pöördetükkidel, samuti ei puudu ka tänapäeval oma halenaljakad joonekesed. Pangem tähele: lehed teatavad, et ühes sakslastega, keda kutsub nende juht, lahkunud siit ka kohaliku vene kultuurtegelase poeg ja seda silmapilgul, kus saksa mõju siin kahanemas ja vene oma kasvamas.

Vähem iseloomulik pole ka see, et ümberasuvate sakslaste eesotsas ruttas laevale eestlane, kuldrist kaelas, revolver mantli all. Nagu poleks ükski sakslane sõandanud esimesena seda tähtsat sammu astuda ei sõjariistaga ega ilma. Meil on julgeid mehi!

Siiski, asjal on ka teine külg: julgel eestlasel oli saksa naine. Nii et asja võib ka vastupidi seletada: mees ei rutanud ümberasujate laevale esimesena mitte suurest julgusest, vaid argusest — ta kartis oma naist. Suur hirm tegi mehest kangelase suurel ajaloohetkel, nagu see sündinud varemaltki sageli. Hirm on üldse paljude isiklike ja ühiskondlike ürituste ja ideaalide aluseks siin- ja sealilma suunas.

Lõpuks on ometi ükskõik, kas meie kallid suguvend oli nii kärmas suurest hirmust või armastusest, peaasi, et ta tuli finiši, s. t. saksa ümberasujate laevale esimesena. Praegusel spordi ja rekordite ajas-

tul on see eriti tähtis ja meelikõitev. Ometi jälle kord meie mees teiste eesotsas! Olnuks see meie teha, me oleksime vististi oma lipu heisanud saksa laeva masti sel tähtsal ajaloolisel silmapilgul. Elagu Eesti, ta pojad on maalt põgenedes kõige väledamad!

Siiski, olgu kuidas on, aga nii paljudki oleksid vististi üpris rõõmsad, kui meie ajaloolased võtaksid lähemale uurimisele, kes astus seitsesada aastat tagasi sakslaste eesotsas meie pinnale? Kas ka siis polnud ninameheks mõni meie oma suguvend, aetuna naise kartusest ja armastusest?

*

Muu seas töid ajalehed sõnumi saksa korporatsioonide likvideerimisest. See on üsna loomulik samm praegusel ümberasumise silmapilgul, liiatigi et Saksas endaski pole korporatsioonidel enam pinda — ammugi mitte Baltimaade omil. Ühes nendega peaks likvideeruma ka teatud maailmavaade, ellusuhtumine, mis oleks nagu ajast ja arust.

Aga ons ta seda tõesti? Nagu poleks! Teatavasti ei koondunud mitte ainult saksa õppiv noorsugu korporatsioonidesse, vaid sinna läks ka hulk teiste rahvaste oma — läks meiegi noorsugu. Saksa korporatsioonid hingitsesid viimasel ajal ainult vaevalt, sest nende olemasolu eeldab teatud määral raha, mida aga sakslastel oli võrdlemisi vähe. Nõnda on nende asutiste likvideerimine enam vormi kui sisu küsimus, kui mitte arvestada majanduslikku külge. Saksa korporant paistis tänapäeval veel vaevalt silma, või kuigi, siis oli ta ilme tagasihoidlikkus ise. Selle poolest oleks ta võinud eeskujuks olla nii mõnelegi, kas või meilegi.

Meie oleme armastanud sakslastelt, oma isandailt eeskujul võtta ja teeme seda veel tänapäevgi — lahkume ühes nendega kas või oma kodumaalt ja rahvast. Aga keegi pole vististi tähele pannud, et mõni meie leht või ajakiri oleks sõnumi toonud ka eesti korporatsioonide likvideerimisest saksa omade eeskujul. See meie truudus kultuurilises laenupoliitikas on otse liigutav ja võrdub ainult vana ja koitanud sakslaste mõõbli ülesostmisega praegusel silmapilgul.

Meie noorsugu on ikka rohkem õppinud võõrkeeli kui oma emakeelt. Viimasel ajal oleme eriti tormi jooksnud prantsuse ja inglise keelele. Aga siiski oleme vististi vähe neisse süvenenud, sest miks muidu hindame balti vana ja koitanud mõõblit nii kõrgelt. Võib-olla peaksime ehk vahepeal jälle vene keelega lähemalt tutvuma, et leida iseennast ja vabaneda sellest, mis koitanud ja ammugi ajast ja arust.

A. H. T.

Maa punase piirivärava taga

Eesti East End!

AINULT VEEL kümnekond kilomeetrit Narvast läbi Eesti-Ingeri sõites Kingissepa poole mõistis matkaja paremini piiri tähendust. See oli kui läbikäimist lahutavate maailmavaadete vahe, mida tegelik liiklemisühendus ületas paari pooltühja vaguniga. Mitte kähku ei avanenud piiril suur punane värav. Sümbolne sissepääsu kohta sinna Nõukogude Venesse, sinna Nõukogude Sotsialistlikkude Vabariikide Liitu, kuhu pole lihtsa reisi-kaardiga kulgemist.

Olin viimast korda seda vahet sõitnud Kerenski kukutamise ajutise valitsuse ja enamlaste võimuharamise keeristes. Valitsusaparaat ja imperialistlikkude sihtide sunnil sõdinud vägede rinne oli siis segaduses, korralagedus raudteel, purustatud vaguniaknad. Polnud raskeist revolutsioonilistest sünnitusvaludest välja jõudnud veel ei ülevenemaalise kodusõja tormid ega meie iseseisva demokraatliku väikeriigi kujunemise tungid.

Aastat kaksikümmend hiljem sõitsin siis nüüd jälle endist Piiteri-teed. Mugav otseühenduse vagun käigus teiste nimetuste ja korramõistete poole. Uute sõjaahvarduste õhkkond täis häirejutte Peeter Suure aegade taastulekust...

Hüvasti, Eesti piirivalve nägus majake metsakolkalise tagala äärel! Üksildasena seisis see nii rahulikult oma kohal, nagu poleks kunagi raevunud tulistavaid võitlusi lahkumineva riigikorra ja piiritõmbamise pärast. Tartu rahu õnnelikult tehtud. Valjult eraldavad traattõkked Eesti ja Nõukogude Vene territooriumi vahel ei hämmasta kedagi. Kindlaksmääratud piiri ületava raudteeliini liiklemisuheteid valvamas punase värava vahitornid. Kunagi polnud ma näinud nii hoolsalt täidetud valveteenistust, nii aktiivset julgeoleku kaitset džungli-moraali vastu.

Näe, kuidas nad oma piiri hoiavad, laetud umbusaldusega kapitalistlik-fašistliku maailma vastu! Kui üks kiikriga püssimees vahitornis vahib ühte suunda, siin sihhib ta seltsimees oma samuti kiikriga varustatud pilku vastaskanti! See oli esimeseks nägelikuks pildiks „heroiliste argipäevade“ kõvast korrast Nõukogudemaa. Sõidukava tuksatus tõmbas väravalt veerema.

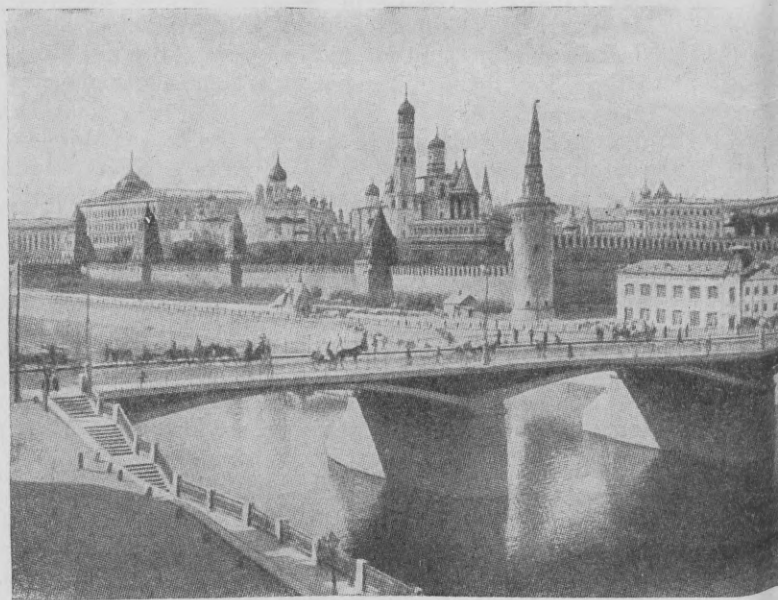
Lühike välisühenduse rong läks liikuma juba läbi teise maa metsase ümbruskonna. Helgel augustikuu hommikul vilksatas meelde, et seda ümbruskonda mõnikord on kutsutud ka „Judenitši metsadeks“. Jubeda tähenduse varjud libisesid mööda, varjud valgustkartvaist tegudest. Eks õpeta mälestusi Vene valgete hukkunud loodearmee arvele pandavaist metsikustest teravas propaganda-valgustuses tundma revolutsiooni muuseum Lenin-

gradis? Päike aga paistis pilvetult taevalt üle nende piiritaguste männikute, lepikute ja kaasikute, mille vahel ainult harva ja eemalt nähtavale tuli mingit aimu Nõukogude-Ingeri asulaist. Kuigi silm seejuures ei küündinud sügavale ega kaugele, siiski pani ta tähele. Ja oma silma väljavaade on tõelolulisi märke ja eesmarke küsiva uudishimu rahuldamiseks igatahes rohkem väärt kui fantastilised kuuldused.

„Kingissepp!“

Juba olid rongis oma õigustesse astunud Kingissepa valveametnikud. Kodanliku kontrabandi katsumine, ettevaatuse agarus kurikuulsate kahjurite ja nende peitupugevate sepitsuste puistamiseks pani vaguni koridoris ja kupees toime põhjalikku läbiotsimist. Kumedad GPU sammud vaguni katuselgi. Kõva nõukogude-kord võttis oma võimu alla. Kunagi pole ma näinud nii fanaatiliselt kohusetäitmist võitluses nägematu vaenlasega. Vaikiva ametiharjumusega keerati vaguni laest lahti ventilatori osi, torgiti all küttetorude saladusi. Sooritati nagu mingit umbusalduse rituaali; nii mõjusid need menetlused ilma avastusteta. Matkajate isiku kohtlemine ei jätnud midagi soovida. Kutsutud ametlikkude külaliste respektseerimine toimus diplomaatlikkude viisakusreeglite järgi. Valuutakontroll naeratas nagu lahkus ise.

Kes Eestist raudteel matkab Nõukogude Venesse, see ei möödu Kingissepast. Nagu alaliseks protestiks teele pandud jäljetusse hauda matmatu

Moskva Kreml

nimi. Mementoks: teadke, et hukkamõistmise ja lugupidamise mõisted siin on ümber paigutatud! Jah, Viktor Kingissepp oli nii Toompeal kui põranda all vaimukamaid ja vapramaid eesti enamlasti. Kominterni esimese piiritu tormi ja tungi mehena kutsus ta end ise Eesti parlamentaarse vabariigi „elukutseliseks kukutajaks“. Ta ohverdas oma elu enamlikus võitluses Eesti nõukogustamise pärast — kaotas võitluse — ületamata ka leninismi ja stalinismi õpetust ebauhtlasest ajaloolisest protsessist. Ei tea, kas keegi nüüd selle helge augustihommiku pildis kontrollimenetlustes, otsese oleviku momendi elamustes mõtles Kingissepa algtäheendusele. Mu matkakaaslased olid oma kaitseseisukorra automatismist tõugatud nagu minagi; aga tõugatud mõistlikule vaikumisele aastate tagant viirastava kurbmängu ja omatunde küsimustest. Vaevast muuks kui rahavahetuseks oli võõrastele lubatud hetkeks astuda sellele jaamaesisele, mis kandis kadunud eesti kommunistliku eesvõitleja nime. Nagu ülespandud plakat osutas, oli jaamaesisele pääsemine kõrvalistele üldse kõvasti keelatud.

Juhus ikkagi üsna lähedast vahekaugusest uuditseda mitmesuguseid Kingissepa tüüpe. Võib kohe lisandada, et see uuditsemine oli märgatavalt vastastikune ja heasüdamlik. Tõtt ütelda, polnud selle punase provintsilinnakese välises ilmes kuigi palju hämmastavalt uut ja punast näha. Majad olid enamasti luitunud agulielamute taolised, veel vana režiimi ajast pärit, seega inetud. Aga kuhu oli jäänud siis vana tüüp? Sonimütsiga seltsimehed polnud logelejate moodi saapamehed. Varemalt nii iseloomulik vene särk ei paistnud enam endises levikus kuuluvat lihtsamagi nõukogude-kodaniku kombestikku. Naised, heledais ja kirjudes suvikleitides, lühikesed sokid ja valged kingad jalas, erinesid veelgi vähem läänemoelisest rahvalikust rõivastumisest. Läksid kobaras vesteldes või vaikselt seisatledes, emad lastega kätel ja käe kõrval: polnud rõkkavalt rõõmus, aga ka mitte rõõmutu

Vene talunaine kolhoosi põllul

selle eelposti rahvas oma päikesepaistes ja kaskede varjus.

„Kuhu on jäänud Anvelt?“ küsis korraga keegi matkakaaslastest. Polnud me küll Moskva teel selleks, et kohata eesti enamlasti-emigrante. Aga kiusatuse küsida oli ligikaudu sama kui huvi enam teada saada selle teise maa ja teise maailma asjade arengust.

Läbi Leningradi oblasti jätkus siis Nõukogude-maa avastamine vaguniaknast. Teadagi võis nii põgus pilguheitmine kinni püüda vaid eluelementide olustikulisi pinnanähtusi. Külamajade lagunud katused vastasid mitmes kohas endistele mälestuspiltidele. Põldude ühteatud piirid ja traktoritega töötamine tunnistasid kolhooside süsteemi. Paratamatuks muljeks jäi, et nende raudteeäärsete kollektiivsete põllumajanduste tase veel aimu ei anna sotsialistliku ülesehitustöö rekordsaavutustest. Tundus, nagu oleksid Moskva keskvalitsuse erilised hoolitsused juhitud kuhugi mujale. Kuhugi mujale juhitud ka suuremad punavägede koondamised. Aga rahu relvades heitis vaatleja teadvusse oma reflekse siit ja sealt...

Väljavaatamisest küllalt saanud matkaja tohiks ehk ühtsama mõtiskelumotiivi avaldada järgmiste sõnadega:

Eelarvus hellitab ainult oma lähinägeliku silmaringi kitsust. Kui mitte poleks võitnud Lenini ja Stalini riigitarkus, vaid trotskism, kas oleksid siis saanud ka need mitteründamise suhted suurima revolutsioonimaa piiril; kas matkaksid sa siis ka vaatlejana Leningradi, vaatlejana Moskvasse? Seal ju alles avanevadki selle määratud maa esinduslikud nägemisväärsused.

Gustav Suits

Tööpalee Moskvast

Sõjasihid

Saksamaal

E SITEKS Hitleri rahupakkumine, siis Belgia ja Hollandi riigipeade rahusobituse katse tõstsid päevakorda küsimuse sõjasihidest: mis tingimistel sõdijad oleksid valmis rahu tegema.

Hitleri rahupakkumises on võrreldes Saksa Maailmasõja-aegsete sõjasihidega see uudsus, et ta piirid sõjasihidega idas ja asumaadel, ei esita neid aga mitte läänes.

Nähtavasti on Saksamaal aru saadud, et see oli Maailmasõjas Ludendorffi suurim viga, et ta end piirata ei mõistnud. Saksamaa taotles siis piiride revideerimist ühteageu nii läänes, eriti Belgias, kui ka idas — Poola ja Baltimaadel. Mitmel puhul näis, et kui ta siis kindla sõnaga Belgia puutumatus oleks tõotanud, oleks tal võimalus avanenud vähemalt Inglismaaga rahu üle kõnelda. Kui ta sellest aru sai ja „ida-orientatsiooni“ lõplikult valida tahtis, oli juba hilja.

Nüüd näib Hitleri 6. okt. rahupakkumisest, et tema Euroopa sõjasihid on ainult idas, peamiselt Poolas. Ta tahab luua Poola riiki, mis ehituselt ja juhtimiselt tagaks, et ei muutu „tulekoldeks Saksamaale ega intriigide keskuseks Saksa ja Vene vastu“. Teiste sõnadega — tulevase Poola suveräniteet olgu piiratud Saksa ja Vene kasuks. Viimast oletust võis võtta sõna otsemas mõttes, kuni Poolamaa oli esimese demarkatsioonijoonega Saksa ja Vene vahel pooleks jagatud. Pärast 29. sept. lepingut aga, millega Saksa-Vene „riigihuvide piir“ liideti ida poole peagu kuni nn. Curzoni-liinini, s. o. rahvusliku piirini poolakate ja ukrainlaste-valgevenelaste vahel, jäi tegelikult Saksamaa üksi Poola tulevase saatuse peremeheks ja eestkostjaks, seda enam, et nagu Briti välisameti alamsekretär Butler alamkojas seletas, Briti tagatis Poolale ei käi selle idapiiride kohta.

Saksa-Poola piiri tahab Hitler tublisti revideerida, — seda tõendab juba baltlaste kiire ümberasustamine Poola koridori ja Posenisse. Saksa piiride defineerimisel on Hitleri 6. okt. kõnes tähelepanuväärne, et seal ajalooline põhimõte seisab juba enne etnograafilist, nagu seal uudsuseks on, et seal Saksamaa endisi asumaid nõutakse tagasi ainult eeskätt. Üldse nõutakse aga Saksamaale kohaseid asumaid.

Üldlaadilised Hitleri rahutingimused käsitlevad relvastuste mõistlikku piiramist, lubamatute relvade kõrvaldamist, turgude ümberkorraldamist rahvusvahelise kaubanduse elustamiseks ja valuutade lõplikku reguleerimist.

Võrreldes enne-sõjaajaga on Hitleri nõudmised märksa kasvanud, mis muidugi seletatav on Poola sõja võiduga ning N. Liidu seisukoha vahetusega. Hitler tahab restaureerida olukorda, millel Ida-Eu-

roopa püsis pärast vana Poolamaa jaotamist üle saja aasta. Vististi ainult selle vahega, et XIX sajandil domineeris Preisi-Vene suhetes Venemaa. Nüüd aga arvab üle 100-miljoniline Saksamaa oma 75 miljoni sakslasega ise domineerida võivat.

Inglismaal

Lääneriikide rahutingimused avaldati 13. nov. vastustes Hollandi-Belgia vaheltsobituskatsele. Konkreetsemalt on need — „Austraale, Tšehhoslovakkiale ja Poolale tehtud ülekohtu parandamine“, üldiselt — „jõu tarvitamise väitmine tuleviku rahvusvaheliste tülide lahendamisel“.

Viimase rahutingimuse ametlikumaks kommentaariks võiks ehk lugeda välisminister lord Halifaxi kõnet 8. nov. Seal oli see vormuleeritud: „Seadusepärasus rahvusvahelistes suhetes ja lepingute pühadus“. Abinõuna selle sihi saavutamiseks nimetatakse „Kõigi rahvaste koostööd inimliku samaväärsuse, eneselugupidamise ja vastastikuse sallivuse alusel“. Seega siis ühe uue rahvasteliidu uuesti ülesehitamine, mis aga senisest peab olema tihedam ja tugevam ning mille keskvoim seetõttu peab kõvendatama tema liikmete kulul: „Rahvad peavad loobuma mõningaist suveräänsuse õigusist, et ette valmistada teed palju orgaanilisemale unioonile“.

Reljeefsemal kujul esineb see uue rahvasteliidu idee Briti parlamendi töölispartei rühma juhi Attlee vormelis: „Euroopa peab födereeruma, või hukkuma! See föderatsioon — Euroopa Ühendriigid — moodustatagu rahvaste üheõigusluse alusel, keskvoimuga, mille käsutuses oleks ka rahvusvaheline sõjajõud, nimelt rahvusvaheline õhujõud, ja mille otuse täideviimisel kõik liikmed olgu kohustatud kaasa aitama. Asumaade küsimus lahendatagu seega, et kõigil rahvastel oleks võrdne juurdepääs toorainetele.“

Vastasrinna juhi Attlee avaldusi tuleb nähtavasti võtta kui rahutingimuste programmi — maksimumi, mida võib teostada alles kõige soodsamas olukorras. Vastasel korral, nn. kokkulepe rahu juures osutuvad rahutingimused kompromissiks, „kirikuks keset küla“ vaenuliste poolte vahel.

Halifaxi 8. nov. kõne oli selle vastu loomulikult enam mõeldud mingi minimumprogrammina, mille alusel võib kompromissini kokku rääkida. Ses mõttes sisaldas ta üht uudsust, mis eriti tähtis, kui teda võrrelda Inglise seniste ametlike sõjasihide avaldustega. Teatavasti on neist üks drastilisem ja sõjakam olnud „Maha hitlerism!“ või „Maha natsism!“

Selle vastu aga toonitas nüüd Halifax, et „ükski rahvas ei tohi end segada teise rahva siseasjusse“. Ajalugu pakkuvat küllalt näiteid säärase katsete asjatuse üle.

Peninukid

Nüüd, kus kõik vallandet on isud
ning meeltest arenenuim — haist,
lõhn maine sinnapoole kisub,
kus midagi on märgand vaist,
mis kasutada kõlbab pisut...

Ses suunas teed on ikka vabad,
lõppsihina viib sirge joon,
kui ainult hetk on hästi tabat,
— säet allatuule ablas koon,
kui leebelt liputavad sabad.

Suur vaikus... Ei tend häiri miski,
ei luulekisa, proosaulg...
Loov inimene väldib riski,
kui kindlaks määrat mõttekulg,
— öeld, millest heietada, iski.

Nii keeletuks jääb rahvustervik:
vaim taandub säält, kus trügib võim.
Nüüd kõik on lame, oln'd mis servik,
näe! tuleviku kude, lõim
nii ühtlaselt on halliks värvit...

Näe! kuidas kummuli ja küürus
on inimene, kelle vaim
kord vabaduste poole tüüris,
too — päikse saunas sirgub taim...
Sest räägib pärgament, papüürus.

Nüüd, kus kõik ristid pöördund haaki,
koon — ülespoole, tõstet käpp,
nii miljonid vaid haistvad saaki;
neil nõörist juba haarab näpp,
mis teise rutem vinnaks kaaki.

Ei nendel vähemast küll mõika,
peab kõike hüvitama tapp.
Ei keegi enam appi hõika,
kui üle maa on käinud rapp,
kui relvatägis nähtaks tõika.

J. Barbarus

Kui „Maha natsism!“ sõjasihina üles heisati, läks inglise ajakirjanduses varsti poleemika lahti. Näidati, et see käiks vastu Inglise traditsioonilise mittevaheselesegamise põhimõttele, et ta praktiliselt oleks vaevalt teostatav ja see üldse Inglismaa asi ei saa olla Saksamaal üht või teist valitsusviisi pukis hoida, — see olgu saksa rahva enda asi. Halifaxi kõnest peab järeldama, et valitsus on selle seisukoha omaks võtnud. Ta ei taotle vastase sisekorra muutust. Ta taotleb ainult Euroopa rahvusvaheliste suhete muutmist ühe püsivama seaduskorra alusel, ühe uema ja tugevama rahvasteliidu moodustamisega.

Ed. Laaman

Eesti-Nõukogude Liidu vahel sõlmitud pakt:

Nõuk. Liidu ülemnõukogu ühelt poolt ja Eesti vabariigi president teiselt poolt, soovides arendada sõbralikke suhteid, mis on jalule seatud 2. veebruaril 1920. aastal sõlmitud rahulepinguga ja mis on rajatud sõltumatu riikluse olemasolule ja teise osalise sisemisse asjusse mitte segamisele; tunnustades, et 2. veebruari 1920. aasta rahuleping ja 4. mai 1932. a. mittekallaletungi- ja konfliktide rahuliku lahendamise pakt on endiselt nende vastastike suhete ja kohustuste kindlaks aluseks; olles veendunud, et kummagi lepinguosalise huvides on vastastikuse julgeoleku kindlustamise täpsete tingimuste määratlemine; pidasid vajaliseks sõlmida endi vahel järgnev vastastikuse abistamise pakt ja määrasid seks oma volinikeks: Nõuk. Liidu ülemnõukogu presiidium — rahvakomissaride nõukogu esimehe ja väliskomissar Molotovi, Eesti vabariigi president — välisminister Selteri, kes leppisid kokku alljärgnevas:

Art. 1. Mõlemad lepinguosalised kohustuvad teineteisele osutama igasugust vastastikust abi, selle hulgas ka sõjalist, otsese kallaletungi või kallaletungiähvarduse korral mõne Euroopa suurriigi poolt lepinguosaliste Balti mere merepiiridele või nende maapiiridele läbi Läti territooriumi, samuti art. 3. mainitud baasidele.

Art. 2. Nõuk. Liit kohustub Eesti sõjaväele andma abi relvade ja teiste sõjamaterjalidega soodustatud tingimustel.

Art. 3. Eesti vabariik kindlustab Nõuk. Liidule õiguse omada Eesti saartel Saaremaal ja Hiiumaal, ja Paldiski linnas baase sõjalaevastikule ja teatav arv lennuvälju lennuväele rendi alusel sobiva hinnaga. Baaside ja lennuväljade täpsed kohad eraldatakse ja nende piirid määratakse vastastikusel kokkuleppel.

Merebaaside ja lennuväljade kaitsmise huvides on N. Liidul õigus baaside ja lennuväljade alla määratud sektoreis pidada oma arvelt täpselt piiratud arvul Nõukogude maa- ja õhujõude, milliste maksimaalne arv määratakse kindlaks erileppega.

Art. 4. Mõlemad lepinguosalised kohustuvad mitte sõlmida mingisuguseid liite ja mitte osa võtma koalitsioonidest, mis on sihitud ühe lepinguosalise vastu.

*

Edasised kolm punkti näevad ette, et selle pakti teostamine ei tohi mingisugusel määral puudutada lepinguosaliste suveräänseid õigusi ega eriti nende majanduslikku ega riigikorda. Baaside ja aerodroomide alla antav maaala jääb Eesti territooriumiks. Pakt astub jõusse ratifitseerimiskirjade vahetamisel, mis sünnib 6 päeva jooksul pärast allakirjutamist. Pakti kestvus on 10 aastat, kusjuures see automaatselt pikeneb 5 aastaks, kui kumbki seda ei ütle üles 1 aasta enne tähtahta lõppu.

*

Kaubaleping näeb ette Eesti-Vene kaubavahetuse suurenemise 4¹/₂-kordseks, võrreldes senisega ja annab mitmesuguseid soodustusi pooltele.

Pvl. 29. sept.

Juhan Kõpp

seitsmenda kümne keskpaigas

EI OLE MEIL avaliku elu areenil palju neid isikususi, keda võiksime ja tahaksime õnnitleda nende tähtpäevil nii siiralt-südamlikult, nagu seda on Juhan Kõpp, kes 9. nov. võis tagasi mõtelda oma kuuekümneviie-aastasele „maisele matkale“. Oleme ühes kogu eesti rahvaga Juhan Kõpule tänuvõlglast, mida siinkohal kinni naelutab üks ta rohkearvulisist õpilast, kes on tohtinud käia tuld võtmas tema leegitsevast ääsitulest. Tänuvõlglast mitte ainult tema ustava ja püsiva töö eest õpetajana, hingekarjasena, ülikooli professorina, ülikooli kauaaegse rektorina, kirjamehena jne., jne., vaid eriti selle eest, et Juhan Kõpp kogu oma võitlusrohke elu kestel on evinud kõrge kunsti — j ä ä d a i k k a i n i m e s e k s. Ja selliseks sõbralikuks, lihtsaks inimeseks, kes on alati osanud oma viljaka töö ning tegevuse suurte tulemuste varju jääda ja sageli otsekui ära kaduda. Sest ta on vaikinud, kui tema töö tulemusi on kirjutatud teiste kontosse, mida pole tehtud ainult ükskord. Aga Kõpp usub ajaloo õiglastesse kohtuotsustesse ja naeratades p i s u t kurvalt läheb vaikides oma töö juurde.

Kui meie esimese põlve haritlane on sageli enda ülestöötamise raskustes muutunud kibedaks või hoolimatuks või kaotanud tasakaalu või muutunud tõsikuks või kängunud kadakaks või sukeldunud paadunud spetsiks — on Juhan Kõpp jäänud džentlmeniks, noobliks vaimuaristokraadiks, kes se-

kundiks pole unustanud vastutust kogu eesti rahva ees ja kes ikka sirgena on sammunud üle kadakluse, klerikalismi, variserluse, hurraa-isamaaluse, autoritaarsuse tormidest tekitatud lainetuste oma Suure Õpetaja eskujul, kes ka sirgelt käis „üle vee ja lainete“. Me kummardume austuses ja tänus Juhan Kõpu ees ta sünnipäeva puhul ja soovime, et tal jätkuks raugematut jõudu ülevalt veel paljudeks aastateks kõndida meie eliidi ees niisama sirgelt kui seni, et piisaks rammu kanda kõrgel täiusliku ja võiduka isiksuse lahingulippu, pühtsetud Ketsemani üksinduses ja proovitud kuningate kohustus — nagu seni.

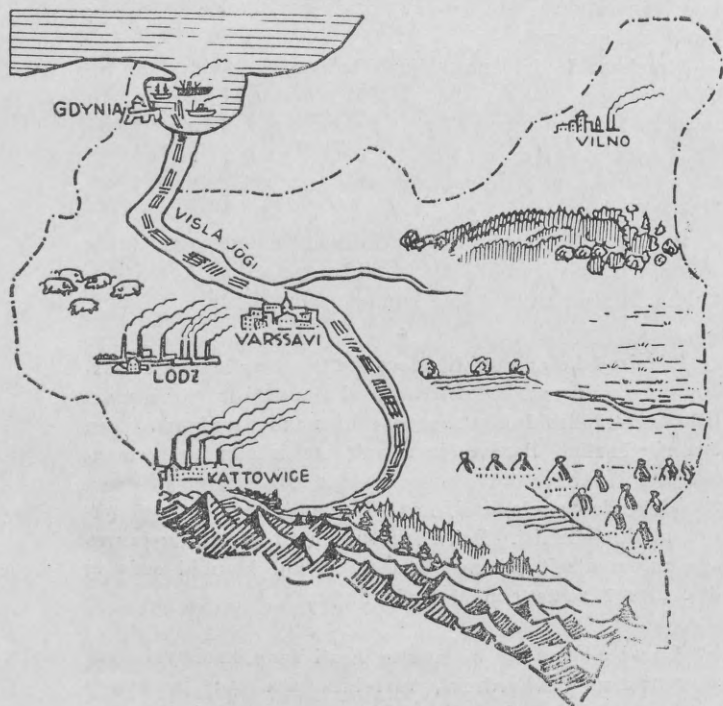
J. K.

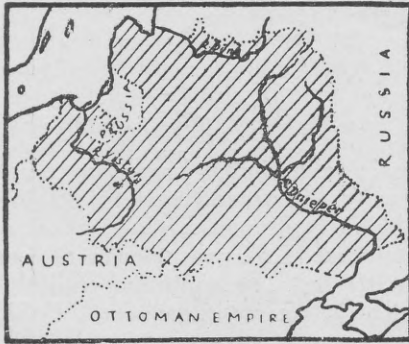
Poola ajalugu kaartides

Ühelgi Euroopa riigil ei ole olnud kirevam elukaik kui Poolal, kelle tulevane iseseisvus on nüüd jälle üks kord rohkem asetatud küsimusmärgi alla. Enne praegust sõda oli ta maa-ala suurus 150 000 ruutmiili ja elanikkude arv umb. 35 miljonit.

Järgnevais kaartides on näha Poola ajaloo tähtsamad üldjooned. Nendest selgub, kuidas varem madki Euroopa suurvõimud on Poolat jaganud ja tükeldanud oma tahtmist mööda. See oli Preisi kuningas Friedrich Suur, kes organiseeris Poola jagamist Preisi, Vene ja Austria vahel ja „kutsus kogu maailma kuningaid Poola keha jagamise pühast õhtusöömaajast osa võtma“.

Poola piltkaart

1648 Poola kuningriik ja Leedu suurvürstkond ühinenult Lublini unioonis (a. 1569). Maal on ühine kuningas ja ühised seadused; riik on hiigla põllundusala, feodaalsete maahärradega.

1740 Peeter I ja Anna ajal liigub Vene ekspansioon hoogsalt läände ja on valutanud ka suure osa Poola ida-aladest. Samuti on oma mõju avaldanud Poola riigile Preisi vürstide ittutung.

1772 Poola näib olevat oma uue rahvusliku elu lävel, teostades suuri sisereforme. Kuid Vene, Preisi ja Austria omandavad suure osa Poolast, viies läbi esimese Poola jagamise.

1793 Teiskordselt on nõrgestatud ja lõhkikärastatud Poola oma tõusvate imperialistlikkude naabrite poolt jagatud. Preisi ja Vene teevad teise jagamise.

1795 Poola kaob maakaardilt. Vene võtab Katariina ajal suurema osa Poolast. See oli Poola kolmas ja viimane jagamine.

1812 Napoleon annab Poolale uuesti riigi kuju Varssavi suurvürstkonna nime all. Waterloo lahingu järele (a. 1815) ühendatakse aga see riik Venemaaga ja Poola kaob, et uuesti üles tõusta Maailmasõjast (a. 1914—1918).

1918—1939 9. nov. 1918 kuulutab Poola end uuesti iseseisvaks. Seda kinnitab Versailles rahu a. 1919. Lõplikul kujul jäi see Poola püsima peale Poola-Vene sõja lõppemist, mis kinnitati Riia rahuga märtsis 1921. Sellest ajast alates käis Poolas peavõitlus sisemisel liinil — koduse ühtluse ja arengu teedel. Demokraatlikkude katsetuste järele panti Pilsudski maksma sõjaväelise diktatuuri, mis kestis pehmenenult edasi peale ta surmaga marssal Smigly-Rydzki ja president M. Moscicki koostööl.

Varssavi südalinn.
Keskkel Suur Teater

Poola tragöödia

Kogu poolakate asustatud maa-alad on jälle vallutatud ja Poola iseseisva riigina lakanud olemast, sama Poola, kes veel mõni kuu tagasi preenteeris Euroopa suurriikide kooris kaasasolemise õigusele ja kes suurriigina oli oma relvastatud jõuga tõsiselt arvestatav Ida-Euroopa vahekordades.

Iseloomulik sealjuures on seegi, et Poola riikliku iseseisvuse kustutajaks oli mitte Saksamaa, kellega Poola sõdis, vaid Poola hõimurahvas venelased, kellega Poola ei seisnudki sõjalises konfliktis.

Kas ja kunas Poola sellest oma uuest jagamisest iseseisvale riiklikule elule ärkab, sellele on praegu enam kui raske vastata, kui ei taheta ennustajaks hakata. Siiski enamvähem tõenäoline on, et Venemaa praegu tema valduses olevatest puht-Poola maa-aladest moodustab mingi autonoomse nõukogude Poola, kuna mingi puhver-riigi Poola moodustamine Vene- ja Saksamaa vahel pole ka võimatu. Nõukogude Poola asutamist aga nõuavad need mitte just väikearvulised Poola kommunistidki, kes asuvad Nõukogude Venes.

Poola iseseisvus, kuigi seda Maailmasõja lõpp-aastail tunnistati nii Vene kui ka Saksa poolt, on siiski tekitanud väga ohtralt skeptitsismi ja seda mailgi, kus tavaliselt suhtuti poola küsimusse suurima sümpaatiaga. Ikka avaldati kartust, et Poola laseb end kiskuda mingisse sõjalisse avantüüri ja hukkub siis. Need kartused ongi nüüd kahjuks tõestunud: Poola valitsevate ringkondade usk Inglise garantiisse ja liidulepingusse Prantsusmaaga oli nii kindel, et ta eelistas pigem sõjalist konflikti Saksamaaga, kui et lahendada oma vahekorda suure läänenaabriga Danzigi ja koridori loovutamiseks.

Slaavi rahvaste tragöödia seisabki selles, et nad minevikus otse kannibaalselt üksteist on hävitanud, ja need slaavlaste atavistlikud omadused annavad end tunda tänapäevalgi. Kui möödunud aasta sügisel oli päevakorras Tšehhoslovakkia riiklik iseseisvus, siis olid slovakiid need, kes aitasid oma ligemate hõimlaste, tšehhide iseseisvust uuristada ja viimaks neid aukugi tõugata. Ja kui lõpuks sakslased alustasid sissemarssi Tšehhis, siis tegi seda ka Poola ja nii aitasid kaks slaavi rahvast, slovakiid ja poolakad likvideerida oma hõimlasi tšehhe. Kui tol ajal nende ridade kirjutaja asetask Poola vastutavale riigimehele omavahelisel vestlusel küsimuse: kas te ei karda, et tulevikus Saksamaa poolakatega samuti talitab, nagu teie kaasaitamisel seda nüüd tšehhidega tehti, siis sain ma vastuseks: juba poole aasta pärast on Inglismaa niivõrd relvastatud, et Saksamaad vaja pole karta. Juhtisin juba siis Poola tolle riigimehe tähelepanu sellele, et tšehhid hukutasid oma iseseisvuse just suure usuga oma vägevatesse liitlastesse, pannes suuri lootusi Prantsus- ja Venemaa abile.

Nüüd oleme meie selleski ühe kogemuse võrra rikkamad: Poola laskis Inglismaad end sõjaks julgustada, aga mis heitis Inglismaa kaalule, et abistada riiki, kelle iseseisvuse ta oli garanteerinud? Ega sellena tule ometi võtta seda, et Inglismaa oma laeval Poola riigi kulla- ja valuutatagavarad Poola riikliku kokkuvarisemise eel eksporteeris?

Pooltosinat aastaid tagasi oli allakirjutanul kõnelus polkovnik Adam Koc'iga, marssal Pilsudski sinasõbra, hiljem rahvusliku ühtluserakonna Ozoni looja ja nüüd Pariis's moodustatud poola uue valitsuse rahaministriga, pikem vestlus, mille kokkuvõttest praegu, oma päevikut lehitsedes sattusin lõikele, mis praegusel ajal omab erilise tähtsuse. Meie kõnelus keerles Poola vähemusrahvaste ümber, kellest mind huvitasid ukrainlased ja valgevenelased. Olin just tulnud Lwówist, kus olin tutvunud ukrainlaste kultuurilise keskuse Šewčenko-nimelise instituudiga ja kuulnud selle ümber koondunud ringkondadelt kurtmisi nende rahvuskultuurilise töö tõkestamisest poola võimude poolt. Vihjasin oma kõneluses polkovnik Koc'iga ka neile kurtmistele, millele saingi pan Adam Koc'ilt järgmise seletuse: Olen isiklikult alati selle vastu seisnud, et meie, poolakad, oma riikliku keha külge nii ohtrasti ukrainlasi ja valgevenelasi liitsime. Esimestest oleksime meie võinud vabalt iseseisva puhverriigi meie ja Nõukogude Vene vahel moodustada, milline meile aina kasuks oleks tulnud. Aga Poola külge ukraina maa-alade liitmise karuteene eest võlgname meie tänu mõnele Riias Nõukogude Venega rahulepingut sõlmivale meie delegaadile, kellel olid suured mõisad Ukrainas ja kes tahtsid neid oma maa-alasid päästa. Loovutades need maa-alad Poolale, kasutasid enamlasted seda meie delegaatide õrna kohta ja saavutasid endile rahulepingu teistes tingimustes paremusi. Viimaste näiteina olgu nimetatud kas või seegi, et meie, poolakad, venelastelt märksa vähem kulda saime, kui teie, eestlased. Meil, poolakail, poleks üldse neid ukrainlasi ja valgevenelasi vaja olnudki, kuna nad meie rahvusriiklikku terviklust ainult vääravad.

Kui ettenägelikud olid need kolonel Adam Koc'i sõnad, selles oleme meie tänapäevani veendunud, mil Valge-Venemaa elanike ja Galiitsia ukrainlaste vabastamise tähe all Venemaa Poolasse marssis ja need maa-alad vallutas!

Vahest aga ei tule ehk seegi Poola tulevasele rahvusriiklikule terviklusele kahjuks, sest üks on kindel: kui nüüd kõik poolakate asustatud maa-alad on koondatud Saksamaa külge, siis on ikkagi võimatu enesele ette kujutada, et poola vana kultuuriga rahvast saadakse tänapäeval pikemaks ajaks suruda umbes samale tasemele, millel nad olid enne Maailmasõda Preisimaal, vaid tahestatmata tuleb siin

Saksamaa praegustelgi võimumeestel teine *modus-vivendi* poolakate jaoks leida. Milline see võiks olla, selle mõistatamine oleks praegu asjata ja üleliigne. Üks aga on kindel: kui minevikus iga Poola kuningriigi jagamise järgi poola rahvuskultuuriline pinge aina paisus, kuna poolakad just raskeil emigratsiooni päevil löid oma kirjanduse hiilgavamad palad (Slowacki, Mickiewicz, Krasiński), siis ei

või see teisiti olla praeguselgi poolakale raske ajal. Rahvuslik lein on alati viljelevalt mõjunud Poola kultuurilisele toodangule. Ja ega see nüüdki teisiti ei tule, sest kindel on: 25 miljonilise poola rahva loomingu pinget ei suuda kolmenädalase sõjalise aktsiooniga keegi kustutada.

Selles usus elavad poolakad praegu vist ka ise.
Bernhard Linde

Poola vastupanu oli oodatust nõrgem

KUI POOLA HAKKAS LOOBUMA oma traditsioonilisest välispoliitikast — sõprussest Prantsusmaaga, mida oli harrastatud palju aastaid, siis näis, nagu tunneks ta omaenda tugevust ning tahaks ajada oma joont, sõltumatu ei kellestki. Niisugune poliitika nõuab, et riigil oleks jõudu panna vastu üksinda igale agressorile. Poola naabriteks aga olid kaks suurriiki — Nõukogude Vene ja natslik Saksamaa. Kui esimene tung väljapoole ei nähtunud ta igast sammust, siis teise juures ei saanud seda jätta märkamata, kui just sihilikult ei püütud silmi kinni pigistada. Seisukord näis hädaohtlikum veel sellepärast, et Poola on suur legendik, kus loodulikud kaitsed peaaegu täielikult puuduvad. Kõik lootused tuli panna relvadele ja inimeste oskusele ning andumusele.

POPSID TUISKLIIVAL...

Olnud Maailmasõja ajal võitlevate poolte tallata ja rüüstata, tuli Poolal kulutada aastaid oma rahvamajanduse ülesehitamisele. Seepärast tekkisid tahes-tahtmata kahtlused, kas tõesti on suudetud jõuda sellisele jõukusele, mis võimaldab kulutada relvastusele hiigelsummasid. Omades kodanikkonna, kelles klassivahed teravad, ei saanud hästi uskuda ka kodanikkude ühtlast valmisolekut ohverdada end riigi kaitsmiseks. Kes julges mõelda, et lihtrahva vastu end kõrgilt ülalpidav aadlimees ja alanduses virelev talupoeg tunnevad end ühe pere liikmetena? Kas polnud põhjust karta, et talupoeg, kes tohib ainult alandlikult suudelda ametniku kätt ja peab hoiduma puutumast mõisniku ja politseiohvitseri oma, et see talupoeg hakkab mõtlema, et kaitsku riiki need, kel siin midagi kaitseda on, — et teda vaevalt võidaks veel rohkem alandada?

Või natsiooni sõltumatus, rahvuslikud varad ja nende edasiarendamine. Eks pääse nendele ligi ainult haritud inimene, eks ole nende suhtes ükskõiksemad need, kes emakeelt õpivad voki kõrval, kuna vanemad neid ei jõua kooli saata. Aga Poola talupoja varanduslik seisund on madalam kui meie juures popsidel. On ju talu Poolamaal mõeldamatult väike, põlluala ei jõua pahatihti üle 1 vakamaa. Kuid seegi vakamaake on tuiskliiv. Seda lehmaga harida (hobuse pidamist ei võimalda „talus“ väiksus), sellelt saada natuke kartuleid — sest teravilja kasvatamiseks pole tuiskliival lootusi — ning sellest ära elada on rohkem kui kunst. Aga tunda energia ülevoolu ja võitlus-

kirge riigi ja natsiooni vaenlaste vastu on vist küll asjata oodata, kui kõht pea kunagi ei saa täis.

Poola on Maailmasõjale järgnenud revolutsioonide sünnitis, kuid ta ise jäi vähemalt agraarrevolutsioonist puutumata, kisendav vastuolu aadlimehe maarohkuse ja talupoja maanälja vahel löhestab Poola natsiooni ja nõrgestab teda. Sellega tuli arvestada igaühel, kes tunneb Poola olusid. Poola valitsevad kolonelid polnud suutelised pehmenutama agrarolusid, olles ise aadlikud ja hinnates aadlike ohvitseride poolehoidu kui nendele tarvilikku. Terav vahekord jäi kuni sõjani. Maareformi puudumine lõi pinna sakslaste kihutustööle ja lubadustele teostada maareform, kui nemad jääksid peremeesteks maal. Saksamaal ju lubati samuti teostada maareformi. Lubaduse läitmisest pole midagi kuulda olnud, aga ega ometi igalt kirjaoskamatult Poola talupojalt ei saa nõuda, et ta seepärast sakslaste lubadustes palju kahtleks ja ei laseks ennast heidutada.

Paranemise lootused

Poola tööline on oma õigustes tagasi surutud. Pole teadmata, et marssal Pilsudski võimuletuleku puhul lootisid töölisel head ja sellepärast isegi pooleldi toetasid riigipöört. Kuid varsti sai selgeks, et marssal ei pääse teostama omaaegseid revolutsionääri ideid, vaid et temagi ümber on mõjuvaks jõuks sõjaväelased, kel pole kunagi olnud mingisuguseid tööliklassi seisukorda tõsta tahtvaid püüdeid. Siitpeale on töölikond maadelnud temas esilerühkiva pessimismiga. Ta on vahetevahel boikoteerinud seimi valimisi, mida teostati ebavabas õhkkonnas, ta on ka püüdnud valimistega saavutada poliitilisi õigusi ja majanduslikke kergendusi. Mõlemad teed on seni osutunud kasutuks. Seepärast oli põhjust karta, et Poola töölisedki ennast vaevalt tunnevad riigi täisõiguslike kodanikkudena, kelle õigusi ähvardaks natslik invasioon ja edaspidine võimutsemine.

Varem meie kõigest sellest ei võinud rääkida, sest niisugused arvamuseavaldused võinuksid julgustada natside agressioonipoliitika harrastamist. Nüüd on need mõtteavaldused vaid selleks, et lugejad mõistaksid kaaluda kõiki asjaolusid ja sellest tuletada mõningat ka meie oma oludes. Vaevalt tahaks või vajaks Saksamaal käesolevate mõtteavaldustega keegi milgi määral opereerida.

Vahekord Tšehhoslovakkia ja

Kuna Poola on maastikuomandustest tingitult raskesti kaitsetav, siis hakkasid endastmõistetavalt uskuma, et

Poola riigimehed teevad kõik, et säilitada heanaaberlikku vahekorda Tšehhoslovakkia, et püütakse jõuda koguni liiduni selle maaga, sest mõlemates pidi valitsema arusaamine ühte kui teist ähvardavast Saksamaa tungist itta. Tundus, nagu saadaks Böömi- ja Määrimaal sakslaste ekspansioonist selgemini aru kui Poolas. Mis tulemata jäi, oli kahe slaavi rahva lähenemine. Mulle, nende omavahelisest „iseseisvusevõitlusest“ eemalseisjale näis, et vastuolud on rohkem otsitud kui reaalselt olevad. Tundes poola keelt võib vene keele teadmise juures saada aru ka tšehhi ja slovaki keelest. Nad kõik võivad üksteisest olla niisama kaugel kui võru murrak põhja-eesti murrakust, kuid iseseisvatest keeltest kui rahvaid üksteisest eraldajast rääkida on asjata. Suure pingutuse juures ehk võiks. Ja kui siseriigis nii mõnigi asi ei leidnud rahulolemist, siis tuli võimumeestel poola keele ja tõu puhtust kaitseda böömlaste ja määraste vastu. Et see kunstlik vastuolu võiks areneda püüdeni kaasa aidata emba-kumba lammutamise juures, seda küll keegi vaevalt uskus. Aga maailmas sünnib ka võimatuid asju. Üks niisugune võimatus oli Poola kaasalöömine Tšehhoslovakkia lammutamisel.

Saksamaa ja Poola ajaloolise vastuoluga mittearvestamine oli andestamatu lohakus. Poola valitsus arvestas ja ehitas oma sõjatööstuse sellepärast Saksamaa piiridest võimalikult kaugemale, oma lõunanaabri piirile lähemale. Anšlussi tegemine Austriale asetas böömlased ja määrasteid halba seisukorda. Poola enda huvid — vajadus enast kindlustada lõunast — surusid teda naabrile lähemale, sõbraks. Kõrvaltvaatajad kahjuks ei näinud seda lähenemist. Masendatud olid kõik, kui Saksamaa surveavalduse ajal Tšehhoslovakkiale ka Poola hakkas nõudma tükikest Böömimaad, kus olevat elamas poolakaid. Koondati koguni sõjaväed Tšehhoslovakkia piirile. Saavutati Tšehhoslovakkia allaheitmise. Niisiis, Poola kindlustas end võimaliku vaenlase Saksamaa vastu, nagu kaetakse hoone uksi ja aknalauke plekiga, kuid samal ajal lammutas ise oma riigihoonet tagumise seinaga. Niisugust tegevust võib võrrelda vaid poliitilise eksimusega läinud sajandi teiselt poolelt. Kui Bismarck kogus Saksamaad Preisi kuningriigi ümber ja saavutaski tulemusi, põrgates aga Baieri vastupanule, siis olevat Prantsusmaa keiser Napoleon-Väike saatnud Preisi kuningale ettepaneku ja-gada Baieri kuningriik. Selle ettepaneku baierlastele näidanud, saavutas Bismarck nende nõusoleku liituda Preisimaaga ning varsti pärast seda marssisid baierlased koos teiste sakslastega Prantsusmaale. Prantsuse ajaloolased, olgugi et nad väga madalalt hindavad Napoleon-Väikese võimeid, väidavad siiski, et Baieri jagamise ettepanek Bismarcki käes olnud võltsitud. Poola ajaloolased oleksid õnnelikumad, kui võiksid väita, et jutud Poola kaasabist Tšehhoslovakkia lammutamisel on väljamõeldis, on ajaloo võltsimine. Praegu oleks aga liiga varajane rääkida sellisest võltsimisest. Kui prantslased ei räägiks diplomaatlikkude dokumentide võltsimisest Bismarcki ajal, kui usutavaks jääks Prantsuse ettepanek Baieri jagamise kohta, siis oleks ajaloo viimasest sajandist ette tuua väärtuselt peagu võrdne samm Poola poliitikale Tšehhoslovakkia lammutamise loos. Kuid Poola katastroof kaasaegses sõjas on vähemasti võrdne Prantsusmaa katastroofile 1870.

Ülevaade oleks puudulik, kui jätaksime käsitlemata Poola tasandikul tarvitusel olevad relvad. Kui keskaja lõpul võeti tarvitusele suurtükid, siis kaotasid lossid ja nendetaolised kindlused peaaegu igasuguse väärtuse. Suuresti kaotas oma väärtusest ka ratsavägi. On kergesti arusaadav, et külma relvaga võitlev ratsanik on saamatu ja võimetu tulirelva vastu. Ta lihtsalt ei pääse ligidale. Sõjapüssi arenedes langes ratsaniku väärtus üha enam. Kuulipildujate esiletulekuga sai ratsavägi juba muigama-panevaks relvaliigiks. Artilleria jäi täisrelvaks pikemat aega. Jalaväele tekitavad suuri raskusi tankid mitmes raskuses ja mõodus. Jalamees on tankidele vastupanemiseks kaunis abitu. Kui Poola kolonelidel raske oli orienteeruda diplomaatlikes keerdkäikudes, — millega saab seletada ränka eksimust oma lõunanaabri-poolse piiri avamist oma ürgvaenlasele — Saksamaale, siis ollakse õigustatud nõudma, et nad puhtsõjalistes küsimustes tunneksid end kodus. Järelikult pole arusaadav, miks kulutas Poola oma rahalisi võimeid ratsaväe ülalpidamiseks (väga kallis väeliik!) ega valmistanud selle raha eest rohkem lennukeid ja, mis peaaegu, väarikat vastupanu võimaldavat arvu tanke, eriti raskeid. Viimased osutuvad kaasaegses sõjas oma tegevuses vähemal määral halvata-vaiks kui kerged tankid ja soomusautod. Kolonelite tulekuga valitsemisvõimu juurde tekkis kahtlus, kas ei hakata tagasi suruma sõjaväes mehi nende poliitilise meelsuse pärast. Samuti kartsi, kas juhtivatele kohtadele ei valitud ohvitseri nende meelsuse kohaselt, jättes tagaplaanile nende tööalalise võimekuse. Kas niisugune sortimine aset leidis, seda kindlasti ei tea. Relvastus jäi puudulikuks, seda küll teame. Parema relvastuse juures oluks Poola end edukamalt kaitsenud.

*

Eespool toodud tegurid on vähemal või suuremal määral mõjunud kaasa Poola võitlusvõime murdumisel. Isegi liitlaste suured saavutused läänerindel ja saksa jõudude ümberpaiskamine prantslaste-inglaste vastu ei oleks suutnud Poolat mõjuvalt aidata, sest relvatööstuse tagasivõtmine oli lootusetu ja relvade sisseveoks puuduvad soodsad teed. Küll aga muutub mõni nähtus halva poole. Nõukogude Vene raadios kuulsime ülekohtust, mille all pidavat kannatama ukrainlased Poolas. Kas see tähelepanu oli mõeldud oma lepinglase — Saksamaa sõjalise tegevuse soodustamiseks või hakkavad kommunistid sama rassi- ja natsioonipoliitikat ajama, mida on harrastanud natslik Saksamaa, seda meil ei tarvitse kaaluda. Teame, et Nõuk. Venegi käsutas oma väed Poola maa-alale sisse marssima.

Jaan Vain

Poola kool

PÄRANDUSE, mille Poola riik oli saanud ennemaailma-sõjagaegselt Saksalt, Venelt ja Austrialt, oli hariduse ja kooliolude suhtes otse kurblooline. Kirjaoskamatus oli väga suur. Koolid olid võõrkeelsed ja -meelsed; kõik tuli vastsel Poola riigil luua: koolimajad, varustus, raamatud, õpetajad. Ainult üht asja oli ülikülluses — lapsi. Neid kihises kümnete tuhandete kaupa, maha jäetud sõjaoludes, kurvalt ihates õppimisvõimalusi. Kuid edu oli aeglane, sest polnud õppeasutisi õpetajate jaoks ja polnud ka küllaldaselt inimesi selleks. Ei tule ka unustada, et poolakeelsed kooliraamatud olid keelatud Poolamaa laiades osades. Ühe sõnaga, iga asi tuli luua, enne kui koolimaja ja õpetaja saadi kokku, et õpetada mõnda lasterühma. Kuid Poolas loodeti, et kui rahu valitseb, siis 1942. aastal on Poola koolides ruumi igale kooliealisele lapsele.

See tähendas kakskümmend aastat. See oli kaine ja tagasihoidlik arvestus. See pidi tähendama kirjaoskamatusel lõppu aastal 1942. Milline suur muutus see pidi olema!

Selle sihi saavutamist nõrgestasid teataval viisil kriisiaastad. Seisak oli vältimatu, sest oli aastaid, kus uusi koole ei saadud ehitada ega uusi õpetajaid tööle saata. Kõik plaanid paiskas ümber ka kõrge sündimiste arv ühenduses lastesuremuse vähenemisega, mis võlgneb tänu paremaile ja tervislikumaile elutingimustele. Selle tagajärjena pole olukord mitmes suremas keskusel palju parem kui Varssavis kümme aastat tagasi, kui paljudel koolidel olid hommikused ja pealelõunased klassid ja mõnedel juhtudel tarvitati kooliruume õhtuti veel täiskasvanute jaoks. Oli ikka veel sadasid kogukondi, kus koolivõimalused olid puudulikud, kus tarvitati vanu koolimaju, mis juba ammu hukka mõistetud, või ruume, mis polnud kooli jaoks ehitatud. Kuid julgustav asi oli kiirus, millega vii-

mastel aastatel kõike seda muudeti. 1937. aastal tarvitu-sele võetud uute koolimajade arv on imestletav.

Ja millised ilusad ehitised need uued on! Poola oli õnnelik, et tal oli palju mehi ja naisi, kes tulid pärast sõda koju ja kes olid olnud ametis õpetajatena teistes maades mõlemal pool maakera. Nad rakendasid kõik selle, mis oli parimat uusimas rahvahariduse levitamises, Poola laste juures.

Mis puutub koolisüsteemi, siis oli see lihtne. Algkool kõigile, vaatamata usule ja rahvusele. Koolistruktuur muudeti a. 1932—33, ja kõvasti paremusele. Seni oli valitsenud saksa süsteem, mille järele nelja-aastasele algkoolile järgnes kaheksa-aastane keskkool. Selle süsteemi suur puudus oli, et poiss või tüdruk pidi pikki aastaid töötama erllises kooliharus: klassika-, reaali- või humanitaarharus, enne kui ta osutas mingit reaalist huvi või annet. Kord startinud, oli võimatu seda muuta. Uus plaan pikendab algkooli aega, jagades selle kahte ossa. Õpilane tegi nüüd ülemineku neljateistaastasena, kus tal oli juba aimu, mida tal meeldis õppida ja teha. Keskkooli osa oli lühendatud neile, kes läksid ülikooli, kuid eriline ühe- või kaheaastane lisa oli neile, kel oli mõte hakata õpetajaks algkoolis, enne kui nad läheksid oma ettevalmistust jätkama vastavas erikoolis. Neid, kel oli praktilisi kalduvusi, juhiti kutsekoolidesse, millede tõusev arv oli uue süsteemi üks kõige meeldivamaid jooni.

Uuel Poolal oli kuus ülikooli. Oli kaks polütehnikumi, kõrgemaid koole kunstide, põllunduse, kaubanduse ja muu jaoks.

Kokkuvõttes: ikka enam ja enam oli Poola kool muutumas eluliseks teguriks ühiskonnaelus ja seda ta pidigi olema.

1939. a. ilmunud ingliskeelsest W. J. Rose teosest

„Poland“

Naeratav ringvaade

1.

Kohtan tuttavat rahvaalgustajat maalt. On vana sõber, olnud üle paarikümne aasta koolijuhataja ja in-nukas haridustegelane maakonna kau-gemas kolkas. Pärin, kuidas tal läheb.

„Kehvasti, sõber, kehvasti!“

„Kuidas nii? Sul seal oma kindel koht ja palk, oled koolitöös vilunud, nii et see läheb sul kergesti. Ja suvepuhkus on sul oma paar kuud või veel rohkemgi, minu arvates peaks sul teiste riigiametnikkudega võrreldes lausa kuldne põli olema.“

„Sa arvad! Seda arwab igaüks ja ütleb, et mis neil kooliõpetajail viga elada: talvel teevad kolm-neli tundi päevas tööd, suvi otsa ei tee midagi, vaid logelevad niisama ringi, kes jalgrattal, kes mootorrattal, — mõnel isegi auto juhtida või poolemiljoniline talu pidada. Ühe sõnaga — oled lausa õnneseen sessinatses ilusas maailmas...“

„Vabanda sõber, nii ma just ei arva, aga suvepuhkuse suhtes olete teie, kooliõpetajad, vist küll pisut paremas seisukorras kui kõik teised ametnikud.“

Mu sõber sai äkki ägedaks, ta tegi käega järsu liigutuse õhus, vaatas justkui väsinud pilgul kuhugi kaugusse ja hakkas kõnelema: „Suvepuhkus! Pole ma seda suvepuhkust näinud enam hulk aastaid. Niipea kui

saabub suvi ja lõpeb koolitöö, siis seo oma pamp ja hakka rändama ühest linnast teise, ühelt kursuselt teise, kuni saabub jälle sügis ja pead asuma koolituppa. Pole vahet, pole kunagi niipalju aega, et saaks mõelda puhkusele. Ja kui jääbki mõne kursuse vahele päeva paar või koguni nädal, siis on sul oma koduümbruses sagimist kaelani: juhata laulukoori, tee näitemängu, korralda ise kursusi külarahvale, käi kaitseliidus, ja nii ikka ja alati suvi ja talv läbi.“

„Aga kõik need asjad ja toimingud on ju vabatahtlikud ega pole sunduslikud,“ tõrkan ma vahele.

„Kuidas? Ei ole sunduslikud? No ma tahaksin näha, kui oleksid minu nahas ja jätaksid mõne kursuse vahele või tahaksid seltskonnatööst mõ-

ni aeg puhata, missuguse atestatsiooni sa siis saad.“

„Kuidas nii? Peaasi on ometi koolitöö ja laste õpetamine, muu võib toimuda vabast tahtest ja siis ning seal, kus ei ole peale kooliõpetaja kedagi haritud seltskonnategelast. Nüüd aga on kõikjal perepoegi ja -tütreid, kes käinud keskkoolides, kõiksugu kutsekoolides, paljud ülikooli lõpetanud, miks peab siis õpetaja see olema, kes igal pool rühmab, kuna teised haritud jõud ei liiguta selleks sõrme, et teha oma kodunurgas vabaharidustööd?“

„Ja... Teoreetiliselt peaks see nii olema, aga tegelikult on ometi teisiti. Ja tulemus: oled talv otsa teinud pinevalt koolitööd ja olnud seejuures igal laupäeval ja pühapäeval väljaspool kooli seltskonna teenistuses, tunned end kevadel väsinuna ja tahaksid puhata kas või paar nädalat, et koguda uueks hooajaks energiat, lugeda kirjandust, süveneda probleemidesse, mis seotud su igapäevase koolitööga. Aga ei, võta suve tülles jalamaid pamp selga ja mine õppima nagu koolipoiss, kes veel mitte midagi ei tea ja vajab seepärast uusi tõesid ja uusi tarkusi. Ma ütlen u u s i, sest niipalju kui kursustel lektoreid, niipalju kui uuendajaid ja maailmaparandajaid, hoolimata sellest, et nii mõnelgi suvel kuuled kursustel sageli igivanu pedagoogilisi tõesid, mis ammu lihas ja veres ning mida oled kasutanud omas tegelikus koolitöös vahest paremini kui nii mõnigi kursuste lektoreist, kellel peale pähetuubitud teooriate pole nimetamisväärsed praktilisi kogemusi. Oled kõige selle järele uueks koolitöö alguseks niisama väsinud kui koolitöö lõppedes ja võibolla niisama tark kui enne, kuid siiski midagi rohkem: vahetpidamata töökoormatuse ja alatise „õppimise“ tagajärjel tunned, et sul pole värsket tööindu, vaid tuimus ja ükskõikus kipub võimust võtma. Sõber, sa aimad, mis ma tahan sellega ütelda...“

Ma kuulasin vana vilunud koolitegelase juttu, jäin tahtmatult mõttesse ja mulle meenusid need ilusad ajad, kus õpetajad said korraliku suvepuhkuse ja neil oli aega lugeda, kui mitte muidu, siis suvel igasugust kirjandust, liikuda vabalt nädalate viisi kesk kaunist loodust, mõelda nii kutsealalist

kui ka väljaspool kutseala tekkinud küsimuste ja probleemide üle, teha vabal tahtel ning heameelega haridustööd väljaspool kooli. Ja sügise saabudes, siis ootasid mõnikord igatsusega seda päeva, mil mudilased tulid metsakurudest koolimajja, kus sa kui õpetaja — täielise ja rahuliku puhkeaja järele — asusid uue jõu ja energiaga koolitööle.

Nüüd aga on teised ajad ja teised kombesed ning ikka ja ikka ei lakka kurtmised, et meie koolide hariduslik tase ei ole nii kaugel, kus ta peaks kõige selle „õppimise“ ja rabelemise peale olema.

2.

Mis on test?

Varem oli nii, et kui kooliõpetaja kevadel õppetöö lõpul tahtis mudilaste tarkusetagavara kontrollida, siis võttis ta neid järgemööda ette ja esitas rea suusõnalisi küsimusi. Vastasisid väikesed, eksisid, kuid samas taipasid eksimust ja parandasid. Kui mõni õpilane ettepanud küsimusest aru ei saanud, selgitas õpetaja küsimust talle kaudsete küsimustega, kuni väikemees taipas, millest juttu. Tõsi, selline tarkuse kontrollimine oli küllalt pikk ja väsitav töö, kuid selleest eluline ja ka pedagoogiline, ei lõonud väikest meest otsekohe jalust maha, kui õpetaja vähegi tundis oma kasvandikule kaasa.

Nüüd on lugu selle poolest teisiti. Keegi maailmaparandaja pedagoog ei tea kus maailmas on teinud leiduse, mille abil õpetajal üsna kerge ja päris lihtne on oma väikesi kasvandikke „vahele võtta“. See huvitav leidus pole midagi muud kui trükitud küsimuseleht mitmekümne keerulise küsimusega. Lehte nimetatakse testiks, ja kui õpetaja tahab näha, kui targad tema õpilased on, siis jagab ta igale õpilasele kätte testi ja väikemees olgu nobe ning vastaku 20—30-le targale küsimusele kirjalikult 10—15 minuti jooksul. Sagedasti antakse vastamise aeg veel lühem, kuid vastused olgu tiptop. Pole väikestel seal aega mõelda ega midagi, muudkui lae vastused paberile ning allkiri alla. Kui tuleb pärast välja, et laps on vastanud rutuga valesti, sest tal pole aega mõtlemiseks või ta pole küsimusest selgesti aru saanud, siis ei loe see targa kooliõpetaja silmis midagi.

sest — mis kirjutatud, see kirjutatud, oled omadega läbi ning jääd istuma.

Selline vägev ja mõjuv „kasvatustlik“ abinõu on too kurikuulus test, mis juba aastaid kollitab eesti koolilapsi ning millest humansemad õpetajad võivad jutustada lausa „kasvatustlikke“ pärleid.

Aga — test võib mõnikord luua mudilastele ka lõbusaid silmapilke. Keegi pedagoog jutustas loo, mis juhtunud ühes algkoolis testi täitmisel. Testis olnud küsimine: „Kalev.“ Vastused olnud järgmised: „Kalev — väike kringlivanker Tartu turul“, „Kalev — see on sukakauplus“, „Kalev — ketipeni“, „Kalev — vana lootsik Emajõe kaldal“, „Kalev — see on spordiselts, kus teineteist lüüakse pikali“, „Kalev — see on vikat, millega maamehed niidavad heina“, „Kalev — see on pesukoda, kus pestakse musta pesu“, „Kalev — see on must püksiriie“ jne. Ainult mõned üksikud olid vastanud: „Kalev — see on Kalevipoeg, sammas Tartus Vabaduspuisteel“.

Näete, missuguseid huvitavaid tulemusi annab test, ja üteltu keegi, et väikeste kummalised vastused pole õiged. Kõikjal näeb väike laps „Kaleveid“, olgu see kas väike kringlivanker, pisike sukapood kõrvaltänavas või nässakas ketipeni naabri õues. Näib, et mida mannetum olemine, seda kangem nimi, lausa „Kalev“ ja asi vask.

Huvitav oleks teada, kas mujal maailmas samuti on lubatud rahvaepose kangelase nime maalida vikskarpidele ja lagunud lootsikutele?

Kodanik

Kunsti märtüürium

KUJUTAVA kunsti saatus on valurikkamaid: võitlus passiivsusega. Tema üks õnnetuid oma-dusi on, et ta kipub jääma orvu ossa, rahvakaugeks. Ta on kunstiala, millest laiad rahvahulgad lähevad kinnisilmi mööda. Kas sellepärast, et nad on huvilagedad kunsti suhtes? Ei. Sest samal ajal me näeme, kuidas teised kunstiharud — kirjandus, lavakunst, ballet — üha enam leiavad ka laiade mas-side poolt järjest kiinduvat harrastamist. See on tõenduseks, et kunst ei kuulu tänapäeval enam kitsale ülakihile, eliidile, vaid ka väga paljudele selle maailma lihtsaile. Kuid, rõhutagem, kujutav kunst oma sisemisest pingerikkast progressist ja mitmekesistumisest hoolimata ei kulge seda teed. Ning seda sellepärast, et teda ei saa muuta massiartikliks. Viga peitub tema iseloomus.

On tõsi, et ühe kirjaniku teos võib tema algu-pärasel kujul rahva sekka levida tuhandeis ja enamgi eksemplares, aga kunstniku poolt loodud maal, graafiline töö või skulptuur saab kuuluda vaid ühele isikule või asutisele, kui ei taheta kasutada kunstireproduktioone. Reproduktioon pole aga enam elav kunst, vaid surnud jälgend.

Agas mitte ükspäinis selles ei seisa kunsti traagika. Mõõname, et ka meie juhtivad asutised on kunsti suhtes olnud ääretult passiivsed, teatavil juhtudel isegi vaenulikud. Tuletagem vaid meelde traagikomöödiat, mille lavastas endale üks asutis Adamson-Eric'u puhul. Ja analoogilist ning mitte-analoogilist ebasoosingut kunstiinimeste suhtes võib kogeda alati. (Mina pole küll kunstnik, aga kui su-vel tahtsin välismaale sõiduks õppepassi, siis keel-dus haridusministeerium seda andmast „põhjendu-sega“ — „mitmed teised lähevad“... Arvan, et ega kunstnikelgi pole kergem meil „asju ajada“). Kaudselt see pidurdab kunsti endagi arengut.

Agas lähme edasi. Meil on praegu käes nn. kodukaunistamise hoogtöö ajastu. See tähendab

sedas, et eesti kehvad kodud tahetakse muuta ilu-saiks, korralikeks ja armastusväärseiks nii oma sise-miselt kui ka väliselt ilmelt. Kuid selle töö juures on unustatud tähtsaim — kunstipärasus. Meie eesti kodudes on veel liiga vähe kunstivaimu ja kunstihõngu üldse. Selleta pole aga ühegi kodu õhkkond küllalt kodune, küllalt ilmekas ja elamis-väärne. Kunstita ei olegi õiget kodu. Sest kunst on osa meist endist, osa meie hinge. Mis on aga teinud meie asjaomased asutised selleks, et kujuta-vat kunsti viia rahva sekka, teha seda rahvaläheda-semaks?

Aitab sellestki, kui vaatame meie koole. Sein-tel mõned trükitud pildid, — see ongi see meie „rahvuslik kunst“. Harva kuskil mõni algaja kä-perdis. Meil on aga üle tuhande kooli. Kui kõigilt neilt oleks nõutud, et igaüks ostaks vähemalt ühegi väärtusliku kunstiteose, siis oleks sellega tehtud sil-mapaistev teene meie kunstile tema raskes seisundis. Sellele pole aga keegi mõelnud. Sest meil ollakse harjunud banaalse mugavusega — ka kodukaunis-tamise ajastul.

Veel midagi. Mitmed meie parimad patrioodid ja päris-eestlased, kes loevad heaks kombeks toe-tada kunsti ja kaunistada kodusid, — nad on, mõis-tagi, juhtivatel kohtadel ning tahavad mõjuda ees-kuju-andvalt, — teenivad isamaad sellega, et too-vad endale kunstiteoseid välismaalt. Sest ei olevat muidu „rahvuslikku uhkust“ ega ka küllalt ideaalne eesti kodu, kui seal ei leidu maale Berliinist või Itaaliast. On isegi teada juhtum, kus üks tuntud te-gelasi sel viisil Pariisist kaasa tõi Viiralti töö. Õn-netus selgus muidugi alles kodus, kui talle üteldi, et autor on eestlane!

Loodame kunsti märtüüriumi leevendamist uuel generatsioonilt, kes kord asub juhtivatele positsi-onidele ning kes hindab tegude väärtust.

Hugo Viires

Epigramme

Treening

Veel, ajasangar, pillu üles käsi
ja treeni lakkamatult valvelsammu,
see karastab Su vaimu, annab rammu,
et uue Marne'i all Su ind ei väsi!

Täitsamehele

Alle, õiget sõiduvett Sa
jälle oled leidnud viimaks:
viska ilulaulud metsa,
muutu epigrammist kiimaks!

R. Parve

Aktiiv

Auga teenitud aktiiva:
Külli hästi palju liiva!

Mõistus ja mõök
Mõistus püsib võimu najal,
mõök teeb imet meie ajal.

Sõda

Sõda Punapardi teene,
sõja sibiks — St. Helena.

Maa

Sada vagu ajand sahk,
ikka terve mulla nahk.

Riimimäe

Positiivne poeet

Kui näitad sa mehele turbabriketti,
Säälsamas ta virutab valmis soneti.
Käib autoga täna ta kaevandiurul,
Siis homme on õlipoemiga turul.
Sarkofaag

Täht

Enda mõttes — kuulus primadonna,
südamete võitja, kuninganna.
Muigav kriitik ütleb: tädi Anna!

Metafüüsilised habemikud.
Hoiat Ronk ja Bernard Shaw,
habemed neil rokokoo.
Intellektiki võõras kaksik,
sündivus neil pole saksik.

K. Maid

VARAMU

„Suomen Kuvalehti“ nr. 29 s. a. kirjutas Maija Suova muuseas:

„... Väga loomumane joon on muide Tallinna kirjanikel see aktiivne osavõtt kõigest, mis nende ümber kunagi sünnib. Neil on üldiselt kõigil mingi kodanlik amet, kes on välis-, kes haridusministeeriumis teenistuses, kes teatri dramaturg, kes Varamu toimetaja jne. ja nad käsitlevad oma toodangus üldiselt valusaid hingeelulisi, ühiskondlikke ja rahvuslikke raskeid küsimusi. Üliõpilaslinna Tartu kirjanikele on jälle rohkem omane järsum või mahedam erinemine oma ümbrusest, jahedapoolne esteetilisus, — teiste sõnadega — nad vastavad rohkem sellele käsitusele, mis nii meil kui mujal üldiselt valitseb kirjanike suhtes...“

Juba kaks aastat on Tallinnas ilmunud Varamu-nimeline ajakiri — seesama, mil on 5000 tellijat, peen välimus, veel peenem sisu jne! — „Kultuurkoondise“ nimelise osaühisuse väljaandena — osaühisuse, mille osanikud on peaaesjalikult kirjanikud ja mis kirjastab palju muudki, näit. rahvalaule, koguteost Vabadussõja sangareist.

... Kui imestasin, kuidas sellelaadiline juba sunnitud võrdlemisi kitsale lugejaskonnale määratud väljaanne on võidud saada majanduslikult tasuvaks, pealegi kui Eestis on vana ja sissejuurdunud sama ala ajakiri Looming, siis vastati mulle: — Selleks pole muud vaja kui organiseeruda. — Organiseeruda? Kas pole inimesed siis, kes tellib või ei telli lehte, ja kas selle menu ei ripu siis ainult seltest?

— Nii, kuid enne kui mõnda lehte võib hakata välja andma, peab olema täpne selgus sellest, kui palju sellel saab olema tellijaid ja teadagi erilistest muistki seikadest.

Olin ikka küsimusmärgi näoline, mispärast mulle selgitati kogu asi põhjani, kuid ei hirmuta ega vaeva sellega oma lugejaid — sellest võib olla seegi hädadoht, et igaüks neist läheks ja teeks samuti: hakkaks välja andma peent kirjanduskunstilist ajakirja, mis kõige lisaks tasuks enda veel ära!...“

Nende sõnade juures on „Suomen Kuvalehti“ ära toonud ka toimetaja Henrik Visnapuu siinavaldatud pildi.

On kahju, et rouva Suova ei selgita seda lugu põhjani eesti kirjanikkudest, nende organiseerimisandest ja, teadagi, neist „erilistest muistki seikadest“. Seepärast jääme meiegi küsimärgi näolisteks ja ootame, et asjad kord selguvad ilma lugeja vaeva ja hirmutagi.

No

Epigramme

Asunik

„Äsja kasvatasid ette habemebarjääri,
seitsme tuhande eest tegid kaevurikarjääri,
kas nüüd kogukonnamaksu viimaks ära maksad?“
nõnda asuniku harjas kinni vallasaksad.
Küll sel Õismäe rabasel parnassil
raske elada on kehvikute klassil“.

Repertuaar

Ega meie Melpomene ole õrn, ei hepik,
toiduks laual tal dramatiseering-standardsepik.
Üht vaid ihkab: siis saaks kätte kõige magusama roa,
Jänese kalendri vekkimiseks kui saab Särev loa.

Kultuurisaun

Vingu kerisel teeb reportaažipapa,
leili viskab slaagerpiiga Tipatapa,
tantsu uhteveeks saab terve porikapa.
Kas see saunalist ei siiski ära tapa?
Surgu! Soovikontserdiga laip läheb rappa,
pärja spordililli paneme veel sappa!

Süütuid küsimusi

Kas reportaaž on sama adjektiiv mis „vesine“?
Kas sõnast „kesa“ tulebki vast sõna „kesine“?
Kas muusika on vana tantsu ukseesine?

Sarkofaag

Pilte massi meeleolust Londonis

KEVADINE õhtupoolik Hyde pargis. Tegevuses on umbes paar-kümmend kõnelejat. Kõikjal küsitakse, kuhu viib meid praegune poliitika, kas sõja või rahu poole. Iga kõneleja püüab näidata abinõusid sõjast hoidumiseks oma parima äranägemise järgi. Seal hüüab tüse Savenarola-taoline mees särades üle terve näo: „Jumal, kuningas ja isamaa! — God, King and Country!“ Pidage neid meeles, siis läheb kõik hästi. Kuulajad käratsevad, mõni pooldades, mõni naljapärest, et rohkem lärmi oleks.

Edasi seisab puldis mustas kuues katoliiklaste jutlustaja ja vehib palveraamatuga. Taamal kõneleb pikakasvuline paks neegrivanamees kirevais rahvariideis, pikad värvilised suled lehvimas juukseis. Käes hoiab ta Briti lippu. Neegri ümber on murdu kuulajaid, ta suled ei paista ilmaeagu kaugele! Sageli vapustab kuulajaid äge naeruhoo. Ka seda mitte ilmaeagu, sest neegril on huumorit. Ta põimib poliitilisse kõnesse episoode oma vanaema abielust ja muidki selle taolisi „psühholoogiliselt“ huvitavaid asju. Siis soovib ta Briti lippu käes hõõritades Inglise kuningale head tervist, et tal peavalu ei tekiks. „Kuid,“ lisab ta, „peetagu meeles, et meie koloniad, ka kord tõuseme iseseisvaiks rahvaiks!“

Pisut eemal vilgub punane lipp suure rahvaparve keskel, mis ületab isegi neegri kulajatehulga. Seal agiteerivad kommunistid anglo-soviet'i pakti heaks. Parajasti tõuseb pulti uus kõneleja, kõhn tõmmu noormees, kes algab tagasihoidud ironiaga: „Üheksa kuud on mööda sellest, kui Chamberlain tegi rahu Münchenis. Ja nüüd on meil rahu — rahu Tšehhoslovakkias, rahu Hispaanias, rahu Danzigis...“ Rahvas naerab mürinal. „Ja kui nii läheb edasi, saame „rahu“ ka Inglismaal! On kindel, et sõda ei jää tulemata, kui ei sõlmita pakti Nõukogudega. Sest Hitleril pole enam muud pääseteed, kui rünnata kas Nõukogude Venemaad või Suur-Britanniat. Ma küsin teilt, miks peaks ta tungima ida poole, kui tal siin läänes meie, Inglismaa näol palju pehmem pähkel ees ootab?“

Taamal seisab puldis iirlane, siis töötu, siis patsifist. Muude hulgas kõ-

neleb ka paar naist. Kõik arutavad sisepoliitilisi asju...

Kuulajaid on pealtnäha igast rahvakihist, vanu ja noori. Mõnedki liiguvad ühe grupi juurest teise, et näha, mis siin-seal öeldakse. Teised kuulavad hoolega kõnet otsast lõpuni, et siis küsimusi esitada ja vaielda. Ka tubli portsjon politseinikke liigub gruppide vahel. Kõikjal kirju virrvarr. Mööda kaugemaid teid kulgevad ratsutajad ja autosõitjad ning veidi eemal tihedamaist rahvaparvist lamavad paarid rohul — suudeldes, nagu oleksid nad täiesti ükski.

Kõik läheb vanu traditsioone mööda ja ometi on tunda erakordset elevust.

Linna poole minnes leiad Mauble Arch'i kaarja värava olevat kattunud plakatitega. Seal ilutseb üleskutse kodanikele vabatahtlikult osa võtta riigikaitsest. Huvitav, et isegi monumente ei säästeta enam! Vähe sellest, et majade seinad on täis õhukaitse ning vabatahtlike värbamise reklaame. Nüüd moonutavad need juba monumentide piirjooni. Isegi Nelsoni amsamm Trafalgar-platsil pole puutumata.

Talvel oli see plats mitmesuguste meeleavalduste paigaks. Pühapäeviti pidasid töötud seal oma koosolekuid. Kuulajad aga loopisid neile vaskpenilisi ja tuvidele teri...

Üldpilt on midagi mäejutluse taolist. Inimesed istuvad Nelsoni monumenti alusel, pronkslõvide turjal ja purskkaevu äärtes. Ema lausub lapsele: „Sina mängi siin seni lõviga,

kuni mina lähen söödan tuvisid,“ ja paigutab lapse istuma. Muist kuulajaid seisab sõõris ümber platsi, kuna üle platsi asetseva Natsionaal-galerii rõdul rinnutavad muuseumiküllastajad ja kunstiharrastajad. On jälle kord midagi näha!

Kui möödasõidul küsid bussikondaktorilt, kas galerii ees ka peatatakse, küsib see vastu: „Tahate vist minna revolutsioonile?“ Väikeseks revolutsiooniks nimetatakse seda ka kohvikus, kuhu pärast sisse astud nina soojendama ning kuhu üks ning teine miitinguline vahelduseks teed jooma lippab. Mis revolutsioon see siis on? Igatahes tavaline meeleavaldus.

Kõnede lõppedes asutakse rongkäigule, mis möödub Downing Street'ist ja parlamendihoonetest. Nende valitsuse asupaikade juures deklareeritakse oma nõudeid ja demonstreeritakse oma rahulolematust. Rongkäigu eesotsas sammuvad politseinikud nagu suuremad „meeleavaldajad“ kunagi. Järgnevad töötud kui ka muud organisatsioonid, kes toetavad nende nõudeid. Muide on esitatud ka üliõpilased. Iga rühm kannab oma plakati lööklausetega, mille teravused enamasti on sihitud valitsuse pihta. Lauldakse „Internatsionaali“ ja „Neville, clear out!“ ning karjutakse kooris „Tööd! tööd! tööd!“

Vahetevahel kuuled üürnike streigist East-End'ist, kus vaesus kõige suurem, korterid aga viletsad ja kallid. „Mis neil viga streikida,“ ütlevad need, kellesse asi ei puutu, „iga-

Lambeth Walk'i tänav Londonis Ees eestlanna pr. Johani. Paremäl kõneleja Hyde pargis

ühel oleks kena üür maksmata jätta. Teised streigid on täbarad, jääd palgast ilma, aga üüristreigi puhul muudkui kogu raha taskusse.“

Juba Lambeth'is, kus East-End algab, on tänavapilt mustavõitu ning „idamaine“. Rida suuri tühje maju lõhutatud akendega, täiesti maha jäetud. Teised elamiseks pooliti kohendatud. Räbalais lapsed mängivad ja kaklevad tänavail. Samas turg ja basaarid, kus kõike läbisegi müüa. Pole neis majades elektrit ega veevärki. Kuid siin kuulsa „Lambeth walk'i“ piirkonnas elab veel jõukas rahvas võrrelduna päris East-End'iga, kus üüri- nikud juba on sunnitud ehitama tänavale barrikaade, et kaitsta end majast väljatõstmise eest ja säästa oma minimaalseid elamisõigusi. Jõukamaid linnaosades aga sellest vaevalt midagi kuuldakse.

Suuremat kõmu tekitavad iirlased oma pommidega. Nad ei tekita aga rahvas viha, vaid kaastunnet. Inimestel on iirlastest kahju. Mõned seletavad asja rahvusliku temperamendiga, arvates: „see on nii väga iirlaslik, neil vaesekestel pole ju huu-

morit!“ Teised jälle peavad iirlaste pomme saksa natsistliku propaganda tulemuseks. Kuid neilgi on kahju iirlastest, kes end lasevad eksiteele viia. Olgu kuidas on, väikest segadust tekitab iirlaste asi siiski. Näiteks on Hammersmith'i sild Londoni lääneosas paar kuud bussidele suletud. Iirlastel ei õnnestunud teda küll õhku lasta, kuid vigastasid siiski tublisti.

Politiilist laadi meeleavaldusi võib kohata õige tihti. Näiteks on klassikalikus teatris „Old vic'is“ Sheridan'i etendus. Seisad piletisabas uulitsal. Järsku pistetakse sulle pihku lendleht, kust loed: „Me klassikalise teatri näitetrupp läheb mandri ringreisule. Muude maade hulgas kavatseb ta külastada ka Itaaliat. Meie aga oleme selle vastu, et käiakse läbi fašistliku Itaaliaga, mis on täiesti kultuurivastane maa.“ Järgneb Mussolini kultuurivastaste tegude loetelu ja tühi ruum allkirjade jaoks. Paljudki sabbasseisjad kirjutavad alla sealsamas seinale najal. Kohe ilmuvad ka demonstreerijad. Nad kannavad fašismivastaseid plakateid ja marsivad teatri ees edastagasi.

Fašistlikud eneseavaldused ise on veidi salapärasemad. Kord leiad postkastist lendlehe, kus propageeritakse „Suuremat Britanniast“, kutsutakse üles valitsuse vastu ja nõutakse kuningale võimu. Teinekord leiad kohvikust laua klaaskatte alt fašistliku märgi — välgunoole, mis sinna salaja poetatud jne.

Tegelik sõja vastu valmistamine piirdus gaasimaskide päheproovimisega ja parkides ning platsidel kaitsevarjendite kaevamisega. Ärevusist ja rahutusist püüti avalikult teadagi rohkem vaikida kui rääkida. Teine asi, kui ise „peale satud“. Ja siis imestad, et läbisõidul Berliinis sult küsitakse: „Ah Teie tulete Londonist, seal on ju suured rahutused?“ Vastad automaatselt, et ei midagi. Järgi mõeldes tundub aga endalegi: rahulolematusi oli kaunis suuri, oleneb sellest, millist rahvakihti sa vaatled. Nähtavasti on saksa ajakirjandus asja vastavalt valgustanud. Kas nüüd inglise fašistide või iirlaste või East-End'i elanike huvide eest välja astudes, kes seda teab.

A. K.

Hämarate tundide tunnistusi

Lugu algab...

„Oleme sõjaks valmis,“ kirjutab Poola sõjaministeeriumi ametlik häälekandja „Polska Zbrojna“ möödunud laupäeval. „Tšehhi kurbmäng pidi olema õppetunniks teistele. Meie poolakad mõistame seda vajadust. Sellepärast seletame selgesti ja kindlalt, et oleme valmis sõjaks kas või kõige kangema vastasega. Poola rahvuslased pole mingit alaväärtusekompleksi mõne suurrahva suhtes.“

Postim. 28. märtsil

Sõda

Roosevelt'il oli nõupidamine senaatoritega, keda hoitades ta tähendas, et Euroopa seisukord on hädaohtlikum kui seda arvatakse. Saksamaa võib provotseerida sõda iga kuu, iga tund, iga hetk.

Pvl. 20. juulil

Mõtlematud sõnad

Burgos, 21. 7. (ETA) (Reuter). Kindral Queipo de Llano, kuulus raadiokindral, on tagandatud teise sõjaväelise ringkonna ülemal kohalt seepärast, et ta on ütelnud „mõtlematud sõnu“ oma kõnes.

Pvl. 22. juulil

Prohvetlik ettekuulutus

Ainult ime võiks viia praeguse Euroopa kriisi lahendamiseni... seletas Poola suursaadik Potocki Washingtonis... Ta seletas, et kui Euroopas suudetakse vältida sõda kuni 1. oktoobrini, siis konflikt ei puhke enne tulevat kevadet...

Pvl. 11. aug.

Hitleril on midagi varuks

... Kasvab järjest tunne, et nagu peaks lähemal ajal üht või teist juhtuma. Ollakse arvamisel, et Hitleril on midagi

varuks, kuid ei teata, mis. Mitteametlikes ringkonnas ollakse arvamisel, et Hitler parajal hetkel talitab dramaatilise ootamatusega...

Pvl. 19. aug.

Majandusrinne

„Tänapäeval on meil majanduslik kindralstaap, mis meil puudus 1934. aastal. Meie teame, et meie ei või sõjaliselt võita ühtki sõda, kui meie kaotaksime selle majanduslikult. Nüüd meie oleme valmis tegevusse rakendama oma rahva elu ja võitlusjõud ka majanduslikult, kui vaenulik maailm peaks meid selleks sundima. Vahepeal on meie kaubanduslik läbikäik välisriikidega 1933. — 1938. aastani tunduvalt kasvanud, nimelt Eestiga 207 protsendi, Lätiga 143 protsendi, Soomega 111 protsendi, Rootsiga 80 protsendi ja Leeduga 24 protsendi võrra...“ (Saksa majandusministeeriumi riigisekretär Landfriedi kõnest Königsbergi meissil 20. aug.).

Pvl. 21. aug.

Pealkirju ajalehtedest

Alanud nädal on otsustav Euroopale. Poola ei taha rahu iga hinna eest.

Saksa-Vene mittekallaletungi-pakt on valmis. Von Ribbentrop homme Moskvast.

Pvl. 22. aug.

Saksa armee valmis liikuma iga silmapilk. Pärast Vene-Saksa pakti loodetakse, et Inglismaa võtab tagasi Varssavile antud tagatise. Berliin tahab okupeerida ennesõjaaegsed piirid. Briti ei jäta Poolat ükski. Saksa-Vene pakt — ajalooline pöördepunkt. Kursid löid kõik kumal! „Kas Vene ühineb kominternivastase paktiga?“ — nii küsib üllatatud Pariis. Jaapan Vene-Saksa pakti tõttu mures.

Pvl. 23. aug.

Chamberlaini kiri Hitlerile. Selles selgitati Briti kindlat otsust konflikti korral täita endale võetud kohustusi. Hitler vastas, et Brii kohustused ei sunni Saksamaad loobuma seismast oma rahvuslike eluliste huvide eest.

Kui sõda, siis ainult „väike sõda“ Poola vastu. 5. päevaga 1914. a. piiridele. Prantsuse ei võta täna omaks seda, mis oli vastuvõtmatu eile. Pvl. 24. aug.

Saatkonnad Berliinis ja Varssavis pakivad asju... „Angriff“ kirjutab: Venemaa ja Saksamaa lahendavad üksi oma võimupiirkonna küsimuse, kus neil mõlemal on elulised õigused. Saksamaa otsus Poola suhtes on tehtud ja juba teostamisel. Gauleiter Foerster Danzigi riigipeaks. Vene-Saksa mittekallaletungi-pakt kirjutati alla Stalini juuresolekul. Pakt on märksa laiaulatuslikum harilikust mittekallaletungi-paktist ja näeb ette lepinguosaliste alalise konsultatsiooni. Pvl. 25. aug.

Briti valitsusele erakordsed volitused. Kuningalt kinnitus kohe. Ühendriikide president paneb ette Saksa ja Poola vahelised tüliküsimused lahendada kas otseste läbirääkimiste, erapooletu vahekohtu või lepitusprotseduuri teel. Jaapani protest Saksamaale: „Saksamaa ja Itaalia ei ole enam Jaapani liitlased“. Pvl. 26. aug.

Toidu- ja tarbeainete kaardisüsteem Saksamaal. Pvl. 28. aug.

Prantsuse-Saksa piir suletud. Raudteeühendus katkestati. Kõik rongid peatusid. Katkestati ka enamik lennuliine. Õine postiliiklemine seismas. Inglise laevad kutsuti Vahe- ja Balti merest koju.

Hitler on kategooriline

„... Danzig ja koridor peavad Saksamaa alla tagasi tulema. Makedoonia olukord meie idapiiril tuleb kaotada. Ma ei näe ühtki teed, kuidas Poolat, kes end garantii kaitse all tunneb mitterünnatuna, mõjutada rahuliku lahenduse suunas...“

Vastuseks Daladier kirjale 28. aug. Pvl. 29. aug.

Edasi pealkirju

Saksa väed marssisid Slovakkiasse. Poola kategooriline protest Slovakkiale. Danzig keelas kaubarongide liiklemise Poola-Danzigi vahel. Saksa allveelaevad Vahe-meres. Pvl. 30. aug.

Üldmobilisatsioon Poolas. Riigikaitse ministrite nõukogu Saksamaal. Prantsuse raudteed rekvireeritakse sõjaväele. Pvl. 31. aug.

P ö r d e p ä e v

Hitler nõudis rahvahääletust koridoris. Poola peaks koridori kohe evakueerima ja see jääks 12 kuuks Itaalia-Vene-Prantsuse-Inglise komisjoni valitseda. Hääletamise ajaks toodaks tagasi kõik endised sellel maa-alal elanud sakslased. Danzig kohe Saksa alla. Saksamaa loeb need ettepanekud Poola poolt tagasilükatuiks.

Moskva ratifitseeris. Molotovi kaebekõne inglaste ja prantslaste vastu. Saksa teateil oli möödunud ööl piiril tõsiseid kokkupõrkeid. Sündmuste areng kiireneb... Pvl. 1. sept.

Saksa sõjalennukite pommirünnakud Poola linnadele ja maavägede aktsioon. Danzig ühendati Saksa riigiga. Ägedad võitlused piiril.

Üldmobilisatsioon Inglis- ja Prantsusmaal. Saksamaal keelati välisraadiojaamade kuulamine. Karistuseks sunnitöö või surmanuhtlus. Pvl. 2. sept.

Inglis- ja Prantsusmaa tulid Poolale appi. Sõjateadaanne Chamberlain'ilt, Prantsuse sõjateadaanne Berliinis. Pvl. 4. sept.

Inglise kuningas

„... Meid on sunnitud konflikti, sest meid on ühes meie liitlastega kutsutud vastu astuma ühe printsiibi väljakutsele, mis võimulesaamisel osutuks saatuslikuks tsiviiliseeritud korraks maailmas. See on printsiip, mis lubab egoistlikus jõukatsumises tähele panemata jätta lepinguid ja pühalikke kohustusi, mis lubab kasutada jõudu või jõuhävardust teiste riikide suveräniteedi ja iseseisvuse vastu...“ Pvl. 4. sept.

Lasti põhja suur Briti reisiaurik. Inglise teateil torpedeeriti aurik „Atheniat“ Hebriidide saarestiku juures. Laeval viibis 1400 inimest, enamasti Ameerika naised ja lapsed. Ärevus Ameerikas. 1000 inimest päästeti. Pvl. 5. sept.

Hitleri sõnad

„... Minu kogu elu kuulub nüüdsest peale alles õieti minu rahvale. Ma ei ole enam midagi muud kui Saksa riigi esimene sõdur. Seepärast ma olen jälle tõmmanud endale selga kuue, mis oli mulle endale pühim ja kalleim. Mina võtan selle kuue seljast ainult pärast võitu, või — mina ei ela lõpuni...“

Ja Molotovi omad

„... Nõukogude-Saksa mittekallaletungi-pakt tähendab pööret Euroopa arengus... Ta peab andma meile uusi võimalusi meie jõudude ja positsioonide kindlustamiseks ja suurendama N. Liidu mõju rahvusvahelisele arengule...“

Inglismaa ei loobu

Briti suursaatkond Tokios teatab, et Briti suursaadik on saanud välisministeeriumilt ametlikke juhtnööre lükata ümber kuuldused, nagu nõustuks Suur-Britannia lõpetama vaenulikkused, kui Poola on vallutatud. Ka siis, kui Poola on vallutatud... kõvendab see asjaolu vaid Inglismaa otsustavust hävitada hitlerism. U. Eesti 9. sept.

Mees oskustega

Õhurelva tsensuuri ja rünnakupropagandat juhib nüüd Suur-Britannia uus informatsiooniministeerium. Viimase eesotsas seisab juhina ja ülemana juba paar päeva lord MacMillan —... mees, kes on etendanud tähtsat osa inglise avalikus elus... Tal on tulnud töötada loendamatu tel kohtadel ja auametites... Pvl. 9. sept.

Ta on olnud peale selle esimees paljudes kuninglikes komisjonides väga mitmesuguste ülesannetega, alates tööstuslike konfliktide lahendamisega ja lõpetades vaimuhaigete hoolekande organiseerimisega... Pvl. 9. sept.

Rinne rinde taga

Prantsuse rahaminister Reynaud esines pühapäeva õhtul radiokõnega. Reynaud seletas muuseas, et sõjaväelise rinde taga on ka majanduslik ja rahanduslik rinne, mis omab väga suure tähtsuse. Ma ei taha alahinnata jõudu, ent ma ei usu alahindavat vaenlast, üteldes teile, et Saksamaad on juba eksploateeritud pingutuste tagajärjel, mida ta on teinud, et valmistuda sõjaks. Majanduslikul ja rahanduslikul rindel Saksamaal ei ole enam värskeid vägesid. See on tee, mida mööda meie tahame minna. Ees on lahing, mida meie tahame teostada, meie võidame, sest meie oleme palju tugevamad, lõpetas Reynaud. Postim. 11. sept.

Lõpp läheneb

Saksa eelväed tungisid Varssavi. Varssavis käivad tänavavõitlused. Pvl. 9. ja 10. sept.

Sõda kestab kolm aastat või rohkem. Sellele eeldusele rajab Inglismaa oma poliitika. Suur-Britannia on otsustanud võidelda rahvussotsialismi hävitamiseni.

Pvl. 11 sept.

Varssavi raskete õhupommituste all. Briti väed Prantsusmaal.

Pvl. 13. sept.

Tallinnas interneeriti Poola allveepaati „Orzel“.

Pvl. 16. sept.

N. Liidu väed läksid üle Poola piiri. Pühapäeval, 17. sept. hommikul anti punaarmeele käsk marssimiseks kogu Vene-Poola piiri pikkusel. Kõik Poolaga varem sõlmitud lepingud kaotasid maksvuse. Moskva ütleb, et Poola riik ja tema valitsus on tegelikult lakanud olemast. Poola väed panevad vastu.

Pvl. 18. sept.

18. septembril kella 3 paiku hommikul põgenes Tallinna sadamast Poola allveelaev „Orzel“. Laevalt olid pühapäeva hilisõhtuks maha võetud suurtükkide lukud, kõik laskemoon ja 14 torpeedot laeval olnud 20 torpeedost. Meie vahtkond püüdis takistada väljasõitu ja on seejuures kandnud kaotusi. Rannakaitsepatari avas tule allveelaevale, mispeale allveelaev kohe sukeldus. Meie sõjalaevad ja lennukid asusid kohe allveelaeva jälitamisele. Merejõudude juhataja ja merejõudude staabiülem vabastati tegelikust teenistusest.

Postim. 19. sept.

„Daily Mail“ märgib, et Stalini samm on tõsiseks loogiks liitlastele, aga Inglismaa võib vastu võtta tugevaid lööke, kuna ta on nendega harjunud. „Iga suur sõda, millest meie kunagi oleme osa võtnud, on alanud meile halvasti, aga on alati lõppenud palju halvemini meie vastastele.“

Vene ja Saksa vägede kohtumine Brestis. Poola jätkab vastupanu. Suuri jõude Poolast läänernerindele. Bzura lahingu lõpp. 50.000 vangi. 2 Saksa diviisi purustatud. N. Vene uueks läänepiiriks Vilno-Grodno-Bialystoki-Lvovi joon. Marssal Vorošilov juhatab isiklikult.

„Postim.“ 19. ja 20 sept.

Hitler hindab olukorda

Sõda võib kesta 3–8 aastat

„... Poola sõdur on paljudes kohtades vahvalt võidelnud. Poola vägede alama astme juhatus tegi meeleheitlikke pingutusi, keskmise astme juhatus oli ebaintelligentne ja ülema astme juhatus allpool iga arvustust...“

Inglismaa seletab, et olevat otsustatud vajaduse korral sellele vastu astuda 3- või võib-olla 5- või 8-aastase sõjaga... Kas sõda kestab kolm, viis või seitse aastat, Saksa rahvas ei saa selles sõjas lüüa...“

Postim. 20. sept.

Agoonia

Suur hävituslahing Bzural. Sakslaste kätte vangilangenud poolakate arv ulatub 105.000 mehele. Tõsisemat vastupanu osütatakse ainult Modlinis... kui ka Varssavis. Vallutati Gdynia sõjasadam. Poola lõunaarmee ülemjuhataja alistus. Zamoscist lõuna pool langenud sakslastele vangi 50.000 poolakat. Bzura lahing ületab Tannenbergi.

Maareform Ungaris. Mõisad tulevad tükeldamisele.

Pvl. 21. sept.

170 000 poolakat vangi langenud. Gdyniast on saanud Gotenhafen, Smigly-Rydz on Rumeenias interneeritud. Tapeti Rumeenia peaminister Calinescu. Briti laevad vältigu Mustamere sadamaid

Pvl. 22. sept.

Demarkatsiooni joon määrati juba enne sõda. Joon läheb piki Pisia, Narevi, Visla ja Sani jõgesid. Punaarmee

võttis 5 päevaga 120 000 vangi. Võitluses Varssavi all sai surma end. Saksa maavägede ülemjuhataja kindral von Fritsch.

Pvl. 23. ja 24. sept.

Välisminister K. Selter Moskvas. Teispäeval saabub Moskvasse Türgi välisminister Saradjogiu. Läänernerind läheb elavamaks. Hitler sõitnud läänefrondile.

Saksa-Poola sõja saatus selgunud 8 päevaga. Suurimaks ja otsustavimaks oli lahing Visla käärus... Seni vangi võetud 450 000 poolakat ja saadud 1200 kahurit. 150 aastat kuluvat Poola uuestitõusuks.

Pvl. 25. sept.

Briti miiniristleja ja 2 kaubalaeva lasti põhja. Rünak tsepliniithestele. Järjekordne lendlehtede pildumine. N.-Venele 7 uut ristlejat. Jaapanlaste üldrünak Hunanis ja Kiangsis.

Postim. 26. sept.

Võitlustegevus Varssavi vastu. Prantsuse uus pealennung Saarimaale. Briti luurelennukid pildusid jälle lendlehti. Ribbentrop Moskvasse. Poola neljas jagamine. Poola puhverriigi küsimus Moskvas arutusele.

Välisminister sõidab tagasi Moskva koos prof. J. Uluotsa ja prof. A. Piibuga.

Postim. 27. sept.

Varssav alistus tingimusteta.

Eesti delegatsioon Moskvas. Eesti protest N. Liidule meie neutraliteedi korduva rikkumise puhul Vene sõjalennukite poolt 26. ja 27. septembril.

Pvl. 28. sept.

Eesti ja Vene

Sõlmiti Eesti-Nõukogude vastastikune abistamispakt. N. Liit saab õiguse rendi alusel omada Saaremaal, Hiiu maal ja Paldiskis sõjalaevastiku baasid ja mõned aerodroomid. Nende kaitseks on tal õigus seal pidada kindlaksmääratud arvul maa- ja õhuväe jõude.

Moskva, 29. 9. (ETA) (TASS) 24.—28. septembrini toimusid Moskvas läbirääkimised väliskomissar Molotovi ja Eesti välisministri Selteri vahel vastastikuse abistamispakti sõlmimise ja kaubandusliku kokkuleppe üle N. Liidu ja Eesti vahel. Läbirääkimisist võtsid osa Stalin ja Mikojan N. Vene poolt ja prof. Uluots, prof. Piip ja Eesti saadik Rei Eesti poolt. Läbirääkimised lõppesid 28. septembril vastastikuse abistamispakti ja kaubandus-kokkuleppe sõlmimisega.

Pvl. 29. sept.

Ajaloolised päevad

Vene ja Saksa nõuavad sõja lõpetamist. Moskvas sõlmiti Saksa-Vene sõprus- ja piirileping. Kontinentaalblokk Reinist kuni Vladivostokini.

Pvl. 30. sept. ja 1. okt.

Sõlmiti Läti-Vene vastastikune abistamispakt. Liibavi ja Vindavi Vene sõjalaevastiku baasideks. N. Vene rannakahurväele baasideks 70 km pikkune rannikuriba Irbeni väina ääres.

Leedu valitsus koos hilisööni. Peeti nõu Moskva läbirääkimiste üle. Urbšys jälle Moskvasse.

Hitler Varssavis suurel võiduparaadil. Väeosade 2 tundi kestnud paraadmars.

Pvl. 6. okt.

Hitleri rahu üleskutse

Ettepanek Euroopa suurriikide konverentsiks
„... Poola strateegilise kallale tungi uhke hoone varises juba esimese 48 tunni järele kokku... Saksa kaotas sõjas Poola vastu surnutena 10.572, haavatutena 30.322, kadunutena 3.409 meest... Üldse on vangistatud 694.000 Poola sõdurit-ohvitseri... „... Ma olen Saksa rahva hulgas teinud kõik, et välja rookida muutmatu päritud vaenluse mõtet ja istutada selle asemele austust Prantsuse rahva suurte saavutuste ja ajaloo ees... Ma püüdsin veel kaugemale — Saksa-Inglise sõpruseni. Ma olen seda eesmärki võtnud oma elueesmärgina — mõle-

maid rahvaid teineteisele lähendada mitte üksi mõistuse, vaid ka tunnete poolest...

„... Mispärast peaks läänes sõditama? Poola jaluleseadmiseks? Versailles'i lepinguga loodud Poola ei tõuse enam eales ellu. Seda kindlustavad maailma kaks suuri riiki — Saksa- ja Venemaa...“

„... Julgeolekut võimaldab peamiselt relvastuse tagasi viimine mõistlikule ja majanduslikult talutavamale normile... Praeguse seisukorra säilitamine läänes on mõeldamatu. Iga päev nõuab suurenevaid ohvreid... Euroopa rahvaste varandused häviksid granaatide läbi ja rahvajõud voolaksid verest tühjaks lahinguväljadel. Ühel päeval oleks aga jällegi Saksamaa ja Prantsusmaa vahel piir. Ent õitsvatel linnade asemel lasuksid varem ja lõputud kalmistud.

Neid minu väljendusi võidakse pidada nõrkuseks või arguseks. Ma annan selle seletuse selleks, et ma endast mõistetavalt tahan säästa sellest hädast ka oma rahvast. Kui aga härra Churchill'i ja tema poolehoidjate arvamine jääb võitjaks, siis jääb see seletus minu viimseks. Siis meie võitleme... Saatuse otsustab, kellel on õigus. Ainult üks on kindel: maailma ajaloos ei ole kunagi olnud kaht võitjat, ent sageli ainult võidetud...“

Hitleri kõnest saksa Riigipäeval 6. okt. Pvl. 7. okt.

Kutse Soomele läbirääkimisteks Moskvast.

Pvl. 8. okt.

Saksa vähemusrahvused Ida- ja Kogu-Europas likvideeritakse jäädavalt. Täna algavad Tallinnas läbirääkimised Eestis asuva saksa vähemusrahva väljarändamise korraldamiseks. Eesti sadamatesse on saabunud kaubalaevad väljarändajate äraviimiseks. Ka Läti sakslased väljarändamisele.

Pvl. 9. okt.

Kokkulepe N. Liiduga elluviimisel. Meie varandused ja töövõimalused, samuti Eesti politsei, administratsioon ja kohus Saare- ja Hiiumaal jäävad puutumata.

Sakslased ärasedidupalavikus. Postim. 10. okt.

Poola allveelaev „Orzel“ ... on suutnud murda läbi Taani väinade miiniväljade ja -sulgude ja viibib praegu ühes teatud Inglismaa sõjasadamas parandusel.

Pvl. 11. okt.

Daladier vastab Hitlerile

„... Ma tean väga hästi, et teile kõneldakse täna rahust, saksa rahust, mis pühitseks kavaluse- või vägivald- võite ega takistaks mingil viisil ette valmistamast uusi. Milline on siis tõeliselt viimase riigipäevakõne kokkuvõte? Ma olen hävitanud Poola. Ma olen rahul. Peatame võitluse. Peame konvertsi, et pühitseda minu võitu ja organiseerida rahu...“

Üteldakse, et Poola saatuse puutub kahte riiki. Meie vastame, et see huvitab kõigepealt Poolat ennast... Peab lõpuks aru saadama, et on möödas aeg, kus territoriaalsed võidud toovad heaolu võitjatele. Meie tahame, et meie võit vabastaks Euroopa kõigist rünnakuohtudest...“

Daladier 10. okt. Pvl. 11. okt.

Ja Chamberlain

„... Hitleri ettepanekud toetuvad tema vallutuste tunnustamisele ja õigusele teha vallutustega, mis temale meeldib... Mitte üksi väikeste rahvaste vabadus ei ole kaalul, vaid ka Suur-Britannia, dominiioonide, ... ja tõepoolest kõigi rahuarmastajate riikide rahuline olemasolu. Missugune ka oleks praeguse võitluse tulemus, missugusel teel see viidaks lõpule, maailm ei ole siis enam sama maailm, mida meie oleme varem tundnud... Meie ei taotle ainult võitu, vaid vaatame kaugemale, et panna alus paremale rahvusvahelisele süsteemile, mis tähendab, et sõda ei oleks iga järgneva generatsiooni saatuseks...“

Kõnest Alamkojas 12. okt. Pvl. 13. okt.

Prof. Jüri Uluots kujundas uue vabariigi valitsuse.

Paasikivi tund aega Kremli Stalini juures. USA suuraadik avaldas Molotovile lootust, et ei teki midagi, mis kahjulikult puudutaks rahulikke suhteid Soome ja N. Vene vahel.

Pvl. 13. okt.

Üks nädal pealkirju

Uputati Briti lahingulaev „Royal Oak“ (29.150 tonni). 1000-pealisest meeskonnast pääses ainult 15.

Leedu väed marsivad Vilnosse. Paasikivi sõidab homme Moskva. Kallio ja Erkko lendavad homme Stockholm.

Saksa rünnak läänerindel; uus õhurünnak Briti laevastikule. Briti lahingulaev „Iron Dune“ vigastatud. Prantslased taganesid üle piiri. Hävitatud 18 saksa allveelaeva. Eesti sakslased hakkavad minema. 700 esimest ümberasujat asub täna laevale.

N. Vene väeosade saabumine algas. Esimene ümberasujate laev lahkus. Esimene lahkujate oli Haljala pastor M. Nurm.

N. Liidu väed liiguvad määratud asukohtadesse. Öö vastu reedet veedeti telklaagrites. Briti-Prantsuse-Türgi pakt kirjutati alla.

Pvl. 15.—20. okt.

Saksa väed valmis rünnakuks. Suured väekoondamised Hollandi ja Šveitsi piiridele.

Lääneriigid saavad osta Ameerikast relvi. President Roosevelt'i täieline võit senatis häälelveahekorraga 63:30.

Pvl. 29. okt.

Molotov ja Erkko

Molotovi suur välispoliitiline kõne. N. Vene nõuab Soomelt saari, maariba Leningradist põhjapool ja baasi Paldiski vastas. Vastutasuks territoriaalseid loovutusi Ida-Karjalas.

Soome välisministri vastus Molotovile: Soomel on läbirääkimiste aluseks kaks põhimõtet: erapooletus ja õigus end ise kaitsta. Nõusolek ümberkorraldustega Leningradi julgeolekuks. „Kõigel on piir ja samuti ka väikesel rahval järeleandmisel... Soome õnn ei ole kellegi teise õnne teel...“

Pvl. 2. nov.

Kreml

Soome delegatsioon riiginõunik Paasikiviga eesotsas on kätte saanud oma valitsuse uued instruksioonid ja on alustanud uuesti läbirääkimisi Nõukogude Liidu riigimeestega. Soome delegatsioon läks neljapäeval kell 18.00 Kreml, et jätkata Soome ja Nõukogude Liidu läbirääkimisi.

Neljapäevane kohtumine Soome delegatsiooni ja Stalini ja Molotovi vahel kestis üle ühe tunni. Arvatakse, et Soome-Nõukogude Liidu läbirääkimisi jätkatakse peatselt

Postim. 10. nov.

Verine atentaat Hitlerile. Põrgumasin tappis 7—8 ja haavas 63 isikut. Hitler pääsis ainult imekombel eluga.

Saksa löögiväeosad Hollandi ja Belgia piiril. Karde-takse rünnakut Saksa vägede poolt. Rahutus Hollandis ja Belgias.

Tõsiseid rahutusi Tšehho-Slovakkias. Prahast kuulutati sõjaseadus. Praha suurest maailmast ära lõigatud. Reedestel meelevaldustel sai surma 30 inimest. Hacha lükkas tagasi protektori ettepanekud.

Pvl. 19, 20. ja 21. nov.

Saksa väed tõmbuvad läänefrondilt sisemaale.

Pvl. 26. nov.

Kahurimürin Soome-Vene piiril. Moskva nõuab Soome väeosade tagasitõmbamist piirist kuni 25 kilomeetri kaugusele. Vene teateil avatud eile pärast lõunat Soome territooriumilt ootamatu kahurituli N. Liidu väeosadele, kes kaotanud 4 meest surnutena ja 9 haavatutena. Soome andmeil polevat olnud mingisugust tulistamist Soome poolelt, vaid punavägede eneste õppelaskmised granaadiheitjatega.

Pvl. 27. nov.

Tänapäeva Cato

Katkeid Chamberlaini viimastest kõnedest

Sõja eelõhtul

„... Rahvusvaheline seisukord on 31. juulist kuni tänaseni pidevalt halvenenud. Meie leiame end seismas lähedase sõjaõhu ees... Nad sidusid Danzigi probleemi koridori-küsimusega ja väitsid, et Poolas elavaid sakslasi koheldakse halvasti. Meil ei ole mingisuguseid abinõusid nende juttude lõpetamiseks. Meie ei saa hoiduda tundeist, et need jutud on väga sarnased möödunud aasta väidetele sudeedisakslaste kohtlemise kohta Tšehhoslovakkias...“

Teiselt poolt — Saksamaa on teinud sõjalisi ettevalmistusi nii suures ulatuses, et Saksamaa on nüüd täiesti valmis sõjaks. Käesoleva nädala algul meie saime sõnumeid, et Saksa väed on alustamas liikumist Poola piiri suunas... Kuidas võiksime meie auga taganeda kohustustest, mida meie oleme nii sagedasti ja nii selgesti korranud? See pärast oli meie esimeseks sammuks teadaande avaldamine, et meie kohustused Poola ja teiste riikide vastu on jäänud muutmatuks...“

Hitleri vastus sisaldas Saksa teesi kordamist, et Ida-Euroopa on piirkond, kus Saksamaale peaks jäetama vabad käed... Ent meie ei või nõustuda sellega, nagu võidaks rahvuslikke huvisid kindlustada ainult verevalamisega või teiste riikide hävitamisega... Meie ei saa võitlenu võõral maal asuva kauge linna poliitilise tuleviku pärast, vaid meie põhimõtete eest, millede hävimine tähendaks ka maailma rahvaste rahu ja julgeoleku hävimist...“

Kõnest Alamkojas 24. aug. Pvl. 25. aug.

Enne ultimaatumit

„... Meil ei ole mingit tüli Saksa rahvaga. Ent seni kui praegune rahvusotsialistlik valitsus püsib ja jätkab oma viimase kahe aasta meetodeid, ei saa olla rahu Euroopas. Meie oleme otsustanud teha lõpu neile meetoditele.“

Kõnest Alamkojas 1. sept. Pvl. 2. sept.

Sõjakuulutamise päeval

„... See on kurb päev meie kõikidele, kuid kellelegi see ei ole kurvem kui minule. Kõik, mille eest ma olen töötanud, mida ma olen lootnud ja mida uskunud oma avaliku elu jooksul, on varisenud kokku. Ainsaks asjaks, mis mulle on jäänud, on pühendada kogu oma jõud võidu saavutamiseks. Mina ei saa ütelda, missugust osa mulle on Kõrgemalt poolt lubatud etendada, kuid ma usun, et mul osutub võimalikuks näha päeva, kus hitlerism on hävitatud. Ja kus on uuesti jalule seatud vabastatud Euroopa.“

Kõnest Alamkojas 3. sept. Pvl. 4. sept.

Cato Rooma senatis

„... Suur-Britannia ja Prantsusmaa rahvad ei ole mitte ainult otsustanud täita täielikult oma kohustusi Poola suhtes, vaid nad on otsustanud teha lõpu väljakannatamatule pinevusele, mida on põhjustanud alatine agressiooni hädahoht rahvusotsialismi poolt. Meie liitlased prantslased armastavad samuti rahu nagu meiegi, kuid nad ei ole ka vähem veendunud kui meie, et ei saa olla mingit rahu niikaua, kui ei ole lõplikult kõrvaldatud hitlerismi hädahoht.“

Sellele tuleb teha lõpp...“

Kõnest Alamkojas 13. sept. Pvl. 14. sept.

Peale Vene sissetungi

„... Mina tahaksin, et minu lõppsõna oleks täna hoiatus. Meie ei torma teedale, mis ei ole heaks kiidetud meie sõjaväeliste nõuandjate poolt... Meie ettevalmistuste ulatus ja tõsiasi, et need toetuvad oletusele, et sõja kestvus on vähemalt 3 aastat, kinnitab, et meie jõud suurenevad progressiivselt, et vastu astuda kõigile, mis võib sündida. Lubage mul lõpetada ühe Poola kuulsa kindrali sõnadega, kes ütles jumalagajäätul ühe liitlase sõjaväelisele missioonile. „Meie võitleme. Suur osa meie maast tallatakse maha ja meie saame kohutavalt kannatada. Ent kui teie võidate, siis meie teame, et meie tõuseme uuesti.““

Kõnest Alamkojas 20. sept. Pvl. 21. sept.

Raud ja jood

Ammu enne mu sündi
Arst määras emal dieedi.
Preparaat rauast ja joodist
Vormis mu looduslist koostist.
Enne kui sündida jõudsin,
Professorilt hoolt juba nõudsin.

Eelarves nähti mind ette,
Laenuga saadi mind kätte,
Riik lisas kasvatusraha,
Lastesõim polnud just paha.
Korra seal nägin ka ema,
„Kristjan, see daam seal on tema!“

Iga mu samm oli loetud,
Eluplaan hoolega vaetud.
Maailm, mis olevat ohus,
Hukkub, kui unub, mis kohus.
Õnn oli tõmmatud masti,
Mind seda vaadelda lasti.

Fordis on sisu ja tuuma,
Sport hoidvat vaimugi kuuma.
„Modernis“ tõlgiti elu
„Marconi“ oli mu lelu
Rivis mind haarati pihku
Hoiak, see hästi ei nihku.

Treening mind vormis ja koolis
Kasvatus lihvis ja voolis.
Lõpuks sain ometi valmis
(Kasvatustöö on ju kallis!)
Uksed nüüd pärani valla,
Elutee asfalt all talla.

Täägi lõin vaenlase maku,
Strateegia nõudis just tappu.
Veri on kleepjas ja lige,
Maitset mõru ja kibe.
Aurates purskab ta haavast.
Õnn, kui ei määri su saabast.

Eales ei tundnud ma hirmu.
Maha jäi laipade rimu.
Käsupid täitsin kõik täpselt.
Õppisin seda ju noorelt.

„Olla, on täita, mis kohus,
Kuni veel jaksu on ihus.“

Granaat rebis puruks mu liha,
Surmas on nõrkust ja viha.
Küsimus üllamast elust
Kustus, kui purunend lelust
Sai, millest ükskord ta loodi.
Terake rauda ja joodi.

Are Lee

ATLANDI
OOKEAN

Inglismaa piltkaart

Maailma noorile

Maailma noored, teis kajastub hütid:
jääda v et olgu maailma rahu;
olgu kõikjal ja kõikides püüd
tormaval aegadel teel
võidelda ometi veel,
et säiliks maailma rahu.

Sillutagem tasaseks tee;
kõrvus kõmaga jätmalt kaja:
„Sõda — laastavaim see!“
Põhja-lõuna päikese all
hõimud kaugel ja ligidal,
omad ja võõrad: miks sõdida
v aja?

Seni saatus on olnud küll karm,
aeg toonud vihma ja raju,
siiski ei kustu meis torm
keset pimedat ööd.
On tehtud ju viljakat tööd,
mis niipea ei irdu, ei haju.

Me alustagedel põhjenev sild
— oo, kuulake, maailma noored —
meid sidugu, et mitte teravuspild
ja teravad sõnad ei sööks
meid roostena. Püsivaks tööks
me liitume, maailma noored!

R. Parve

(277. lk. järg.)

„... Keegi meist ei tea, kui kaua käesolev sõda kestab, millises suunas ta areneb, või kui ta on lõpenud, kes siis on seismas meie kõrval ja kes meie vastu...“

Chamberlaini Alamkojas, 28. nov., Pvl. 29. nov.

N. Liidu — Soome suhted äärmises kriisis. N. Liit ütleb üles mittekallaletungilepingu. Pvl. 29. nov.

N. Liit katkestas suhted Soomega. Kutsus Helsingist oma esindajad ära. Pvl. 30. nov.

Sõjategevus N. Liidu ja Soome vahel algas. Soome teateil algasid N. Vene väed pealetungi eile hommikul kell 7. Kaks õhurünnakut Helsingile. Linn põlevate majade kumas Sõjategevus algas ka Jäämere ääres.

Pvl. 1. det.

Uus valitsus Helsingis ja vastasvalitsus Terijõel. Terijõel loodud vastasvalitsuse peaministriks Otto Kuusinen. Ristleja „Kirovi“ tulevahetus Soome merekindlustustega. Helsingis tulistati alla lennuk, mis olnud pärit N. Liidu Eestis asuvatest lennubaasidest. Pvl. 2. det.

Võitlused peagu kogu Soome-Vene piiril. Reedel hävitati 18 Vene lennukit ja 36 tanki. Suojärvel niidetud maha kaks kompaniid venelasi. Venelaste pealetung Kanaksel. „Kirov“ saanud pihta. Õhurünnakud Soome saartele.

Ühe vaikse päeva pealkirju.

Halb ilm raskendab õhujõudude tegevust Soomes. Tass teatab Nõukogude vägede paletungi jätkumisest maal. Soomes seni 87 surma, 270 haavata. Soome miine Ahvenamaa vetesse. Helsingi, Turu ja Kotka elanikkudest tühjad. Suurem osa pankadest ja äridest suletud. Täielik

pimendamine. Valitsus ja eduskund pealinnast lahkunud. Terve miiniväli triivib Hollandi rannikule. Viimastel päevadel 4 Saksa allveelaeva uputatud. Veel üks Saksa veealune paat ja Inglise aurik põha. Postim. 5. det.

Eesti ja Läti naised koostöö radadel

Vasakult: pr. B. Pipins, pr. O. Kempels (läti naisliikumise tähtsamaid tegelasi), pr. V. Poska-Grünthal ja pr. J. Rebane

Läti

SEE ON NAGU VARGAMÄE olukord, mis valitseb Maarjamaa rahvaste vahel: Eespere ja Tagapere „nuabrimehed“ ei saa omavahel läbi ilma riugaste ega vägipulgavedamiseta.

Oleme harjunud lätlastes nägema oma kodukünka Tagapere Pearut, kes meile, õiglasele Eespere rahvale tuska ja pahandust valmistab. Kord paisutab ta kraavi, kord lõhub aedu, siis ajab loomi vilja: võtab üle ajalugu ja tikub esinema eestkostjana. Selle maarjamaalase kehastusena on lätlane ikka eestlasega vängelt vägipulka vedanud, olgu ausas võitluses, olgu isegi relvadega meie vastasleeri minnes, nagu Lembitu ajal. Aga

ega nad südames ole kunagi omavahel suured vihamehed olnud, need Vargamäe omad. See kõik on ainult väike vimm ja kõrtsisuurustamine oma naabrimehe ees. Elu aga läheb Vargamäel oma rada, toob tööd ja muresid, milledele vahelduseks kulub omavaheline näakleminegi. Eriti veel siis, kui tuleb raskeid saatustlööke: kui sureb Eespere Andrese „veart eit“ Krõõt, siis on Tagapere Pearu südame põhjani liigutatud oma naabrimehe leinast.

Nii on Maarjamaa Vargamäe sarnane. Eks meistki ole palju neid, kes allapoole Valgat on vaadanud viltu silmaga: kempleja ning vembu-mees oled, üleaedne lätlane! Eks ole palju vägikaigast veetud, riukaid teineteisele mängitud ja tühistest asjadest tüli otsitud. Aga ega need pahandused ole suutnud suurt meelehärmi valmistada või meid koguni riidu ajada. Ikka on rasketel aegadel osatud leida ühist teed ja elatud kaasa teineteise muredele. Nüüdsel väikerahvastele raskel ajal, mis terves maailmas pead tõstab, on eriti aeg tähele panna ühiseid ideaale. Need on nagu see „veart eit“ Eesperelt, kelle surma Tagapere leinas; need ideaalid on väikerahvaste iseolemine, omakultuur, omariiklus. Ning Tagaperes tuntakse seda Eespere „Krõõda surma“ eriti valusalt, kui see kord peaks juhtuma.

Väikerahvad peavad kokku hoidma. Ükskord peab tulema aeg, mil kõik maailma väikesed rahvad liituvad, et oma õigusi ühiselt kaitsta. Eestlased ja lätlased on seda teed leidmas. Peame unustama mõndagi ja püüdma teineteisele veel enam lähemale. Nüüd on seda sama tungivalt vaja kui Lembitu päevil. Siis ebaõnnestus. See ei tohi enam korduda.

See on öeldud Läti rahvuspäeva puhuks. Oma haale ja vängale „nuabrimehele“ Vargamäe teisel poolel. Sest tee on meil ühine, mis viib välja siit laia kultuurmaailma poole, üle sügisporiseks muutunud tasandamata roobaste ning längus soosildade.

E. R.

Vaade Läti Rahvuspäeva puhul Riia Vabadusmonumendile

Mait Metsanurk, kes hiljuti sai 60 aastaseks

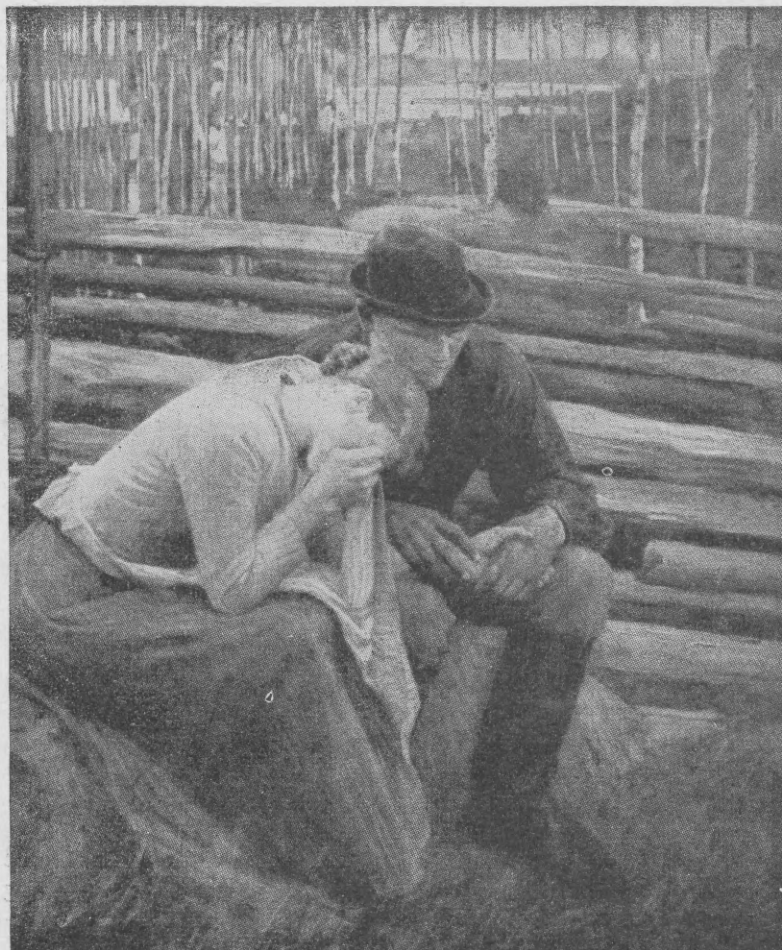
Kõvad päevad

SOOME SAATUS on raskeks kujunenud. Tema tuleviku kujunemist on praegu raske ette näha.

Soome-Ugri hõimudest on see meie vennasrahvas kahtlemata kõige kõrgemal kultuuriastmel ja kõige tugevam ka majanduslikult. Tema enam-vähem iseseisev elu algas juba sada aastat tagasi, mil Soome sai omavalitsuse, oma riigipäeva ja majandussüsteemi.

Imelikud on saatuse teed. Soome on võrreldes Eestiga seni ikka kõrval seisnud sõjatallemaadest. Meie eluase oli siin rahvaste rännuteel nagu majakene maantee ääres, kuhu iga möödamineja tahtis sisse astuda. Nüüd on aga hävitav sõda vist esmakordselt maailma ajaloos kandunud nii kaugele üles Põhjalasse, polaarvöösse, Põhja-Jäämere rannikule.

Kahtlemata on Soome maastik raske sõjategevuseks oma metsade ja järvedega. On kahju, et Soome ei suutnud eelnenud läbirääkimistest välja tulla kokuleppena, mis oleks talle kindlustanud rahuliku elu ja normaalse vahekorra suure idanaabriga. Meilegi oli ju Soome kõige ligem „välismaa“ st. peagu nagu kodumaa ja viimasel

A. Edelfelt — Lein

ajal ka üks väheseid õhuauke välismaailma. Soome oli meile ühtlasi ka ainus loomulik sild

Euroopa kultuurrahvaste perre, kuna teda juba tunnustati võrdse ja täisväärtusliku kultuurkonnana kõikide teiste „ülemate rahvaste“ poolt.

Tuhandedjärvemaa Soome on nüüd siis kogu maailma tulpunktiks, nagu ta seda on harjunud olema rahuajalgi — nii oma vaimu- kui ka spordisaa-
vutuste poolest. Ainult kurvalt ja veriselt tuli see Soome nimi seekord maailma ajakirjanduse sensatsiooniks.

Ning maailma kuulsamate sportlastest — soomlastest ei kosta enam teateid spordiudistes. Aga küllap need hakkavad tulema sõjateadete all, langenute nimedes, nagu hiljuti Poolast...

Loodame, et vennasrahvas Soome sellest raskest katsumisest vähese verekaotusega läbi tuleb. Ja et varsti jälle vilgas elu liigub sõjaohutudest vabal Soome lahel.

E-e

Soome maastik

Põrgupõhja uus Vanapagan

Katkeid A. H. Tammsaare varstiilmuvast uuest romaanist

Asi läks aina huvitavamaks ja kohtus selgus veel kord sama, mida oli kuulnud juba politseis ja õpetaja juures: lugu Vanapaganast, kes tulnud maailma, et inimesena õndsaks saada.

Antsu asemikul polnud laimu tõendamiseks vaja palju vaeva näha. Tunnistajate ülekuulamine oli asjata, sest kaebealune ise võttis laimu kui tõsiasja õigeaks, ainult et end süüdi ei tunnistanud. „See tuleb sellest,“ rääkis Antsu esindaja, „et kaebealusel on raske teatud kriminaalset tõsiasja siduda süütundega. Üldse on kaebealusel puudulik taip inimese väärtusest ja aususest. Olles ristiinimene ja käies kirikus küll armulaual, küll muidu niisama, tahab ta ometi samal ajal olla Vanapagan. See on pisut vähem ja ka pisut rohkem, kui lubab endale harilik surelik. Midagi peab selles inimeses olema paigast nihkunud, vaimult ja hingelt muudugi. Kaebaja, kõigile tuntud ja lugupeetud jõukas kodanik, edumeelne ja riigitruu seltskonnategelane, kiriku võõrmünder, ammuaegne bridžiharrastaja, ja esimese grammofoni omanik kihelkonnas, on kaebealuse sõber, nagu see seda ise kohtu ees kinnitab, aga ometi ei kõhkle ta oma sõbrale pori pildumast. See ajab peagu arvamusele, et kaebealune pole oma tegude eest üldse vastutav. Aga kuna on teada teisest küljest, et kaebealune on kohaomanik ja paljude laste isa ning et ta on oma naist ja lapsi kaitstes isegi karuga käsitsi kokku läinud, siis peab ometi otsusele tulema, et tal vastutustunne ometi olemas, kuigi ehk piiratud määral. Nõnda oleks seaduse ja õiguse kohus talle kergendatud karistusega mõista anda, et kui oma lapsi kaitstakse karu vastu, siis oma sõbra laste isa ausale nimele ei tohi samal ajal autut varju heita.“

Jürka kuulas, nii et suured higiojad jooksid tal mööda nägu alla, aga ometi ei saanud ta mõhkugi aru. Millest küll räägitakse, kui räägitakse nii pikalt ja ilusasti, mõtles ta endamisi. Oli täiesti võimatu, et see käis tema asja kohta. Sest mis oli sellest rääkida? Tema andis raha, Ants ehitas maja, see oli kõik. Miks ehitas? Sest et oli tema sõber. Kes seda ei usu, see ei saa sellest ka aru.

Kuigi kohtuprotsess lõppes Jürkale nii soodsalt, ometi muutus tema seisukord päev-päevalt halvemaks: pingutas mis võis, aga laenu tasuda ei suutnud. Rääkis Antsule, küsis nõu, mis teha. Peaasi — kuhu viib ta

oma naise ja lapsed, kui kaotab koha. Ants kuulas ja mõtles ning ütles lõpuks:

„Oled tubli töömees, ega ma lase sind lommi lüüa, küll me kuidagi välja pukerdame.“

Nõnda siis Jürka vireles edasi, kuni polnud enam mingit lootust, et temalt võidaks laen tagasi saada, siis läks Põrgupõhja, nagu mitmed teisedki, enampakkumisele ja kuna pakkujaid juhtus vähe olema, omandas Ants koha saiaraha eest, nagu ta ise suurustas.

„Noh, näed, Jürka,“ ütles ta siis sellele, „ütlesin, et aitan su hädast välja ja aitasingi: nüüd võid kuni surmani Põrgupõhjal elada, pole enam karta, et keegi sind liigutab, kui aga ise mees oled.“

„Olen ikka mehe eest väljas olnud,“ ütles Jürka.

„Loodame, et oled ka tulevikus.“

„Küllap vist.“

„Ainult üks asi tahab klaarimist,“ jätkas Ants.

„Mis asi?“ küsis Jürka, aimates nagu halba.

„Aga see maja, mis Põrgupõhja laenuga minu teelahkmele ehitasime. Sest vaata, Jürka, see on ju nii õelda Põrgupõhja maja, sest et tema maaparanduslaenuga ehitatud, ja seni kui sina olid Põrgupõhja pere-mehe ja omanik, olid sa ka selle maja omanik, sest tema käib ju Põrgupõhja külge, nagu oleks ta osa Põrgupõhjust. Aga nüüd ei ole sa enam Põrgupõhja omanik, vaid omanik olen mina, sina jääd ainult rentnikuks, nagu olid alguseski. Aga siis sul ei olnud maja, sest polnud ju maaparanduslaenu, see tuli alles siis, kui said omanikuks. Mis sa nüüd ise sellest asjast arvad, aga mina riskeerin nõnda, et kui sa oled ainult rentnik, mitte omanik, nii et sul ei olegi enam Põrgupõhjat, kas sul saab siis olla majagi, mis kuulub Põrgupõhjale, sest et on osa temast. See oleks samuti, kui et, ütleme, sul on kirves ühes varrega ja sa müüd selle kirve ära, kas sa võid siis õelda, et vars on veel sinu oma, kui juba kirves on müüdnud ja teine ta välja maksnud?“

„Ei vist.“

„Nii et ka vars on selle oma, kes ostis kirve ühes varrega, arvad sa?“

„Küllap vist.“

„Noh, siis on meie vahel kõik selge. Põrgupõhja on see kirves ja maja minu teelahkmele tema vars ning kuna mina ostsin Põrgupõhja, teiste sõnadega kirve, siis ostsin ühes sellega ka varre, mis on ära seletatud maja.“

„Jah, sest Põrgupõhja oli enne, kui maja.“

„Just, seda minagi,“ nõustus Ants. „Oli Põrgupõhja, tuli maja, läks Põrgupõhja, läks ka maja, sest mis teha varrega, kui pole kirvest. Ja et asi oleks meie vahel täiesti selge, siis teeme täna nõnda, et kõik, mis tänini meie vahel olnud, olgu lõpetatud, minul pole enam sinult saada ega sinul pole enam minule maksta, nii et kriips kõigele peale. See, mis vanast ajast jäänud, selle ma kingin sulle, sest sul on niikuinii tänini raskusi olnud. Peale selle on sul suur pere toita, see pole manguasi. Sa ära pane pahaks, Jürka, sest kõik sünnib sõprade vahel, aga ma olen üks ja teine kord sinu elule seal Põrgupõhjal silma löönud, olen näind, mis teed, kuis oled ja mis sööd. Ja usu, va vennas, minu sead ja koerad söövad paremat toitu kui sinu eit ja lapsed. Seda asja katsume muuta, sest nüüd pole enam endine aeg. Olid omanik ja elasid, kuis süda kutsus, aga nüüd ei ole enam omanik, sest omanik olen mina, ja nüüd vaatan mina pisut, kuis minu süda kutsub.“

„Ega kedagi, eks muidugi,“ lausus Jürka nii-öelda viisakuse pärast, sest asja enda kohta polnud tal arusaamatuse tõttu midagi öelda. Elu oli kiiremlt liikunud kui tema aru, sündmused olid ratsutanud temast üle.

„Nii et tänasest peale hakkab meie vahel uus rehnut, teine sott,“ jätkas Ants. „Sina hakkad jällegi Põrgupõhja rentnikuks ja nüüd vaatame, mis seal teha annab. Mina olen seda mõtet haudund, et kui õige nüüd hakkaks maaparandusega peale. Sest mis on õieti muutund? Ei midagi. Põrgupõhja on endine, sina oled endine, mina olen endine ja maja, mis ehitasime, on endine.“

„Ainult, et nüüd oled sina omanik,“ tahtis Jürka nagu vastu vaielda.

„Ainult see ja see on kõik, muidu on kõik endine,“ rääkis Ants ruttu vahele. „Aga see on pisitilluke täpp kogu asjas, see on paljas tilk ämbri uurdes. Sest mõtle hästi järele: sina olid omanik, enam ei ole. Minuga võib samuti olla: olen ja varsti ei ole. Aga mis sest. Põrgupõhja ja maja jäävad ning meie armastame neid mõlemaid ühetasa. Sa ju armastad Põrgupõhjat, eks?“

„Armastan,“ vastas Jürka.

„Noh, see ongi peaasi. Täna oled omanik, homme ei ole, sest omanik on keegi teine, aga armastus jääb, see on igavene, see Põrgupõhja armastus.“

Ja Jürka töötas. Ta kaevas kraavi, juuris puid, raius mättaid, lõhkus ja rükkis kive, tegi uut põldu, laastas heinamaad, nagu Ants seda talle kätte juhatas, suurendas karja laudas ja laste arvu toas. Mõned neist surid haigustesse, teised leidsid õnnetut otsa, nagu see väi-

kene, kes istus Jürka juures mätal, kus uss teda hamustas. Teda oleks võidud ehk päästa, aga keegi ei pannud üldse midagi tähele. Nähti ainult, et laps muutus uniseks ja jäi mätal magama. Noh, seal ta siis Jürka enda juures magaski, kui see juuris puid ja mättaid, ning lõpuks ei ärganudki oma magusast uinakust. Keegi ei leinanud teda õieti, sest selleks polnud aega, või kel oli aega, sel polnud leinaks aru, nagu teistel väikesitel õdedel-vendadel.

Kui Jürka oli Põrgupõhjal hulk uut põldu ja heinamaad juurde teinud, nagu talle kätte näidatud, hakkasid selguma need plaanid, millest Ants oli targu rääkinud juba aastate eest. Ka nüüd ei tulnud ta oma kavatsustega ilma pikemata välja, vaid ajas asju ääri-veeri. Ta hakkas sellest, et seletas, Põrgupõhjale tuleksid uued eluhood ehitada, sest nüüd pole enam endine aeg. Aga ta arutas pikalt ja laialt, kuhu küll need uued hood paigutada, sest vana hoonete koht polnud Antsu arvates sünnis. Põhjendused? O, Antsul oli hulk põhjendusi!

Esiteks: hooned peavad olema suurima töö- ja tegevusala keskaigas. Vanad olid seda omal ajal, aga nüüd on see keskkohut uute põldude ja heinamaade tõttu kaugemale metsa poole nihkunud. Sinna peaksid ka minema uued hooned, liiatigi et Antsul on plaan metsast ja rägust veelgi uusi maid juurde teha.

Teiseks: kahju oleks hoonete alla raisata paremaid põllu- ja aiamaid, mis asuvad vanade hoonete all ja ümbruses. Kõiki asju peab võtma ja vaatama tulu seisukohalt ja kui seda teha õigel ajal õieti, siis võib sagedasti ühe hoobiga lüüa kaks kärbest: võib saada uued eluhood ja võib saada hulk head põllumaad vabaks.

Kolmandaks: Jürka on ikka armastanud metsa lähedust ja rahu, lindude laulu ja loomade häälotsust, mida tõendab seegi, et ta on hakanud vanade hoonete ümbrusesse puid istutama. Aga milleks puid istutada, kui neid kasvab veel vabas jumala looduses niikuinii. Selle asemel, et katsuda metsa tuua majale lähemale, võib lähendada maja metsale, See on palju lihtsam. Iseasi, kui metsa enam ei oleks, siis oleks muidugi hoopis iseasi. Ja et see aeg varsti tuleb, selles Ants ei kahtle, sest inimene armastab sae- ja paberipakke, palke, latte, roikaid, teibaid, liipreid, aiavitsu ja jõulupuid rohkem kui metsa. See tuleb peasjalikult sellest, et elava metsaga on raskem äri ajada kui surnud puuga. Muidugi, ka elavat metsa võib hinnata kui varjuandjat kuuma päikesega ja kui tuulevarju külmaga, aga, noh, mis on see surnud puu väärtuse kõrval.

Inimesega on otse vastupidi: temaga on elavalt palju kergem tulu saada kui surnult, kuigi ka surnutega võib

pisut äri ajada, tasandades neile teed taevasse, müües neile puusärke, hauaplatse, pärgi ja lilli, ehitades neile au- või mälestussambaid, lahates neid või kirjutades nekrolooge. Aga see kõik pole ometi elava inimese kõrval midagi. Et sellest õieti aru saada, mõelgem kas või tänapäeva suurimale ettevõttele — sõjale! Kuidas tahaksite surnud rakendada sõjavankri ette? See oleks sama võimatu, nagu kaevikute ehitamine elava metsaga. Nõnda siis — surnud puu ja elav inimene, need on kooskõlas. Kui aga ometi leidub mõni, nagu on seda Jürka, see Põrgupõhja Vanapagan, kes elava inimesena armastab elavat metsa, siis see kasutagu juhust, kuni on veel aeg, ja ehitagu oma eluase võimalikult metsa lähedusse.

Neljandaks — jah, Ants rääkis Jürkale ka neljandaks ja viiendaks, isegi mõne sõna kuuendakski, aga pole mingit erilist põhjust seda kõike meenutada, sest asja mõte jäi ometi samaks: uued hooned pidi ehitatama metsa äärde. Ja sinna nad ehitatigi ning Jürka pidi vanad ära koristama, nende asukohagi puhastama ja siledaks tegema, et seal oleks hea künda ja äestada. Aga Jürka ise sai seda ainult paar aastat teha, siis leidis Ants, et Põrgupõhja oma suurusega hakkab Jürkale üle jõu käima ja sellepärast peab asja kuidagi teisiti korraldama. Jürka katsus küll sellele vastu vaielda, öeldes, et tal pere kasvab ja tööjõud suureneb aastast aastasse, aga Antsu ei suutnud see veenda. Sellepärast otsustas ta lõpuks osa Põrgupõhja maid, muu seas ka vanade hoonete aseme ja ümbruse oma kätte võtta. See oli seda loomulikum ja arusaadavam, et vaheajal oli Ants uusi maid juurde muretsenud, nii et tema päristalu liitus nüüd juba otseselt Põrgupõhjaga. Oma uut sammu Ants põhjendas Jürka kasuga, seletades:

„Põrgupõhja pole ju enam see, mis ta oli siis, kui siia asusid. Pealegi said sa ka uued hooned. Nüüd peaksin su rendi ja muud kohustused mitmekordseks tõstma. Aga see läheks sul ju raskeks kanda.“

„Sa oled renti niikuinii mitu korda tõstnud,“ katsus Jürka vastu vaielda.

„Aga see on ju loomulik, sest kõik tõuseb, nii siis ka rent. Täna jumalat, et sul on minuga tegemist, muidu oleks asi kümme korda hullem. Nii et sinu põlve kergendamiseks võtan osa Põrgupõhja maid oma kätte ja...“

„Aga kas jätab rendist ja teost ka alla pisut?“

„Jätaksin hea meelega, aga mitte kuidagi ei või, sest sa mõtlesid ometi, mis kulud olid uute hoonetega. Aga ära muretse, Jürka, sest metsast ja rägastikust võid sa uut maad niipalju juurde teha kui süda kutsub. Ning sealt saad sa head maad, seda pea meeles.“

Ja saigi, sai nii head, et Ants leidis mõne aasta pärast võimalikuna Jürkal jällegi renti tõsta. Aga kui see kippus nurisema, ütles Ants talle nagu arusaamatutes ja jahmunult:

„Küll oled sina ka imelik! Kogu maailm rõõmustab, et elu käib tõusuteed, aga sina aina kurdad ja nurised. Pea meeles, mis ma sulle ütlen: kui kogu ilm tõuseb, siis tõuseb ka meie rahvas ning ühes temaga Põrgupõhja, sest sina üksi ei suuda tõusuteel takistuseks olla. Või arvad sa, et meie üksi oleme nii viletsad, et ei suuda ajaga kaasa minna? Kuhu jääb siis su rahvuslik uhkus ja hingeõnnistus?“

Põrgupõhja Juula oli ammuagi suremiseks valmis, aga surm ei tulnud ega tulnud. Mõnikord oli Juulal endal tundmus, et nüüd just on saabumas lahkumistunnike, teine kord jälle arvasid teised, et nüüd ta enam ei jää, kuid ometi viireles haige päevast-päeva edasi. Sellepärast oli Jürkal rikkalikult aega mõtlemiseks ja ettevalmistuseks, kuidas kord üksi olla ja elada. Jätkus aega surmaga harjumiseks surijalegi.

„Vanamees, sa löö õige mu puusärk kokku, et ma näeks, misuke ta saab,“ ütles Juula kord Jürkale.

Nõnda siis tõi Jürka lauad tuppa ja hakkas saagima ning hõoveldama, mõõtmata ning kopsima. See võttis hulk aega. Juula tüdines kuulates, sest nagu ta nüüd leidis, meeldis talle juba rahu ja vaikus rohkem, kui müra ja askeldus.

„Mis sa seal niipalju hõoveldad?“ küsis ta viimaks.

„Teen lauad siledaks,“ vastas Jürka.

„Tee ainult välja spoolt, et teistel oleks ilusam vaadata.“

„Teen ka seespoolt, et sul oleks parem magada.“

„Kui paned mu sinna, siis uni niigi hea.“

Jürka askeldas laudadega edasi. Natukese aja pärast hüüdis Juula:

„Vanamees!“

„Mis on?“

„Tule lähemale.“

Jürka jättis töö ja läks haige voodi ette.

„Istu,“ näitas Juula voodiservale.

Jürka istus.

„Vanamees,“ algas Juula uuesti.

„Kas sa mäletad seda karu, kel olid kaksikud?“

„Meil olid ka.“

„Sa tapsid pussiga vana ema.“

„Sina ju torkasid lõpuks, nii et...“

„Ja karu ise lõi pussipeale käpaga otsa...“

„Mis siis sest?“ küsis Jürka, kui Juula enam ei rääkinud.

„Misuke maa seal oli?“ küsis Juula vastu.

„Samblane.“

„Eks olnd! Ilus roheline sammal!“

Tükike vaikust.

„Mäletad sa veel, kui me kahekesi öösel metsas kokku saime?“ küsis Juula siis.

„Vahel nagu mäletan.“

„Misuke maa seal oli?“

„Samblane.“

„Veel pehmem ja ilusam kui seal, kus see karu, kel kaksikud, eks?“

„Küllap vist.“

„Niisukest sammalt tahaks ma, kui viid mu siit.“

„Eks võiks ju...“

„Jah, vanamees, seda võiks sa, siis pole laudade hõõveldamisest seestpoolt lugugi.“

„Ei, eit, hõõveldan lauad ja toon ka sambla, nii et oleks...“

„Too sammal, vanamees, palju pehmet, rohelist sammalt, nagu tapaksime karu või sigitaksime salaja kaksikuid.“

„Eit, nüüd hakkad tõesti surema.“

„Miks nii, vanamees?“

„Muidu sa ei räägiks nõnda.“

„Ei, vanamees, vaid kui kuulsin oma puusärgilaudade hõõveldamist, tuli meelde, kui õnnelikult me kahekesi oleme eland.“

„Ja kui õndsalt!“

„Õndsalt ja õnnelikult! Ainult meie lapsed...“

„Jah, ainult meie lapsed.“

Siin jõudis Juula end vaevalt pidada, et Jürkale mitte Kusta ega noore Antsu lugu jutustada. Lõpuks ometi jättis ta selle Kusta enda asjaks, et las tema teeb seda õigel ajal, nagu ta lubas. Aga tungiv soov, Kustast rääkimisega ette jõuda, jäi ometi Juula rinda edasi põlema ja võib olla poleks ta oma tahtmisest mõni teine kord enam võitu saanud, kui mitte Jürka ennustus poleks täide läinud — Juula hakkas nüüd tõepoolest surema. Isegi valud ja vaevad ilmusid, nagu arst oletanud, ja nõnda läks nii mõnigi tema antud pulber täie ette. Aga kõiki ei saadud ometi ära tarvitada, enne uinus Juula igaveseks. Ja et kalli raha eest ostetud ülejäänud pulberid raisku ei läheks, tarvitas Jürka ise nad ära, sest ta arvas, et mis surijale hea, ei või ka tervele kahjulik olla. Tõepoolest ei märganudki Jürka tarvitatud ravimeist miskit halba, ainult et magas õhtul sisse võetud pulbri tagajärjel nagu surnu. Isegi harilikku norskamist polnud kuulda. Seda pani pesamuna Riia tähele ja ütles:

„Isa, sa kardad surnud ema.“

„Mh?...“

„Sa ei julge enam norsatagi, kui magad.“

Nüüd oleks tahtnud Jürka ka Riiale ema pulbrit anda, et ta oma isast niisugust asja ei saaks tähele panna magusa une pärast, aga kahjuks oli veel ainult üks pulber järel ja sellegi oli otsustanud Jürka ise ära võtta. Muidugi oleks võinud viimse pulbri poolitada, aga sellele mõttele Jürka ei tulnud, sest tänini oli ta ikka Juulale ja ka iseendale terved andnud, kuidas sa siis nüüd korraga peaksid poolitama. Nõnda ei saanudki Riia teada, kas ka temale tooks ema pulber magusa une, aga seda pani ta küll tähele, et kui ema oli maha viidud, hakkas isa uuesti norskama.

„Soo,“ mõtles Riia, „niipea kui emale sai muld peale, isa änam ei karda.“

Agas sellest oma mõttest ei lausunud ta isale endale enam sõnagi, imestas ainult, kuidas küll maailmas asjad on seatud: on elus, ei karda; on surnud, kardab; saab mulla alla, jälle ei karda, nagu tuleksid surnud emad kallale, kui nad pole veel mulla all. Aga Riia selle vastu kartis mõnikord ainult elavat ema, surnud mitte põrmugi, oli ta mulla peal või mulla all. Isa kartusega seletas Riia lõpuks sedagi, et surnud ema sai nii ilusa kirstu, sest eluajal polnud tal ühtegi niisugust asja. Ja samblane ase kirstus, kuhu ema heitis — just: kuhu ema heitis, mõtles Riia endamisi — meeldis nii väga, et Riia oleks meeeldi kas või ema kõrvale pugunud ning ühes temaga mulla alla läinud. Sest kui ema läheb taevasse ja Riia peab temale sinna pärast järele minema, miks siis mitte kohe minna, nagu ta tänini ikka emaga kaasa joosnud. Ja kui see ometi polnud võimalik, siis katsus Riia end sellega lohutada, et jooksis põllu äärde metsa, otsis seal paiga, kus kõige paksem ja rohelisem sammal, heitis sinna pikali ja püüdis lamada, nagu oli kirstus lamanud ema. Aga see oli hirmus raske ja nõnda jõudis Riia otsusele, et on ometi hea, et teda ei lastud heita ema kõrvale, sest mis ta küll oleks peale hakanud, kui ta oleks pidanud ühes emaga liikumatult lamama ööd ja päevad, palju öid ja päevi. Mitte enam joosta, mitte enam end liigutada, see oli Riia meelest kõige hirksam ja raskem. Sellega oleks võinud ehk toime tulla ainult kollaste silmadega must kass, Riia ainuke truu seltsiline, seegi ainult siis, kui paistaks palav päike. Aga kuidas saab päike paista, kui kirstul on kaas kõvasti peal ning kaanel muld, hulk mulda, nii et kohe hunnikus. Ei, nõnda päike ei paista ja siis pole ka lootust, et Nurninagi tahaks paigal lamada. Nurninagi otsib sooja, aga ema oli külm, Riia katsus, et oli — külmem kui kunagi varem, külmem kui isegi sügisese vihma käest tulles, kui hambad lõgisesid suus. Ja ometi lamas ta rohelisel sambalal, nagu Riia siin sooja päikese paistel.

Uus „Vanemuise“ hoone
Hinto contax-fotod

Prof. Jaan Tõnisson abikaasaga Tartu linna aukodanikuks
valimise koosolekul

VÄIKESED MEHED

Ma armastan kõiki väikeseid poisse, kes tänaval peadpidi
koos,
alati uute mängude, naljade, pööraste seikluste hoos,
Kes vahivad kino vitriinide taga, kas film on käre ja eht —
ja kas on lennukeid, laskmist ja kuidas kõik trikid on teht.
Nad tunnevad iga auto firma ta häälest, käivad vedureid
uurimas jaamas,
ja igast rongikäigust, paraadist nad varakult osa on saamas.
Nad kiusavad iga memmepoega, ise suurematelt saavad
kolki,
ja nende veninud taskud on alati täis kõiki võimalikku
prahti ja solki;
kord korjavad autopilte, siis vahetavad vaimustusega
marke,
kuid nende käed on alati täis püssirohu arme ja märke.
Näen neid sõitmas liftiga võõras majas ja helistama iga
uksekella,
nende jutust võib selgesti kuulda, et põlgavad kõike lee-
bet ja hella.
jälle on katki aknaruut, või koolist tuleb teade, et vilets
nende õpp' —
siis murelikult arutleb ema, kuis kurb võib olla vallatuste
lõpp.
Kui ta viimasel hetkel pääsenud auto rataste alt, siis isa
täis õiglast viha
lubab püksirihmaga võõrutada igaveseks kõikide seik-
luste ih».
Vahel õhtul väsinult nad otsivad seltsi minugi juurest,
siis me kõneleme kaugete maade avastajate vaprustest
suurest:
ma jutustan neile, kes oli Kuperjanov, Amudsen ja
Ivanhoe,
neil aga põnevusest läigivad silmad ja ootusest avat on suu.
Ma kardan, nad kunagi jooksevad kodust, sest liiga rahu-
tud on nende vered,
Siis saadaks ma neile järgi oma viimase sendi, et võiksid
nad näha kõik ilma mereä.
Kuid küllap nad võitlevad ise läbi ega eksi võõras
maailmas,
sellest kõneleb ettevõtlik meel ja julgus nende määrdu-
nud näos ja silmas.
Pigilind

Sisemiselt liinilt

Eesti ja Skandinaavia

Selle pealkirja all kirjutab „Dagens Nyheter“ järgmist:
„Jutuajamine, mille Eesti esimene pressiaatašee Stok-
holmis Karl Ast hiljuti andis, on äratanud tähelepanu ka
tema kodumaal, eriti väljendus, et poliitiline elu Eestis
tuleb juba sügisel normaliseerimisele ja et avaldatakse
ettepanek poliitiliste parteide organiseerimise kohta, mil-
lised praegu on keelatud. Pvl. 21. juulil.

Leinateateid

Teisipäeval suri Tartu Erakliinikus üks tänavustest
noortest üliõpilaskandidaatidest — K. K. K. katsetas
länavu ülikooli arstiteaduskonna rohuteaduse osakonda
sissesaamist. Veel esmaspäeval viibis ta nimetatud osa-
konna sissepääsemiseks korraldatud võistluseksamil.
Nõrkes aga keset eksamit raskel kujul. Teisipäeva hom-
mikul haigestunu lahkus elavate hulgast.

Postim. 7. sept.

Saksa üliõpilased loobusid värvidest

Tartu Ülikooli juures asuv saksa üliõpilaskonvent
korp. Fr. Academica on otsustanud loobuda värvimütsi
ja paela kandmisest, et säilitada saksa üliõpilaste tervik-
lust. Ka leitakse, et need välimärgid on oma aja ära
elanud.

Kuuldavasti loobuvad ka teised saksa üliõpilaskonven-
did oma välistunnustest. U. Eesti 9. sept.

Positivist

ÄRMUSTE puutepunktid huvitavad meid alati. Neil on meie jaoks lausa eriline veetus. Ütlus vastandite sobivusest on meile enam kui tuntud.

Rahvusliku kultuuripalge grimmeistrid, jutlustades sigimisest ja sinavaist uudismaist, pajatades vanarauakogumisest ja mõlteveisi õilsast ühtlusest ning ei tea milliseist pisipositiivseist ideaalest teavad vist isegi, et paljude meelet nende kõne on fantaasiapropaganda — ilutsemine, millel puudub tegelik väärtus. See on nagu ametisikute pidulik nurgakivipanek müürseppade töö kõrval, kes peavad ehitama hoone.

Kui aga tuleb mõni väikestest, mõni neist hallidest meestest sealt päris alt — mõni, keda keegi ei eeldagi evivat pead ega suud — ja räägib tervest hingest ja positiivse püüde väärtusest, siis küll pahuraimgi negativist satub kahtlustesse ja kaotab pinna.

On tõsi, et tänapäeval peab ettevaatusega suhtuma tavalise inimese ideelisse juttu. Veel hiljuti võis olla kindel, et lihtsa mehe põhimõtted olid tõesti ta enese omad, võib-olla ta vanemategi omad: tihti võis nende taga ilmuda väärtuslik traditsioon. Võis olla kindel, et tööd rassiva maamehe ideed olid kasvanud välja rahva enese targutavast ja mõtlevast vaimust ja et ta sõnadel oli maa mahlakas lõhn. Nüüd seda enam ei ole. Nüüd peab kartma lihtsa inimese ideelist juttu. Sest niipea kui kõneled temaga millestki, mis on natuke kõrgem kui peekonipreemia või põllumeestekonvent, serveerib ta sulle valmispakendi maailmavaate standardkaupa. Rohkem kui ohtlikud on inimesed, kes väliselt millegagi ei reeda, et nende eneste mõtlemine on standardtüüpi puunukkude mängulava.

Kuid mees, kellest tahtsin jutustada järgnevas, ei kuulnud viimaste liiki.

Meie kohtumine sündis nõnda.

Istusime Tallinna sõitvas rongis. Vagun oli kuum ja aknaist, mida siin-seal vahel avada püüti, lainetas sisse tuhkhalli tolmu. Mu tuju oli halb. Metsa ja mere kaugumine tegi morniks.

Siis peatus rong hetkeks ühes teivasjaamas ja kolm kraavihalli tulid vagunisse.

Need olid suured päivitunud ja habetunud mehed. Neil olid hästi tolmused tööriided ja kaabud, mida leotanud tosina aasta vihmad. Nad kandsid seljakotte ja lõhnasid mullast, viinast ja odavast tubakast.

Kaks olid tavalised. Kuid kolmas, see, kes viimasena tuli ja istus otse mu vastu, kõitis kohe mu tähelepanu. Tal oli lai ja tugev nägu kandilisest pruunpunasest telliskivist. Paar naervaid, vallatuid, hele-helesiniseid silmi, lapsesilmi, mis selles ebatavalises raamis paratamatult omandasid otsekui fanaatilise varjundi.

Ta kaaslane võttis asuniku taskust, raputas seda võidukalt, rüüpas ja ulatas talle pudeli. Ta tegi oma lonksu, andis pudeli tagasi ja ütles mulle otsa vaadates:

— Ärge pange pahaks, et joome siin avalikus kohas. Pärast viimast nädalat kulub väike võtmine marjaks ära.

Ta silmitses mõtlilikult pörandat ja jätkas pidulikult:

— Vaadake, elu on juba selline...

Ta ütles seda veendumusega ja rõhuga, nagu teaks ta sellest rohkem kui teised.

— Kuigi ma praegu, nagu näete, esindan seltskonna musta külge — varju, mis paratamatult käib kõigi valendavate kujude kannul — olen teinud oma käigud ka seal sellel heledamal poolel. — Noormees, see pudel, mille ostsin väikeseks tujutõsteks töö lõpul ja mille pärast te mind võib-olla ei salli, see pole mitte kui midagi orgiate kõrval, mida korraldavad need seal valgel poolel! Olete ju ise sealtpoolt kandist ega ole teil mõtet seda salata: vaeseid käideldakse teisiti kui rikkaid. Kuid ärge arvake, et olen kommunist. Olin Vabadussõjaski, kuid ma ei räägi sellest tihti. Ei, olen kaugel kommunistist. Ma ei propageeri mingit võrdsust. Inimesed ei ole ühe piitsaga löödud ja poliitikaga ei kastreerita neid kindlasti võrdseiks. Aga oma haavad see lööb, seda ei või te ju eitada — see suhtumiste ebaühtlus. Eriti veel siis, kui ei tulda mitte just üsna sealt alt. Ei tohi vanduda sellele alla! Seda ma pole ka kunagi teinud. Kuid jäljed jäävad.

Pärsin talt, kus ta viimati oli töötanud.

— Tegime olümpiateed, ütles ta.

— Kärukasime mulda õgvendatava teetammi läiteks. Nüüd toodi masin ja inimesi polnud enam vaja. Aga see ei tähenda vallandamist. Oleksin võinud hakata teisel mulda vedama. Kuid tahtsin lubada endale puhkust. Naine ja lapsed mul juba suvitavad talus Haapsalu lähedal. Nüüd pääsen mõneks ajaks minagi sinna. Öeldes viimast oli ta hääles midagi sumedat ja hella.

— Ja pole mul põhjust enese pärast nende ees häbeneda. Oma ilusad sendid viin neile ühes, hoolimata sellest et praegu olen närune ja must. Ja nemand oskavad seda hinnata. Nemand ei tee mulle etteheiteid, kuigi nad on pidand tegema kaasa kogu mu suure hüppe ülevallt alla. Te ei aima, kui palju jõudu selline mõistmine annab!

Olen usklik. — Ärge küsige, kas olen luterlane või metodist. Ma ei oskaks teile vastata. Ma pole midagi nii tarka ega peent. Selles, mida usun, pole mingit organisatsiooni ega raasugi dogmaatikat. Ma ei oskagi öelda teile, mida usun. Usun jumalikku õiglust ning vooruse ja pahe igavest tasakaalu. Selle najal olen tänini püsinud. Kui tulen töölt mõnel puhural sügisõhtul märgade jalgadega, valutavate õlgadega ning rakkus kätega ja kägardun magama mõne võõra sauna kolde äärde, siis tunnen end tihti olevat lõplikult murtud. Kuid ainult keha tunneb seda. Vaim naerab tasa oma vaikset naeru. Ta läheb puutumatuks neist hädadest mööda. Teda need ei riiva ega puuduta. On siiski lõoke, mis ulatuvad kaugeemale — isegi siis, kui vaim on pitseeritud mingi usu teraskasti. Teravaim neist hoopidest on pettumine inimestes.

Ta rüüpas jälle pudelist ja jätkas:

— Elu on juba selline... Siis meenus talle korraga miski.

Abipalved tänapäeval

„Taevataadi elu on tänapäeval raske — iga sõdija palub ab ja õnnistust oma relvadele.“

Sõja tulemused

— Kas olete lugenud Sienkieviczi „Quo vadis“?

Jaatasin.

— Mäletate, ütles ta äkki uuesti elustudes, — seal leidub stseen, kus Nero laseb orja võidelda metsbärjaga. Ori peaks loobuma, nõrkema, värisema. Kuid ta ei mõtlegi seda, see tammtugev lüüdiälane. Ta haarab härja sarvest ja keerab. Nad seisavad paigal, nagu oleksid nad tardunud graniidiks. Mees on varsti peagu põlvini areeni verises tolmus. Kuid ta ei nihku. Ta pingutab ja pingutab ja rõhleb loma kaela viltu. Ta keerab seda kogu oma jõuga, jõuga, mida ta isegi ennem poleks uskunud endal leiduvat. Seal naksatab härja kael kuivalt nagu murduv oks — ja inimene on võitnud.

Elu, noormees, tuleb käidelda täpselt niisama. Ükskõik, kui ebavõrdne võitlus näiliselt ongi — alla vanduda ei tohi!

Ta hoidis parajasti pudelit, kui tuli piletikontroll. Ta vaatas konduktorit ühtlasi väljakutsuvalt ja leebelt. Kartsin, et nüüd tuleb krahh. Ta kaaslased, kuigi purjus, kartsid seda vist samuti. Üks neist püüdis võtta tal pudelit käest ja ütles hoiatavalt:

— Noh, noh, vana keiser, ära's nüüd jälle ägedaks mine!

Vana keiser naeratas ja ütles: vaatame!

Konduktor, enam kui tagasihoidlik, sulges möödudes mõlemad silmad ja muigas akendest välja.

Tõusin ja võtsin oma pakid. Hetke pärast peatus rong. Jumalagajätul esitles ta ennast. Ta nimi on läinud mul meelest. Kuid sellel polegi tähtsust. Muu püsib mu mälus seda puutumatumana.

E. G.

Vanaesä

Vanaesäl om juuss kui kanep,
Vanaesäl om üdsimust appen,
Sällän pikk kask kui mehិតsetaru.
Karvatse läki kui pähä viil panep —
Käen kirves terräv kui tulekippen —
Aomõtsa minemän miis kui karu.

Imelik lugu om, vanaesä!
Mitmendät aastat sa viät jo akke,
Appen sul pallu om valgembass lännu.
Mustembass lähäp me palgene pesä
Nõkke kogunap saina ja lakke
Ahjun kui vindsuva ao ja kannu.

Vanaesä, jo kavva ja kavva
Akke olet vedänu aomõtsast kodu:
Juuss jo kui lina ja appen kui jahu.
Aosuutsust laen jo musta om lavva.
Sainan kui üü must om palkerodu —
Üü tulepki varsti ja tuup sulle rahu.

Vanaesä — lapp valgembat jäänu
Paistma viil nõgitse saina pääle
Sinna, kon oll su sängi küllelaud.
Lämmi, mis latsen ma sinult saanu,
Püsip mu südämen sinnamaale,
Kui kõrd ka minnu võtap vastu külm aud.

A. Mäerist

Järelehüüdeks:

Kolmas jüripäev

UUESTI on sakslased lahkunud Tartu ülikooli õppejõudude hulgast. Neid oli siin küll ääretu vähe, kuid siiski oli. Pilku tahapoole pöörates võime küll küsida: mitmes jüripäev see saksa professoritele nüüd oli? Mõõdunud sajandi viimasel veerandil toimus nende esimene jüripäev. Siis pühkis Balti kubermangu tabanud venestamislane ülikoolist kõik minema, kes ei vullanud vene keelt või kes ei sobinud uue vaimuga. Tehti järsk lõpp baltisaksa ajastule Tartu ülikoolis. Üle piiri siirdujaid oli õige palju. Too minevikule määratud ajastu puhkes lühikesele pool-ühmasele õitsengule okupatsiooniajal. Sellele järgnes meie Vabadussõja võidutsemusena teiskordne jüripäev — tõsi, küll mitte nii pealesunnituna. Väga paljusid siiajäänuid rakendamine tegevusse omaenda ülikooli, kus nende arv aeged mõõdumisel vähenes kas vanusepiiri kätte jõudmise või surma läbi. Ent nendele ülejäänud vähestele lõi juhprintsipi üllatusliku kolmanda jüripäeva. „Mind sunnivad siit lahkuma kõrgemad kui isiklikud põhjused“, tähendas üks ümberasus-

tuv professor oma jumalagajätu-sõnavõtus.

Missuguste tunnetega võtsid nemad vastu selle järjekordse jüripäeva tekitanud korralduse, seda meie ei tea. Aga aimata võime küll. Eesti rahvale on juba vanast ajast ülituttav 23. aprilli käsk: mine ja otsi endale uus eluase. Ja need minejad ja otsijad on alati täis kibestuse- ja muretundeid vaadanud jüripäevale kui elumuutmise päevale. Eks olnud seegi mure, kui sama professor üliõpilastele lausus: „Täna pean Tartu ülikoolis oma viimase loengu, võib-olla on see loeng ka minu elu viimne loeng.“

Vaid imal-magus tolmulõhn

Tuline kahju, et meie kõik ei ulata nägema oma silmaga äsjalahkunud „kulturträgerite“ raamatukogusid. Kui väga see meile ära kuluks! Siis alles taipaksime oma vaimsete huvide kõrget taset. Eks see ole ju nii, et õige mõõt saadakse kätte alles võrdluse najal. Ja ärgem salakem, olgem siirad — meie kaldume ikka veel tsipake iseendid alahindama. Ei tahtnud uskuda oma kõrvu, kui hiljuti üks väliskirjandusega kauplev härra

lausus: „ei sakslaste lahkumisega teki lünka minu ostjaskonda, nende pärast oleks äri võinud olemata olla.“ Nüüd ma ainult ei usu, vaid ka tean, et see tõele vastab.

Tutvusin mitme sakslase raamatukoguga. Mitte umbropsu, vaid niisugustega, millede omanikele nende suguvennad lugupidamisega suhtusid. Suurninad. Välja jätsin muidu elukutseliste teadlaste raamatukogud, seal sõandasin eeldada, et nende raamaturiilite sisu ajakõrgusel seisid. Muu hulgas sorisin mitmed tunnid ka ühe kõlavat matrikliaadli-nime kandva omaga. Lisaks aadlitunnistusele oli tol isikul taskus ülikoolidiplom ja istme all kõrgepalgaline koht. Välistunnuste järgi päris ehtne „kulturträgeri“ eksemplar. Selle raamatukogu moodsama osa moodustas kaks eri raamatut „kuidas riietub peen härrasmees“. Teistest raamatutest aga hoovas sakslaste korteritele omane imalmagus tolmulõhn. Koos nende „antiikse“ mõõbli ja muude „nipsachenitega“ olid iganenud ka nende raamatud. Nad oleksid targe mini teinud, kui oleksid oma raamatute virnad ahjus ära põletanud ja need mitte siia jätnud oma vaimuladuse tummaks, ilmeksimatuks tunnistajaks. **H.**

Matkamuljeid

MATKAMINE on tõesti õilsamaid sporte, ainult — need „balls and halls“ (pallid ja võimlad) on kättesaadavad ka igapäisel vabal veerandtunnil, kuna matkamine nõuab nädalaid ja nõnda siis on harrastatav harvasti ja harukordadel.

Tee Emajõe alamjooksult mööda Peipsi avarat pinda, üle Põhja-Tartu-maa tasandiku ja Pandivere kõrgustiku, läbi Põhja-Järvamaa kaunimate Aegviidu — Mägedi — Apuparra maastikkude ja Tallinna kaudu Läänemaa põrandtasasele madalikule pakub küllalt ilusat silmale, südamele ja ajule — annab mõtlemisele ainet, kütet...

Suvepäevadel puudub kohtadel vaimne eliit — on kongressidel, laagrites; seltsielu on unne vajunud, päevamureks on igal pool hein, rukis, tõuviljad, kõneaineks pöud, kehv riskhein, kahtlased lootused tõule, taevaserval kerkiv pilvetordike...

Postkaart

Matkalõbust tahad lasta osa saada ka kodujäajaid, tuttavaid. Sest kui

teele lähed, siis hüütakse järele: kirjuta! — Sündsaim vahend selleks on piltpostkaart. Aga need ei ole meil oma ülesande kõrgusel, on ilma pealkirjata, pildiküljel puudub koha, linna, hoone või kunstiteose nimi. See on otsekohene lohakus ja hoolimatus tarvitaja vastu väljaandja poolt. — Meil on küllalt tehniliselt hästi õnnestunud maastiku- ja kunstipostkaarte, täitmata on ainult praktilised nõuded. Ostjail on õigus seda nõuda. — Matkal olles, et pildile päritolu anda, panin postmargid kaartide pildiküljele, aga siis nõudsid mõned postiasutised saajatelt trahvi, sest: „posti reeglite kohaselt peavad margid adressiküljel olema“. — Kommemoriativ kaartidele annab mark pildi poolel (timbre en dos) erilise väärtuse ja kuna Postivalitsus avab postiasutisi tähelepanuväärt kohtades (Pirita varemed) ja iseäralistel juhtudel (laulupeod, näitused), siis loode-tavasti ta ei keela ka võimalust algu-pärastada kaarte „margiga seljal“. Mina olen selliseid kaarte saanud paljudest maadest, aga ei nende, en-

dine Vene ega meie Eesti post ei ole minult nõudnud lisamaksu. — Lahke lugeja vabandab, seda matkateelt kõrvalekaldumist, aga see postkaardike seal albumis on ka osake spordist.

Keskel

Väike-Maarja alevik on üks kaunemaid kohti: suur kivist seltsimaja avara saali ja lavaga, keskkool, kirik (postkaart ilma torni tiputa ja nimeta!), tema ees väärtuslik langes-nute monument, ümbritsetud lilledest, kodutütarde poolt eeskujulikult korras hoitud; kaks hästi korraldatud kalmistut; uus väga ruumikas kivist algkoolimaja, piimatalitus, ruumikas tarvitajateühisuse peakauplus (jõumehe Georg Lurichi isa poolt ehitatud majas) tulekindla lao-korpusega; so-liidne kivist (Vao) vallamaja, perekonnaseisuamet ja vallakohus; kirikla; hulk suuri ja nägusaid maju kivist ja puust; Jakob Tamme hausa-samm, Jakob Liivi mälestussammas äsja rajatud noores pargis — kõik tunnustab jõukust, varanduslikku ja vaimset. Kui õnnis Jakob Liiv paar aastat tagasi J. Tamme 30 a. surmapäeva mälestusel ütles, et „Väike-Maria“ on „Suure Maria“ nime väärt,

siis peab seda hinnangut tunnustama. Aga üht asja ei ole loodus V.-Maarjale andnud — puudub karastav vesi, millega uhkustavad suvitus- ja mittesuvituspaigad. Vesi mäkke ei vooia, teda peab mäest enesest esile kutsuma...

Aegviidust on juba palju kirjutatud. — Ei tahaks siit lahkuda — nädal peatust on liiga lühike, tahaks lõpmatult ronida tema mägedes, lasta liugu libedate kingataldadega tema okastega puistatud männikutes. Siin on palju rõõmu, tervist, marju, pähkleid ja seeni. Siinsamas tali- ja tõuvilja nõlvadel on aga ka palju kibedat tööd ja higi...

Ja lääneserval

Nõmme on viimaste aastate jooksul ennast palju ehtinud. Bassein, mida soodsasti veel avaramaks võib teha, on laste ja vanade paradüüs. Ainult tolmu tänavatel on liialt palju.

Imestad Läänemaa niitude siledust ja küsid eneselt; millist juuksepuugamise masina numbrit on siin tarvitatud, et saada nii puhtaid kaari — mõtled ja leiad siis, et teisiti ei olegi see võimalik, sest hein kasvab vaid mõnekümne millimeetri pikkune ning midagi sellest kätte saamata jätta oleks lausa pillamine. Masajalgne on ka talivilja ja eriti tõug põllul. Vähetootav on siin põllumehe vaev, aga see ei heiduta läänemaalast oma

rõhvspäeval ja lõikuspühäl Haapsalus laulmast, tänu- ja kiituselaule.

Haapsalu on kinniste tervisasutiste linn. Võõras ühepäeva-liblikas Jõe-suust, Piritalt, Pärnust, Iklast leiab siin vaid ahtaid avalikke suplus-väljavaateid ja need kitsenduvad veelgi tulevikus. Haapsalu praegune supelrand on pööratud linna põhjapoolsele lahele, seisva veega, s. o. ilma lainetuse avamerelt, ta ummistub põhjajäätmetikuga, kõrkjatega ja pillirooga. Uustulnuka linnulennu vaatele tuleks lähemate aastakümnete jooksul luua linna lõunarannal avar plaaž, mida ühuv lainetus ulgumerelt. Tõsi küll — Haapsalu pea-jõud ja pea-imetegevus peitub tema mudas, lähtuse ja võlu omab aga ka rand. —**iklus**

Kutseoskus ja diplom

Hiljuti Tallinnas peetud üleriigilisel kunstnike-päeval kerkis jälle korra päevakorrale koos kunstnikkude premeerimise moodusega meie valus diplomiküsimus.

Oleme aastate kestel paljudel aladel edusamme teinud ja arenenud, ka vaadetes. Vanasti valitses teatavais ringkondades vaade, et kui annab jumal inimesele ameti, annab ka oskuse. Nüüd oleme oma hinnangus ja suhtumistes hulga kaugemale jõudnud ning uus vaatepunkt ütleb, et annab jumal diplomi, annab ka ameti ja oskus tuleb iseenesest. — Siit järeldus — ilma diplomita ei ole oskust. Ega see kunsti alal ja kõrgemate ametkohtade täitmisel üksi nii ei ole.

Rääkige meie juhtivate ärimeeste ja töösturitega, eriti viimastega. Diplomkutse haiguse batsill on tungimas ka praktilise elu aladesse. Kutsekoolisid igasugu kõlavate ja kavalate nimedega on tekkinud säärane hulk, et — rääkimata võhikust — eriteadlasedki ei suuda orienteeruda nende olemasolus ja otstarvetes.

Nii et diplom. Diplom igal alal. Inimesed aga, kes peavad kasutama oma ettevõtetes neid „diplomeeritud“, on lausa hädas. Diplom on, aga sagedasti puudub oskus. Oskusega inimeste järelduskahaneb, tõuseb aga diplomiga inimeste oma, kurdetakse. Kutsekoolis aastaid veetnud ja seal diplomi omanud inimene esineb suurte pretensioonidega ja diplomil on tavaliselt see imelik omadus, et ta tõstab inimese iseteadvust taevani, teeb ta enese arvates kõikteadjaks omal alal, kes ei pea enam tarvili-kuks edasiõppimist ja enesearendamist. Ettevõtjad, töösturid kurdavad, et otse hirm on lasta säärast inimest töökohta, töö juurde, eriti aga masinaid käsutama. Vähe sellest, et rikutakse tööd ja masinaid — hoiatatakse, et ei vigastata luid-liikmeid. Õppimise ja kogemuste ning töövõtete omandamise ajajärgust on need inimesed aga väljas. Või misugust risti nähakse meie kodudes „diplomeeritud maja-pidajatega“. Peenema tordi küpsetamine on praktiliselt selge, kuid kartulikoormimine ei ole seda teoreetiliseltki, sageli ei luba seda labast tööd ette võtta diplomi aupaiste.

Diplom on neil muutunud ideaaliks ja nagu igal ideaalil ei puudu tal oma pimestav võlu, mis sunnib sulgema

silmad tegeliku elu nõuetele. Diplomil põhjendav oskus teeb sageli inimesi piiratuks, ei luba näha kaugemale oma alal omandatud oskumäära. Vana vene raudtee oli otse kuulus oma võimetuse, saamatuse, ajanõuetele mittevastavuse ja ka korralageduse poolest. Seejuures oli aga Venes kombeks ja nõudeks, et alates teedeministri kuni võimalikult allapoole kõik ametkohad pidid olema täidetud ainult teedeinseneride poolt. Saksa raudtee töövõime on alati olnud eeskujuks teistele riikidele, kuid seal oli kuni viimase ajani kombeks ja nõudeks, et teedeinsener võis raudteel tegeleda vaid liinitöödel. Juhtivad kohad anti majandusteadlaste ja teiste kätte, kes pidid loomulikult olema arukad inimesed. Juhtivale kohale raudteel võis pääseda küll ka teedeinsener, kuid siis pidid tema oskused ületama diplomi.

Kas on keegi tõsiselt selle üle järele mõelnud, miks sõjaliselt tugevad riigid ei pane oma sõjaministriks pea kunagi kutselist sõjaväelast, vaid tsiviilisiku? Ei tohi unustada, et juba vana Tayllerand, Napoleoni andekam minister tähendas korra, et sõda on seks liiga tõsine asi, et seda jätta ainult sõjaväelaste hooleks. Kas ei tule meie hariduspoliitikagi alalist hüplemist ja katsetusi panna selle nähtuse arvele, et meil peaaegu alati on istunud haridusministri kohtadel kooliõpetajad, ainetõpetajad? Et kellelgi on kooliõpetaja diplom, see ei võimalda talle veel ülevaadet kogu kooliasjandusest.

Eraeluski näeme alatasa, et suurettevõtete juhtimisel töötavad edukalt inimesed, kes ei ole kunagi näinud mingit diplomi, küll aga omavad oskusi, kuna diplomite omanikud jäävad kõngu vastavatel aladel juhtivate isikutena, kui nad vaevaks ei võta õppida ja omandada oskusi ka peale diplomi.

Et igal pool eeltoodud näidete puhul võivad esineda erandid, see ei muuda asja, kuid diplomi maagia ajastu peaks meil veel enne kulminatsiooni punktini jõudmist lõppema, mida rutem, seda parem, ja aset andma oskuse hinnangule. Kui sel alal midagi liikuma hakkab tervemise suunas, siis võib öelda et kunstnike-päeval oli tõepoolest reaalseid tulemusi.

L. K.

Ümberkasvatamise imetegu

Kurikalduvusega laste kasvatuses seotud probleemid on päevakorra le tõusnud esmakordselt Ameerikas möödunud sajandi lõpul ning samal ajal astuti ka esimesi reaalseid samme nende lahendamiseks nn. „noorte kohtute“ kaudu.

Noorte kohtust on aja jooksul kujunenud noortekaitse asutus, mille eesmärgiks pole harilik kriminaalkohtu ülesanne — karistada süüdlasi, vaid ümber kasvatada eksinud noort. Selle eesmärgi saavutamiseks kutsuti ellu rida erisuguseid kasvatusasutisi ning vabastati aiaelisi harilikkudest vanglatest.

Viibides tänava augustikuus Stockholmis oli mul võimalik tutvuda laste ning noortekaitse asutisega. Rootsis ei allu noorte süüteo mitte harilikule kohtule, nagu meil, vaid Lastekaitse Nõukogule, ning seepärast on ka noortekaitse põhimõte eriti arenenud kõikides kasvatusasutistes, mis noortele süüalustele määratud.

Ilusal päikesepaistelisel hommikul külastas grupp eestlasi säärast kasvatusasutist tütarlastele: „Stokholms stads skolhuv för flickor“. Kool asub umbes 5 km. Stockholmist. Juhataja abil tutvusime mitte ainult kodu välise ilmega, vaid ka siseeluga.

Kodu asub suures pargis, mis ühelt poolt ümbristatud järvega, teiselt poolt põldude ja metsaga, isegi traataiaga pole park piiratud. Asume teele järve poole; kõikjal on tütarlapsi rõõmsate ja värskete nägudega, igauks kannab erisugust kleiti, pärast saame teada, et kasvandikud ei kannu üldse vormiriietust, ainult majapidamis- ja õmblustööde juures on neil heledad ühevärvilised kiitlid, muudu kannavad nad kleite, mis nad ise asjatundja näpunäidete järgi õmmelnud materjalist, mille värvi nad ise valinud. Kui jõuame randa, siis on seal parajasti käsil võimlemine ja ujumine; õpilased demonstreerivad meile oma võimeid nii suure innuga, et külastajatel endil on kange tahtmine vette viskuda, kuid see pole külastamise kavas ette nähtud ning kahetsusega lahkume rannalt.

Park meenutab metsa — suured kõrged männid kasvavad kaljude vahel — kuid igal pool näeb hoolitsevat kätt — sest kivide vahel kasvavad lilled. Pargi külje all on viljapuu- ja marjaaed, seal on kasvandikud tööil, samuti rohtaias.

Suurest majast pisut eemal seisab pisem hoone, sinna astume sisse esioones. Seal on alumisel korral klassiruumid, üleline kord on määratud uustulnukaile. Uustulnukatest jääb ainult osa sellesse kodusse pikemaks ajaks, nad tulevad lastekaitse nõukogu otsusel esialgu ainult selleks, et võimalik oleks neid igakülgset uurida

eriteadlaste poolt. Harilikult toimetab uurimist kolmeliikmeline kollegium — arst, psühholoog ja pedagoog. Teatud aja möödumisel, mõne lapse juures rutem, teise juures hiljem, selgub kuhu last on tarvis paigutada: kui ta vajab pidevat arstlikku abi, siis paigutatakse ta vastavasse raviasutisse — kui ta vaimselt liiga vähe arenenud — siis nõrgaandelist kooli — kui ta vajab peamiselt kindlat süstemaatilist kasvatust, siis paigutatakse ta sellesse kasvatuskodusse nagu see, kus praegu viibime.

Siirdume suurde majja — vaatleme eeskätt tööruumi. Tööoskuse omandamisele pannakse suurt rõhku — ja vaatamata sellele, et kodus on ruumi ainult 30-le tütarlapsel, on tööalad mitmekesistatud, sest iga laps on siin omaette indiviid ja omaette probleem. Kasvataja ülesandeks ongi leida lahendus sellele probleemile. Esiotsa, kui laps kodusse tuleb, on harilikult temaga palju raskusi, sest ta teeskleb, ning nii kaua, kuni ta pole oma õiget palet näidanud, pole võimalik teda kasvatada. Kuid pikapeale avaldab korrapärane elu, küllaldane söök, tasakaalukas kohtlemine ka kõige kinnisemale lapsele oma mõju — ta muutub rahulikumaks ja loomulikumaks, temas ärkab välisus ning ühes sellega ka armastus kodu vastu.

Vanglate jäänused — nagu trellid, lukustatud ukSED, ihunuhtlus — kõik on eemaldatud selles kodust.

Kasvandikku harjutatakse vabadust õieti tarvitama seeläbi, et hea käitumise eest võimaldatakse temale vabalt liikuda väljaspool kodu kas selleks, et sisseoste teha, või et erikursustel käia, ka teatris ja kontserditel. Kui saabub kodust lahkumiseaeg, siis on kasvandikud elule iga-

külgset ette valmistatud — nendel on käes tervis, tööoskus ja nad on harjunud korrapäraselt elama.

Juhataja käes olevaist andmeist selgub, et kodu asutamisest saadik (1922. a.) on ainult 5% kasvandikke osutanud parandamatuks.

Külaskäigu lõpul tutvume veel juhataja enda ruumidega — kaks vaheldast tuba laiade akendega, akende all kohisevad põlised puud ning järve lained — nagu nende laste rahutud hinged, kes siia sattunud. Siin toas võib iga laps vabalt oma südant välja puistata, juhataja-kasvataja pole selleks kindlaksmääratud kõnetunde seadnud, ta talitab sõnade järgi: „Tulge minu juurde kõik, kes teie vaevatud ja koormatud olete, ja ma rahustan teid juba“. Ruumid ise mõjuvad rahustavalt — perekonna ja laste pildid seintel, rõõmsavärvilised kardinad ja lilled akendel, poolavatud klaver ning ühes nurgas isegi terve pere suuremaid ning väiksemaid nukusid ja kirjude kaantega raamatuid madalal riiulil.

„Pühapäeviti tulevad siia tütarlapsed, keda keegi kunagi ei külasta, sel viisil ei teki nende südames vihavaenu õnnelikumate vastu, keda vanemad meeles peavad.“ seletab juhataja.

Meil on aeg lahkuda ja siiski nagu ei tahaks veel ära minna, tahaks ikka lähemalt tundma õppida, kuidas sünnib lapse ümberkasvatamise imetegu. Üks on selge — see ränk töö kestab aastaid ning õnnestub ainult sellistel kasvatajatel, kel soe süda, ingli kannatus, terav mõistus ning raudne iseloom ja sealjuures nn. kuues meel, mille abil ta oskab neid omadusi õigel ajal ning õigel määral kasutada.

Laste kiltkamise ja jutukõmina saatel väljume pargist, ise aga kõnnime tükk aega vaikselt omaette, nagu see sünnib alati, kui oled midagi näinud, mis tõeliselt ilus ja väärt.

V. Poska-Grüntal

Osa kasvandikke kooli aias, mille moodustab tüüpiline Rootsi kaljumaastik

Ludvig Juht Tartu Kunstklubis sõprade keskel. Paremalt: pr. Raag, dir. Kiviste, pr. Kiviste, L. Juht, pr. Mäelo ja kirjanik Raag.

Paremal: Helju Sepp, kelle õpinguid Londonis katkestas sõda ning kellest nüüd on saanud Tartu Tütarlaste Gümnaasiumi kasvandik

Eeskujuks emadele!

Saksa-Poola sõja puhkemisel elas ka Tartu üle elvusrikkaid päevi. Iga sõda annab maailma paratamatult ärevust ja rahutust, kuid Tartul oli õnneks paljudi muud, mis tõmbas enesele tähelepanu ja ei lubanud muremõttele meid vallutada. Tartu elas Vabariigi Presidendi külaskäigu tähele. Tartu Põllumeeste Seltsi näitusele voolas rahvast kümneid tuhandeid. Põgenesid näitusele, maa õnnelikule saarele, kus kõik tõendas rahva elutahet ja töökust. Nende huviküllaste päevade kirjeldused täitsid ajalehtede veergusid mitu päeva.

Peatun väljapaneku juures, mis sai I auhinna, diplomi suure kuldauraha peale, peaministri poolt annetatud väärtusliku laualipu ja 30 kr. Kodumajanduskojalt. Eesti Emadekaitse Ühing oli oma Tartu Osakonna korraldusel välja pannud nägusa kogu imiku ja väikelapse varustust ning tarbeid.

Eesti Emadekaitse Ühingu eesmärgiks on uurida naise sotsiaalseid ja tervishoidlikke elutingimusi seoses emaülesandega ja kaasa aidata ajakohasemate eluvormide loomisele eesti emadele. Oma eesmärkide saavutamiseks rõhutavad Eesti Emadekaitse Ühing ja selle osakonnad ema tegeliku töö ratsionaliseerimise vajadust. Näitusel olid välja pandud ühingu lasteriidetuse nõuandla ja töökoja tööd. Lasteriidetuse alal on ühing teinud eeskujulikke pioneeritöid. Tema standard-kleidikesed ja poiste ülikonnad on väga nägusad ja praktilised. Nõuandlas õpetatakse ka kõige muu kõrval vanemate vanadest riietest uusi riideid tegema. Seal on saada igasuguseid lõikeid, mida saab Gonsiori tän. 5, ka kirjanarkide vastu, samuti võetakse tellimisi vastu maalt lunamaksuga.

Ei aimanud meist keegi imiku hoogtöö aasta väljakuulutamisel, et aeg

selleks eriti sobib. Hoolitsemisel lasteest tõendame kõige paremini oma püüdmist edasi elada ja püsida, olgu meie ümber kui palju tahes ärevust ja kära. Erilise tähelepanu osaliseks sai imiku varustus. Need nägusad esemed kodumaa materjalist ahvatlesid järeletegemisele. Suurt huvi äratasid imiku kaasa varakomplektid. Noored emad, isad imeltesid neid ja arutasid nende muretsemise võimalust, vanaema ja vanaisa kahetsesid, et endistel aegadel selliseid asju ei valmistatud. Oh seda imiku esimest asemekest! Lihtne korb kaetud rõõmsa kodumaa sitsiga, kui tore ja praktiline. Neid siplemspüksikesi! Nagu loodud imiku jõukatsumiseks. Neid õrnu

mähkmeid lihtsast marlist. Kes kasutas varem lumivalget marlit sel määral? Vaimustas mikihüirega ja kanapoegade kaunistatud voodipesu jne. Lutheri lastemööbel, nõuandla oma meistri poolt valmistatud, kääbusmööbel ja nukk imikukorvis aitasid tõsta väljapanekute kenadust.

Huvi pakkus ka imiku tervishoiunurk, kus eriti silma paistsid erkpunased „nohusukad“ ja kompressid. Tõesti, tung selle lahtri ees oli õigustatud ja Eesti Emadekaitse Ühingu tegeledasid kasutasid soodsat võimalust propageerida otstarbekohast lasteriidetust. Lähemal ajal kavatseb Eesti Emadekaitse Ühingu Tartu Osakond avada oma nõuandlat, et Tartu emadele võimaldada säilitada aega ja raha imiku varustamise muretsemiseks. Imiku hoogtöö aasta kohustab!

M. Kurs-Olesk

Emadekaitse Ühingu väljapanek Tartu näitusel

Raamatu ohtlikemad vaenlased

NEEDE ON sõda ja raamat ise kollase kirjanduse kujul. Mõlemad on ühtviisi ohtlikud. Üks on avalik vaenlane, teine salajane ja salalik. Üks vee-reb kui halastamatu raudrull suure müraga üle maa ja hävitab või lööb segamini kõik, mis ees on, saates ühtlasi oma laineid ja mõjusid aga veel hoopis kaugemale kui ta ise ulatab. Tagajärjeks on kõikjal kogu normaalse elu segimine. Teine hiilib vaikselt ja salaja kui mürgine gaas, kui surmakaste ja kahjustab rängalt tervekoelist elu.

Praegu on jälle need raamatu mõlemad vaenlased eriti ohustavalt tegevuses, toimides nagu kokku räägitult. Nende koostöö pole mitte juhuslik, vaid seoslik. Sõda õhutab lõkkele alaväärtuslikud kired ja nende toitja on kollane kirjandus. Viimane ei laosta rahva vaimset, kõlblist ja majanduslikku elujõudu muidugi mitte üksi sõjaajal, vaid ka rahuajal, kuid on tähele pandud, et ta just sõjaajal lööb eriti õitsele. Sõjaajal, mil inimesed elavad häiritud hingelises olukorras, leiab kollane kirjandus head pinda lugejate seas.

Sõja mõju raamatule on kui raju mõju metsale. Sõda pühib kui peoga huvi raamatu vastu, surudes kõik vaimse elu tegelased seina äärde. See kõik näitab, kui vähe inimese vaimul ütelda on, kui valitsema pääsevad sõja, võimu ja raha kired. Siis istub vaim nurgas ja vahib kurva ning nalginud näoga, mis keset tuba toimub. Minge kõnelge praegu inimestele raamatuist, küll siis kuulete, mis nad ütlevad. Vähe on neid, kes raamatu-juttu üldse veel kuulda tahavad. Kõikjal toimub nüüd hullumeelne jaht igasugustele tarbeainetele, jah, hea oleks, kui need kõik oleksid tarbeained, mida ostetakse. Ei, nüüd peetakse jahti ka säärasele ainele, millest ükski tont aru ei saa, mis ained need on ja milleks neid tarvis on. Keegi ametnik, seni päris tasakaalukas mees, oli kogunud aastate jooksul 1500 krooni raha ja pannud panka hoiule mustade päevade jaoks. Nüüd sõjapaanikas kaotanud aga mees vaimse tasakaalu täielikult. Ta võtnud kiires korras raha pangast välja, et midagi osta. Esimese hooga jooksnud ta vanakraami kauplusesse ja ostnud sealt vana portselanserviisi, mis talle poes kõige esmalt silma paistnud, ostnud seepärast, et raha kuhugi paigutada. Alles siis, kui ta koju tulnud, taibanud ta, millise narrusega oli toime tulnud. Kuid nüüd oli kõik hilja. Teine mees saanud sellega hakkama, et ostnud enesele tulevasteks päevadeks riidet tervelt 7 ühikonna jaoks. Need on paar näidet elust, mis on vaid üksikud ja juhuslikud. Suhkrusõda on üldiselt tuntud. Suhkur sulas kohe sõja algupäevil kauplustes kui lumi kuuma päikese käes. Ei siin lõõnud tormijooksul vastu ühedki tagavarad. Ja kuidas nad võisidki lüüa, kui osteti ikka 1 kott ja 10 kotti, 3 kotti ja 30 kotti korraga. Ning olevat ikka päris tõsiasi, et üks rikas pealinna mees olevat ostnud tervelt 300 kotti suhkrut.

Mis aga toimub sel ajal raamatukauplustes, kui teiste kaupluste seinad lähevad lõhki? Need haigutavad üsna tühjust. Isegi sõjaromaane ei osteta, mida tehti rahuajal nii ohrasti. Önn oli, et sõja algus sattus kokku õppetöö algusega koolides. Seetõttu olid õpilased need, kes aitasid raamatukaupmeeste kurba elu rõõmsamaks teha ja kauplustesse ka omamoodi elevust tuua. Muidu oleks seal päris õudne tühjus valitsenud.

Kirjastajad käivad mureliste nägudega ringi ja kaaluvad põhjalikult järele, kuidas kirjastuskava muutunud olude jaoks koostada. Ühes asjas on nad kindlad, et tuleb kirjastamise alal kõvasti kokku tõmmata ja kirjastatavate raamatute hulka tugevasti piirata. Mitmed kirjastused ongi juba paljudele senistele kavatsustele kriipsud peale tõmmanud, teised aga mitmete raamatute kirjastamise määramata ajaks edasi lükanud, sest teha pole midagi. Mis sa kirjastad, kui ostjaid pole. Nii suur on sõja hävitav mõju. Kuidas raamatuga läheb sõja otseses keerises, seda mäletab enamik meist Maa'lasõja ja meie Vabadussõja aegadest. Siis hingitsesid kõik need isikud ja asutused, kes raamatukultuuri alal tegutsesid, hoides vaevalt elu sees. Loodame, et meil nüüd seisukord nii kurvaks ei kujune. Kuid praegugi on asi küllaltki halb. See aga ei tohiks meisse lootusetut meeleolu sisendada. Kõik raamatu ja vaimse kultuuri rindel tegutsejad üldse peaksid uutes oludes ruttu kohanema ja kõik tegema, et väärtusliku raamatu osatähtsust selgitada rahva vaimse kultuuri huvides. Raamatu propaganda peab just nüüd segastes oludes uut hoogu võtma. See on kõigi inimeste vaimu tasakaalus hooldamiseks nüüd eriti vajaline. Kuidas hea raamat

„Eesti Nädala“ puhul korraldas Kodumaa Saaduste Propaganda Kesk-korraldus Tartus äri- ja vaateakende dekoratsiooni-võistlused, millest võttis osa ka O.-ü. „Noor-Eesti Kirjastuse“ raamatukauplus.

Aken dekoreeriti kunstnik E. Kolomi kavandi järgi ja tunnustati žürii poolt Peaministri nimelise auhinna vääriliseks. Auhind kujutab hõbevardaga laualippu marmoralusel, millel hõbeplaat pealkirjaga „E. V. Peaministri * K. Eenpalu“.

Pildil auhinnatud vaateaken, millel esiplaanil nimetatud auhind.

rahustab! Kõik rumalused tehakse ikka siis, kui vaim väeti on või hakkab selleks jääma. Kui sõja ärevus ja toidu- ning muude ainete paanika natuke väheneb, tuleb jälle inimeste huvi ka raamatute vastu elustada, muidu sureb inimene vaimsesse nälga.

Seoses huvi äratamisega hea raamatu vastu tuleb silmas pidada ka kollase kirjanduse levimise ohtlikkust. See ohtlikkus on suurem kui meie seda aimata võime või mõista tahame. Kollane kirjandus ohustab ühelt poolt meie kultuuriliste kirjastuste olemasolu, teiselt poolt veel rohkem meie rahva vaimset kultuuri ja kõlblat elu. Selle ohu ees ei tohi silmi kinni pigistada ega selle kahjulikkust alla hinnata. See oht on täiesti olemas, usutagu seda. Kuidas meil lugejate seas praegu kollast kirjandust neelatakse, see on hirmuäratav. Jälgitagu vaid väiksemate raamatukaupluste, antiikvariaatide ja turukauplejate tegevust sel alal, siis nähakse, milline on olukord. Neid kauplejaid ei saa muidugi ses suhtes süüdistada, sest äri on äri. Kui on pakkumine ja nõudmine olemas, mis siis kaupmehed peavad hoolima. Seda enam veel, et nende olemine on nükuini nigel. Ei vahenda kollast kirjandust üks, vahendab seda teine. Selles suhtes ei saa midagi teha. Tuleb võitlusse astuda tootjate vastu, ja mis veel tähtsam, selgitada lugejate silmi ja näidata neile, kui mürgine ja hävitav on kollane kirjandus. See menetlus on aga juba kogu meie rahva hariduse probleem. Küsimus on nii tähtis, et sellele tuleb tõsiselt mõelda.

J. R.

*Tellige „Tänapäeva“
endisi aastakäike.*

*Nad annavad Teile meie viimase
viie aasta kultuuri arengu ja ühis-
kondliku võitluse läbiloike.*

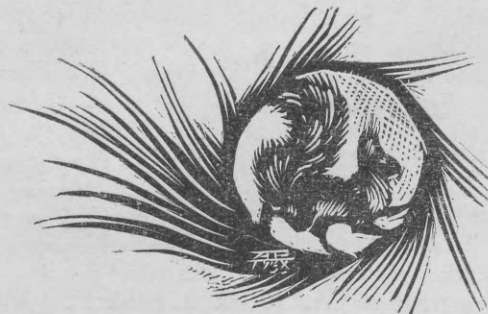
Tunne iseennast!

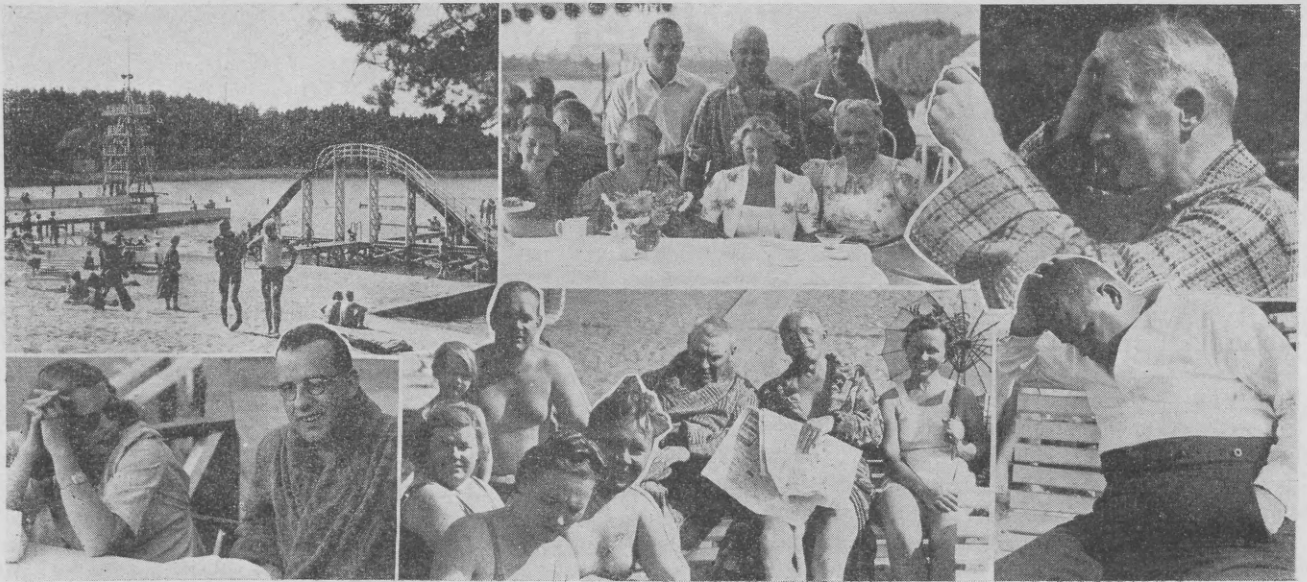
Aastaid tagasi asutati Tartusse Eesti Eugeneika ja Geneoloogia Seltsi juurde Eesti sugukondade uurimise büroo, mis aga praegu tegutseb kahjuks võrdlemisi väikeses ulatuses, kuigi tasu sugukondade uurimise eest on minimaalne — 35—70 krooni.

Sugukondade uurimine on eriti levinud Soomes ja Skandinaavia riikides, kus see uurimuslik töö nõuab palju suuremaid kulusid kui meil. Sellele vaatamata on tähendatud riikides ja ka mujal sugukondade uurimine omandanud laiade masside tunnustuse, kuna sel on rahvuspoliitiliselt määratu tähtsus.

Meie sugukondade uurimise levimatus tuleb kahtlemata panna vähese propaganda arvele. Sugukondade uurimise büroo ise oma piiratud tegevuskapitali tõttu ei saa teostada ulatuslikku kihutustööd, vaid siin tuleks peaaegu asetada seltskonna ja valitsevate ringkondade abile. Meie seltside ja ühingute tegevuskavas peaks olema sugukondade uurimise propaganda teostamine ja edustamine. Käsitähes omavalitsustega ja riiklike asutistega võiks korraldada laiadele rahvahulkadele sugukondade uurimise propagandapäevi ja -nädalaid. Kirikud ja vallavalitsused võiksid sugukondade uurimise bürood abistada hilisemate andmete hankimisega ja sugukonna tabelite koostamisega. Eelkõige aga tuleb, nagu tähendatud, pöörata tähelepanu intensiivsele propagandale, kus tähtis ülesanne on eriti täita ajakirjandusel. Pole tarvis sellega mingit uut aktsiooni meie ürituste laavinile; püütagu vaid hulkade teadvusse sisendada arusaamist sugukondade uurimistöö vajadusest ja tähtsusest.

R. Alango

Piltē mõõdunudsuvisest Elvast

Hinto contax-fotod

Üleval, paremalt: Vaade supelrannale. Prefekt Roovere (keskel) ja Grand-Hotelli omanik Niilend; prl. Niilend, pr. Niilend, pr. Sepp ja pr. Roovere kohvilauas. Rahvasaadik Vain end ilustamas peale vees käimist. All: Pr. Mugasto ja dr. Volmer; hr. Kangro, pr. Kallit, pr. Leesment, dir. Veldeman, dr. Avarsoo, prof. Paris, pr. Paris. Üks tundmatu, kellele vesi ja päike on teinud liiga

Juhan Pitka „maapaos“

VÄIKE-MAARJA ja Kilti vahel otse Ebavere mäe jalal pöörab maanteelt kõrvale kitsas kruusatatud tee. Veidi maad metsasaludega palistatud teed edasi hakkavad paistma punased hooned, mis teravalt joonestuvad ümbruse rohelisuses. Hoonete grupi elumaja äratav igäühes tähelepanu, sest ehitusstiililt erineb ta meie talumajadest hoopis.

Siin, metsade süles ja ajalooliste mägede jalal, elab meie mereväe isa ja soomusrongide looja admiral Juhan Pitka. Elab vaikelt ja üksildaselt.

„Juba kaua otsisin vaikset kohta, kus võiksin saata mööda oma vanaduspäevi,“ jutustas admiral. „Lõpuks leidsin, et siin on kõige parem. Loodus on kaunis, üksindus suur, kuid samal ajal on väljapääs Kilti kaudu väga lihtne. Nii asusingi siia. Ehitasin maja, mehed harivad uudismaad ning nii elan ma 10-ha-lisel kohal ära.“

Kas on vana võitleja väsinud, et tõmbub tagasi elurütmist? Teame ju, kui võitlusrikas on olnud Pitka elu. Väikese poisina merele, pingutav sõit ja tõusmine laevapoisist laevastiku kõrgeima aukraadini. Vabadussõja rasked päevad, kus mittemillestki tuli luua laevastik ja kaubavagunite platvormidest ja pakk-kastidest formeerida soomusrongide rügement. Peale sõja lõppu jätkus võitlus mitmel rindel: oli poliitikamees, Rahvuskogu liige, ETK direktor, asunik Kanadas. Kas kõigil võitlusil on nüüd siin, Ebavere mägedes lõpp?

„Tõmbusin avalikust elust tagasi, et lõpetada oma elutööd. Töötan me-

muuaride kallal. Ilmunud on neist vaid kaks köidet, kirjutan aga kümme. Minu eas ei ole enam aega päevi raisata. Seepärast käin aastas vaid paar-kolm korda oma „urkast“ väljas, iga kontaktiastumine eluga viib lükkiks ajaks tööst välja.

Pitka mälestused haaravad kogu ta vaheldusrikka elu. Juba ilmunud köidetes on juttu sellest, kuidas maismaa poiss (Pitka sündis süda-Järva maal) igatses ja pääseski merele ning sellest, kuidas tollest poisist sai kapten. Mälestused pajatavad edasi Vabadussõjast, millest Pitkal on väga palju öelda. Ta tahab korrigeerida nii mõndagi ilmunud „Vabadussõja ajaloo“ väidet ja neist eksimustest rääkides elustub veteraan ning paiskab:

„Vabadussõda ei olnud juhtide sõda, ta oli kogu meie rahva geeniuse töö ja saavutus. Ka polnud Vabadus-

sõda paberisõda, vaid siin tehti tegusid. Ei tohi seepärast kuhjata tegusid ja saavutusi üksikute isikute õlgadele...“

Ning siis tulevad rahuaastate elusammud. Ammuks see oli, kui Pitka oli Rahvuskogus. Nagu iseennest lipsab küsimus:

„Kuidas tuleb, et te ei kandideerinud Riigivolikokku?“

Vastus on üllatav: „Rahvuskogu aeg oli kõige raskem mu elus, teist sellist enam üle elada ei tahaks. Olen vana merekaru, ma pole harjunud diplomaatiliste võitlusviisidega.“

Nii on sidemed läbi lõigatud kogu eluga, mis ruttab väljaspool Pitka talu. Pitka saab ETK-lt pensioni, talu annab vilja ning piimigi on oma talu karjast. Piima hindab Pitka üle kõige, sest ta on nüüd absoluutne taimetoitlane.

NAATANAEEL

J. Pitka oma maja rõdul

Pitka Kanada farmi stiilis elamu

Poola romaanid

M. Kuncewiczova : **Võõramaalanna**

Nagu Z. Nalkowskagi, kirjutab M. Kuncewiczova vaid siis, kui tal on midagi ütelda — seda näeme selleski romaanis. Eriti palju huvi tohiks pakkuda „Võõramaalanna“ individuaalpsühholoogile, psühhoanalüüsist huvitatuile — kuid ka igale inimesele, kes ei otsi maailmas „ingleid ja kuradeid“, vaid inimesi, otsivaid, eksivaid, igatsevaid, lootvaid, kannatavaid ja võitlevaid inimesi, ja suudab neid mõista ja armastada kõigi nende hüvede ja pahedega. Käesoleva romaani autor pole mitte ainult geniaalne kirjanik ja suur kunstnik, vaid ka peenehangeline, valusalt kaasa kannatav inimene. Tõsine lugeja leiab käesolevas romaanis korduval lugemisel ikka jälle uusi peensusi, sügavaid mõtteid ja huvitavaid probleeme. Kuid pealiskaudsetki lugejat köidab see omapärane raamat.

„Võõramaalannat“ võis kirjutada vaid haruldaselt laia silmaringiga, põhjalikult haritud mitmekülgne suur kunstnik.

Nii mõnigi eestlane on omal ajal välja rännates kaugele Venemaale leidnud endale seal kodumaa, suutmata siiski ühte sulada võõra rahvaga ja hävitada kojuigatsuse. Romaani kangelane Róža tunneb end kõikjal võõramaalase, nii Venes kui ka Poolas. Seda ei põhjusta mitte ainult

tema mitmeti segatud veri, teda ümbritsevad võõrast rahvusest isikud ja võõrkeeled. Üsna loomulikuna õpib ta ühes oma tatarlastest kooliõdedega vene „isamaa ajalugu“. Poola vana aadli võsuna on talle ühteviisi koduseks saanud poola, prantsuse, vene ja saksa keel. Siiski ei leia ta ühist keelt selle maailmaga, mis on temalt riisunud kaks elueesmärki: anduda tõelisele, hingestatud armastusele ja saavutada täiuslikkust kunstis, muusikas. „Milline and, ja kui vilets kool!“ oli ütelnud Sarasate, kinkides talle viiulipoogna — „kuid ma usun teisse, et suudate sellest veel välja rabelda!“

Pealiskaudne lugeja näeb Róžas võib-olla ainult seda rahutut vaimu, hüsteerilist, egotsentrilist, egoistlikku naist, kes oma meeletus vihas on valmis tapma oma lapsi. „Kes see oli, kas nõid või haige?“ küsib lapsehoidja Berliini pargis. Ei, mitte nõid ega haige, vaid õnnetu võõras — võõras siin maailmas, kus ta näeb end ümbritsetuna reetjaist — kuid kes samuti kardab ka taevast, tundes end süüdlasena, et ta on rikkunud harmooniat, vägistanud oma hinge.

Palju tuleb lugeda ridade vahelt, miski selles raamatus pole öeldud juhuslikult. Isegi nimed on valitud teadlikult. Róža — roos — seda ta on kogu oma olemuselt, kuninglik, uhke, tore. Temas on tung kõikjal sammuda

Parim
seltsiline
igavatel
sügisõhtutel

tänapäeva eelistatum muusikariist

AKORDION

Meilt leiate endale igati meeldiva akordioni, mis Teid täielikult rahuldab. * Laos parimad Saksa ja Itaalia akordionid, nagu MUSICATOR, SIBYLLA BRAND, HESS ja SETTIMIO SOPRANI

Saadaval saksofonid ja igasugused teised puhkpillid

Suurim valik Eestis

Järelmaksu võimalus

PUHAS JA MUGAV ON
AINULT

ELEKTRIPLIIT

KÜLASTAGE
ELEKTRIAPARAATIDE

NÄITUST

AVATUD KELLA 8-14

TARTU LINNA ELEKTRIJAAM
TARTUS, SÖÖGITURG 7, TEL. 41-10

eesrinnas — kuid ta evib selleks ka kõiki eeldusi. Adam — on lihtsalt mees, kellega Róža on otsustanud jagada oma armastuseta abielu, kus Róža jääb ikkagi ainult Elciaks — Evelineks — Evaks.

Selleks, et mõista Róža tihti nii vasturääkivat teguviisi, tema sõnu, kogu tema murtud, koormatud hingeelu, peab tutvuma tema eluga, mida autor geniaalselt oskab tarvilikel kohtadel vahele poetada, tuues ühelainsal päeval toimuvasse romaani pilte Róža elust, mis iga kord psühholoogiliselt selgitavad Róža käitumist vastaval kohal.

Kui mõnda lugejat peaksid häirima need olevikuga vahelduvad pildid minevikust, kui mõni leiab, et see teeb raamatu raskesti loetavaks — siis ütleksin: tōsi küll — seda raamatut neelata ei või ega tohi. Temasse tuleb süveneda nagu Brahmsi D-duur kontserti või Beethoveni sonaadisse. Nagu Brahmsi sonaadis viimane fermato mõjub Róža suremine õnneliku ohkena.

„Võõramaalannat“ peab lugema, — enam kui üks kord! Siis saab Róža lugejale nii lõpmata lähedaseks ja armsaks oma inimlikus kannatuses ja eksimuses, oma igatsuses harmoonia ja lunastuse järele.

Eva Szelburg-Zarembina: Joanna eksirännak

„Joanna eksirännak“ on triloogia „Juudase ema“ esimene raamat.

Täiesti omapärane on see romaan, mida tabavalt on nimetatud proosas kirjutatud ballaadiks. Kohe esimene stseen lahtise haa juures äratav lugeja huvi viimse võimaluseni: kes on too naine, kes matub juba oma kolmandat meest? Mis põhjustas selle noore inimese surma ja ümberseisva rahva viha?

Jubedalt, õudselt mõjuvad kureeide õpetatud nõidused, mida lesk kasutab oma kodukäijast-mehesest pääsemiseks. Kuidagi ebareaalselt, muinasjutuliselt mõjub kogu see ebausuga täidetud õhkkond. Ja võõrasemagi nagu tulelaks pisut meelde päris muinasjutuvõõrasema — kui ta poleks nii inimlikult nõrk oma kirgedes ja eksimuses.

Joanna elu on raske, täis kurbi kogemusi. Siiski tundub kõikjal autori optimistlikku maailmavaadet. Nagu kuld puhastustules, nii karastub inimhing kannatusis ja võitlusis, püüdes lõpmatute kõrguste poole. Realism ja sümbolism on selles romaanis sulatatud harmooniliseks tervikuks. Igapäevaste reaalseste sündmuste sekka toob kirjanik äkki varesena õhku tõusva kureeide kuju, pardi-jalal ringi hulkuva katku; ülireaalselt mõjuva fantastilise loo rottide püüdmisest, mis maanutab legendi Haamelni rotipüüdjast. Tädi Julja mustad tantsus lehvivad seelikud tekitavad tuulepuhangu, mille mõjul tuli ei taha enam põleda, muutudes koldel puhastustuleks täis patukahetsevaid hingi... Siin on nii palju muistset, rahvuslikku talupojaromantikast, nii julgelt suurendatud, nagu lapse silmaga nõiapeeglis nähtud dimensioone, et imestada tema julgust. Teadlikult valib autor oma teoses tehnika ja vormi. Karmide elutõdede kirjeldamisel kasutab ta lihtsaid sõnu ja pilte, valides sügavamatele elamusile eepilise vormi.

Tahaksin seda Poolas laiemates rahvahulkades nii suuri laineid löönud romaani kõigiti soovitada ka eesti lugejaskonnale.

L. S.

Kõikidesse eesti kodudesse meie väärteosed

Eesti Rahvaleksikon

Ilmub 10 vihkus, iga vihk vähemalt 100 lk., kokku üle 1000 lk. u. 30.000 artikliga.

Ettetellimishind:

kohemaksetavas rahas **kr. 11.—**
vihkude kaupa makstes „ **15.—**
(iga vihu ilmumisel „ **1.50**)

O. Lutsu kogutud teosed

Ilmuvad 30 köites, kokku u. 10.000 lk., seni ilmunud 15 köidet.

Ettetellimishind:

Korraga makstes **kr. 60.—**, osade viisi **kr. 75.—** (tellimise andmisel **kr. 7.50** ja iga köite ilmumisel **kr. 2.25**).

Üleni linases köites ja eriti heal paberil:

Korraga makstes **kr. 90.—**, osade viisi **kr. 105.—** (tellimise andmisel **kr. 7.50** ja iga köite ilmumisel **kr. 3.25**).

Fr. Tuglase kogutud novellid

Ilmuvad 3 köites, kokku u. 1000 lk.

Ettetellimishind:

Nummerdatud väljaanne autori nimikirjutusega **kr. 10.—**, harilik väljaanne **kr. 7.50**, osade viisi makstes **kr. 8.50** (tellimise andmisel **kr. 2.50** ja iga köite ilmumisel **kr. 2.—**). Köidetult **kr. 3.—** kallim.

Marie Underi kogutud teosed

Ilmuvad luksuspaberil 3. köites

Ettetellimishind:

kohemaksetavas rahas **kr. 9.—**, osade viisi makstes **kr. 10.—** (tellimise andmisel **kr. 4.—** ja iga köite ilmumisel **kr. 2.—**).

Nõudke meie hinnakirju ja prospekte.

O.-ü. „Noor-Eesti Kirjastus“

Tartus, Gustav-Adolfi 8, telef. 22-66.

Posti jooksev arve nr. 2232.

Meie igapäevane leib

Söögist oleneb inimese tervis.

Hippokrates

(460—377 e. Kr.)

LEIB on inimkonna tähtsamaid toiduaineid. „Meie igapäevast leiba anna meile tänapäev!“ See palve annab sellest selget tõendust.

Prof. Maurizio ja Heupke uurimistel toodi rukis Euroopasse e. Kristust. Rooma kirjaniku Pliniuse teatel (suri 79 a. p. Kr.) tarvitati rukist esimesena Alpide jalal elava rahva poolt ja teda nimetati *secala*. Praegu tarvatakse rukist paljudes Euroopa riikides ja ka meil Eestis. Eriti on kasulik täistera, must leib. Prof. Schöenbergi andmeil (raamatus „Der Naturarzt“) sisaldab rukkipüül mineraal-toitolluseid 1,48%, kuna täisterajahus leidub neid 6,34%.

Nagu loeme Šveitsi arsti M. Bircher-Benneri raamatust „Eine neue Ernährungslehre“, kannatavad kõik kultuurrahvad suurel määral seedimisriikete all. Ja seda põhjusel, et nad söövad keedetud ja pehmeid toite ning eriti liha. Nende toitudest ja ülelligseist valkudest tekivad sooltes mädaollused ja kõhukinnisus. Viimase haiguse vastu tarvitatakse küll lahtitegevaid rohtusid, kuid need ärritavad aja jooksul soolte ilanahka ja võimaldavad sooltes tekkinud mürkide kergemat veresse pääsemist.

Londoni kuuluss kirurg ja teadlane Arbuthnot Lane'i arvates tekib vähjahaigus peamiselt mürgitustest sooltes, mis tuleb ülelligsest lihasöömisest. Ta soovib selle haiguse ärahoidmiseks süüa taime- ja toortoite ja täisteraleiba.

Meie peame oma tervise korrashoiule panema rohkem rõhku! Juba kuulus Goethe ütles: „Mis on suurim õnn maapeal? Terve olla! Ma ütlen: ei! Suurim õnn maa peal on terveks saamine!“

Kõik vähese kultuuriga inimesed tarvitavad söögiks lihtsaid taime- ja toortoite ning leiba. Seda põhimõtet rõhutas juba 1791. a. Jena ülikooli prof. Hufeland oma raamatus „Makrobiotika“. Ka näeme Tiibeti uurija dr. Filcheri kirjutises „Deutsche med. Wochenschrift“ nr. 8—9) sellest, kuidas tema elas aastaid tiibetlaste keskel, süües nendega ühes kõiki kohalikke lihttoite. Liha tarvitatakse seal vähe — ainult natuke lambaliha, kuna vanade piimalehmade liha hävitatakse. Süüakse taimetoitu, kõvaks kuivanud täistera-leiba, puuvilja jne. Seedimisriikeid, hambavalu ja vähjahaigust seal peaaegu ei tunta.

Samust nähtusist kirjutab inglise toitlustusuurija arst sir Rob. Mc. Carrison Põhja-Indias elavast hunza rahvast, kes elab samuti taimetoidust, süües kõva leiba. Ka seal ei tunta kultuurinimestele omaseid haigusi ja seedimisriikeid.

Eelkirjeldatust saab kergesti järeldada, et kõhu terviseks ja korrashoiuks on tarvis süüa kõva leiba. Selleks on praegu kohaseim kuivikleib.

Rastocki hügieenia instituudi direktor prof. W. Kollath, kes on üle 50 teadusliku raamatu autor, ütleb oma raamatus „Grundlage, Methode und Ziele der Hygiene“ järgmist:

„Kuivikleib (Knäckebröt) on hea, kuid ainult siis, kui ta on valmistatud heast toorainest.“

Kõhukinnisuse arstimiseks soovib Baden-Badeni suurema haigla juhtivaid arste dr. med. H. Malten oma raamatus „Arterien Verkalkung“ süüa kiudaineid sisaldavat kauaseisnud leiba ja eriti taime- ja toortoite.

Kuulus teadusmees prof. Jassen ütles, et hammaste kõdunemist tuleb pidada suuremaks inimsoo nuhtluseks.

Nagu loeme saksa teadlase dr. med. dent. et phil. W. Klussmanni raamatust „Gebissverfall und Ernährung“ näidatud teadlase Mummery uurimustest väljakaevatud pealuude juures, ei tuntud kuni kiviajani hammaste rikkeid. Kiviaeg näitab hambaaukuseid (caries) juba 2,9%, pronks-

aeg 21,8%, viies sajand p. Kr. 70,3% ja käesoleval ajal kipub see protsent tõusma üle 80.

Allpool toome rea väljavõtteid mitme kuulsa teadlase raamatuid hammaste tervishoiu alal, eriti selles osas, mis puudutab kõvema toidu närimise kasulikkust hammaste korrasoleku säilitamiseks.

Algame dotsent Oehrleini eestikeelse raamatuga hammaste tervishoiu kohta. Seal loeme järgmist:

„Varemalt olid hambad rohke puremise tõttu palju vastupidavamad ja tugevamad ning haigestusid hoopis harvemini. Meil leidub vanemate inimeste seas praegugi veel neid, kes pole kaotanud ainustki hammast. Kui nende inimeste hambaid lähemalt silmitseda, siis ilmneb, et nende hambad on puretud täiesti lamedaks. Hambad on vastava närimise tagajärjel lühenenud 1—2 mm võrra, kuid on siiski jäänud terveks ja tugevaks. Hammaste puremispinna kulumine pole hambale kahjulik, vastupidi, koguni hüveks, sest siis pole pisilastel ruumi pesitsemiseks, ja ainevahetus, eriti lubjaainete vahetus toimub hambas nii korrapäraselt, et hammas üha paremini lubjastub ja lõppeks üldse enam haigeks jääda ei saagi.“

Alati tarvitusel olev nuga ei roosteta. Kes virgalt kasutab hambaid puremiseks, milleks nad loodud, sel püsivad nad väga kaua. Hoidmine ei säilita hambaid, vaid ainult rohke tarvitamine teeb nad vastupidavaks.“

Edasi leiame hambaarst E. Sterni eestikeelses raamatukeses — Hambad terveina — järgmise ütluse. „Soovitada tuleb (eriti lastele) võimalikult kõvade toitainete (jämeda leiva) tarvitamist, kuna sellega saavutatakse hammaste loomulik puhastus ja karastus. Eriti peaks riik ja seltskond hoolitsemata selle eest, et meie kasvaval noorsool oleksid terved hambad.“

Ka on nende ridade kirjutaja küsitlenud meie paremaid asjatundjaid hambaarste pr. Joh. Jürmanni — viimane omab laialdase praktika koduses ja ametkoha tegevuses — ja proua Pekmat, kes mõlemad pooldavad seda, et inimesed tarvitaksid söögiks kõva leiba või kuivikleiba ja teisi hammaste tegevust arendavaid toite.

Dr. E. Heinrichi poolt on Dresdenis välja antud raamat „Karies prophylaxe“. Selles raamatus näitab ta Šveitsi arsti Oettli uurimustele kahes külas elavate laste hammaste alal. Need külad on vaid mõned kilomeetrid üksteisest eemal. Ühel külal on loodud suure teega ühendus laiema kultuurilmaga ja seal valmistavad juba pagarid leiba. Teine küla elab vanaviisi — küpsetab leiba üks kord kolme kuu järele. Selle aja jooksul kuivab leib kivi-kõvaks. Viimases külas leiti 800 lapse hammaste ülevaatusel ainult kolm hambaauku. Pehmet leiba sööva küia 36 lapse juures olid ainult 4 lapsel terved hambad, kuna 32 olid 4—7 hammast auklikud. Tervete hammastega laste üldvälimus avaldas ka väga terviseküllast muljet.

Lähemal ajal ilmub

A. Hanko

Oli kord...

Mälestusi I

Kambja

Sööki tarvitavad mõlemad külad ühtlaselt. See näitab, kui vajaline on kõva leiva närimine hammastele.

Dr. Klussmann oma raamatus „Gebissverfall und Ernährung“ toob näite Magdeburgi juures valmistatavast kuivikleivast. Viimase kohta tähendab ta järgmist: See leib on täisterast, mis sisaldab hambale vajalisi mineraaltoiteolluseid, suurendab hammaste närimistegevust ja on maitsev ning kerge alal hoida. Tuleb vaid hästi läbi närida. Ka leiva tarvitamise kohta tähendab dr. K., et pere-naised ei peaks leiba enne 7 päeva seismist lauale tooma. Kõva leiva söömise vajadust rõhutab ka Berliini ülikooli prof. Schönerberger raamatus „Der Naturarzt“.

Dr. Albert Grund kirjutab ajakirjas „Sonnenschein“ pika artikli hammaste eest hoolitsemisest. Ta toob näiteks ühe Sveitsi kantoni Wallisi oru elanikke, kes söövad täisterast rukkileiba, mida lastakse 8 nädalat seista. Peale leiva söövat Wallisi elanikud palju taimetoitu, liha vaid pühapäevadel. Hambad on nendel parimas korras.

Sveitsi arst M. Bircher-Benner kirjutas pikema kirjatüki prov. Adami raamatus „Natürliche Heilweise“. Hammaste kohta näitab ta Berni arsti dr. Stineri eksperimentide tulemusi loomade hammaste uurimistel. Ta tegi katseid mereseakestega, andes nendele 2—3 kuu jooksul ainult täiesti pehmet toitu. Tulemus oli üllatav — katsealuste loomakeste hambad muutusid nii pehmeks, et neid kergesti sai kääridega pooleks lõigata. Saksa dentisti H. Messerschmidt'i raamatus „Gesunde Zähne“ loome ka seda, et hammastele on vajaline kõva rukki täisteraleib, sest rukis sisaldab fluori, mis vajaline hamba luu ja pealiskihi kõvendamiseks.

Lõpuks tahaksin lühidalt tähendada Lembergi ülikooli prof. dr. Maurizio kui parima leiva-ajaloo tundja raamatule „Die Geschichte unserer Pflanzennahrung“. Selles põhjalikus teaduslikus töös osutab ta Põhjamaade rahvaste — Soome, Rootsi, Norra ja Lapimaa — elanikkudele, kes tarvitavad terveisele kasulikku kuivikleiba, tuues isegi ülesvõtteid soome ja rootsi leibadest.

Rootsis on peale muude pikka aega tarvitusel kuivatatud verileib (paltbröd), mida tuntakse kogu maal. Teda valmistatakse rukki täisterajahust, kohati ka odra- ja kaerajahust, lisades taigale juurde loomavard. Ka Eestis on hakatud kuivikleiba valmistama. Meie tuntuim jahu suurveski J. Puhk ja Pojad on selle leiva valmistanud puhtast rukki täisterajahust, mille väärtust eespool rõhutatud. Leib omab meeldivat maitset, on kerge kaua alal hoida ja peasi — ta on hammaste ja seedimiselundite tervishoiule üks kasulikumaid!

Dr. H. E.

Kõige valikurikkam ja soodsam

ostukoht

õpetajatele ning õpilastele

igasuguste koolitarvete ja

õpperaamatute alal on

O.-ü. „Noor-Eesti Kirjastuse“

Raamatukauplus

Tartus, Rüütli 11. Tel. 38-22

O/ü. „Noor-Eesti Kirjastuse“

TRÜKI- JA KÖITEKODA

TARTUS, KASTANI 38. TELEF. 34-29

★

VALMISTAVAD

KÕIKSUGU TRÜKI- JA KÖITETÖID

Klaas

Portselan

Teras

A-s. «D. Mirvits & Pojad»

Tallinn

Tartu

„Tänapäev“ ilmub kord kuus. Tellimishind aastas (12 nr.) kr. 3.60, poolaastas kr. 1.80, veerandaastas kr. —.90
Üksiknumber 35 s.

Toimetuse ja talituse aadress: Tartu, Kastani 38, Noor-Eesti, telefon 34-29. Toimetaja kõnetund iga äripäeval k. 11—12.

Vastutav ja tegev toimetaja: E. ROONE
Väljaandja: K-Ü. „TÄNAPÄEV“

Tarvitamata jäänud käsikirju alal ei hoita. Käsikirjad saadetakse tagasi, kui selleks on lisatud vastaval määralt postmarke.

Noor-Eesti Kirjastuse trükk Tartus 1939

Ilmus 7. detsembril 1939

Kliseed A. Raba tsinkograafiast

POOLA ROMAANIDE SARI

Rahva hing kajastub tema kirjanduses

- M. Choromanski: ARMUKADEDUS JA MEDITSIIN.
Romaan. Tõlkinud B. Linde. Hind kr. 3.75
- M. Kuncewiczowa: VÕÕRAMAALANNA.
Romaan. Tõlkinud L. Skomarovska. Hind kr. 4.25
- Z. Nalkovska: PIIR.
Romaan. Tõlkinud L. Skomarovska. Hind kr. 4.75
- E. Szelburg-Zarembina: JOANNA EKSIRÄNNAK.
Romaan. Tõlkinud L. Skomarovska. Hind kr. 4.25

OSAÜHING „NOOR-EESTI KIRJASTUS“

TARTUS, KASTANI 38 * RAAMATUKAUPlus RÜÜTLI 11 * POSTI JOOKSEV ARVE 2232

RAAMAT ON RAHVA TUGEVSUS

W. Freymann: Filosoofia peaküsimusi	kr. 1.50	keelest tõlk. S. Holberg	„ 5.50
T. Grünthal: Riigikohtu Tsiviilosakonna otsuseid 1938. a.	„ 5.—	Fr. Tuglas: Kogutud novellid I	„ 3.75
K. A. Hindrey: Hukatus Mäläril. Novellid	„ 3.—	Fr. Tuglas: Kogutud novellid II	„ 4.—
A. Kaelas: Sotsiaalkindlustuste seaduste ja määruste kogu	„ 4.—	Fr. Tuglas: Väike Illimar II. Romaan.	
E. Kippel: Kuldasikas. Romaan	„ 3.90	Teine täiendatud trükk	„ 3.50
J. Kärner: Öösiti kumavad linnad I. Romaan	„ 4.25	Anonymus: Ühe Norra reisi kroonika.	
K. Laagus: Buršide kodune konvent. Näidend 3 v.	„ 2.—	Humoristlik reisikirjeldus. Kunstnik	
S. Lagerlöf: Gösta Berlingi saaga. Rootsi keelest tõlkinud M. Pedajas	„ 5.75	A. Johani illustratsioonid	„ 1.50
T. E. Lawrence: Seitse tarkuse sammast I. Inglise keelest tõlkinud A. H. Tammsaare	„ 4.25		
T. E. Lawrence: Seitse tarkuse sammast II. Inglise keelest tõlkinud A. H. Tammsaare	„ 4.25	I l m u m a s :	
O. Luts: Kogutud teosed XIV. „Udu“. Romaan	„ 3.—	Johannes Barbarus: Üle läve. Luuletuskogu. Kunstnik A. Laigo kaas ja originaal-puugravüürid.	
O. S. Marden: Tee oma elust meistriteos. Inglise keelest tõlk. A. Treu	„ 2.75	Erni Hiir: Homsele vastu. Luuletuskogu.	
M. Metsanurk: Maine ike. 2. trükk. Novellid	„ 3.—	K. A. Hindrey: Ja ilma ja inimesi ma tundsin viimati ka. Romaan	
Enn Randla: Südamel hää. Romaan	„ 2.—	E. Krusten: Org Mägedi armastus. Romaan	
R. Roht: Talulapsed I. Romaan	„ 3.50	Prof. H. Kruus: Eesti Aleksandrikool	
Juhan Sütiste: Valgus ja varjud. Luuletuskogu	„ 2.—	J. Kärner: Käidud teedelt. Luuletuskogu	
L. Tolstoi: Anna Karenina I. Vene		O. Luts: Kogutud teosed XIII. „Iiling“. Romaan	
		O. Luts: Kogutud teosed XXII. „Kuidas elate?“ Fõljetonid	
		O. Luts: Kogutud teosed XX. „Tuliilil“ ja „Vana kübar“. Fõljetonid	
		O. Luts: Punane kuma. Mälestused XI	
		O. Luts: Pastlad. Näidend 1 v.	
		Mait Metsanurk: Tuli tuha all. Romaan	
		J. Semper: Kivi kivi pääle. Romaan	
		A. H. Tammsaare: Põrgupõhja uus Vanapagan. Romaan	

O.-Ü. „NOOR-EESTI KIRJASTUS“ Tartus, Kastani 38

ETK

NAUDINGSUITSUD

AHTO * VIKING

IGAS TÕMBES
PALJU VÕLU

„Eesti Naine” 1940. a.

Naiste ainuke naisküsimusi sisaldav ajakiri »EESTI NAINE«
jätkab ilmumist eeloleval aastal endistel alustel.

TELLIMISE HIND on kr. 2.— aastas ja kr. 1.— pooles aastas.

Tellimisi võtavad vastu kõik postiasutused. Tellige varakult!

„Eesti Naise” talitus Tartus, Gustav-Adolphi t. 22

K E V A D I K

Noorsoo enesekasvatuse, elureformi ja isetegevuse ajakiri. Asutatud 1924. a.

- on vaimsete huvidega noorte ja noorsoo juhtide ajakiri.
- avaldab kirjutisi kõigilt noorsoo elualadelt; erilist tähelepanu pühendatakse enesekasvatusele ja elureformi-küsimustele.
- käsitleb järjekindlalt noorsoo-organisatsioonide juhtimisega seotud küsimusi, eriti pidades silmas kooli lõpetanud noorte org-e ja gümnaasiumide, kesk- ja kutsekoolide õpilaste ringe.
- toimetuse kolleegiumi kuuluvad: kunstn. Ed. Ahas, dr. A. Annist, insp. E. Jaanvärk, nõunik A. Kalamees, prof. E. Kant, prof. A. Koort, õp. A. Kuum, prof. J. Köpp, pääinsp. J. Lang, dr. A. Luha, klj. J. Parijõgi, prof. E. Poom, dir. J. Port, insp. S. Pruuden, dir. F. Puksoo, prof. K. Ramul, prof. D. Rootsmäe, prof. P. Tarvel, dr. J. Tork, dir. K. Treffner, õp. R. Vokk, helilooja E. Vörk.
- on kõige odavam ajakiri. Aastakäik (6 numbrit á vähemalt 16 lk.) maksab ainult 75 snt., üksiknr. 15 snt.
- endistes aastakäikudes on rohkesti idealistlikule ja teotahtelisele noorusele määratud kirjutisi enesekasvatusest, elureformist ja isetegevusest, mis ei vanane, vaid säilitavad oma täisväärtuse ka läbi aastakümnete. Talitusest on piiratud arvul saadaval endised aastakäigud (alates 1926. a.), á 25 snt. „Kevadik“ 1926—1938, 13 aastakäiku koos, maksab kr. 2.50, köidetult kr. 4.—.

Tellige „KEVADIK“ igale koolile, igale noorsoo-org-ile ja igale noorele
Toimetus ja talitus: Tartu, G.-Adolfi 18. Postk. 86. Telef. 2404.

Teie tahate, et Teie lastest kasvaksid
arenenud ja kultuurihuvilised inimesed

Teie tunnete muret, et lugemishimulised noored
„neelavad“ neile ebasobivat kirjandust

Tellige 10-16 aastastele noortele
noorteajakiri

„Meie Noorus“

MEIE NOORUS ilmub Tallinnas 18 korda aastas (koolitöö ajal 2 korda kuus).

MEIE NOORUSE väljaandjaks on suur heategev organisatsioon, Eesti Punane Rist, tihedas koostöös Haridusministeeriumiga ja Õpetajate Kojaga.

MEIE NOORUSE toimetusse kuuluvad tuntud noorsoo- ja haridustegelased: V. Altoa, J. Maisma, E. Murdmaa, J. Nyman (peatoimetaja), P. Rummo (tegev toimetaja) ja J. Vellerind.

MEIE NOORUSE kaastööliste perre kuuluvad parimad noortekirjanikud, eriteadlased ja kunstnikud.

MEIE NOORUS on pildirikas, huvitav ja elav.

MEIE NOORUS on odavaim noorteajakiri: 500—600 lehekülje suurune aastakäik maksab ainult 3 krooni. Üksiknumber 20 senti.

MEIE NOORUSE tellimisi võtavad vastu kõik postiasutised, talitus, raamatukauplused, usaldusmehed koolides ja noorteorganisatsioonides.

Meie Noorus on tuhandete noorte südamesober. // Tehke, et ka teie lapsed omaksid selle väärtusliku sõbra!

„Meie Noorus“

Niguliste 12, Tallinn. — Telef. 432-73. Posti j. arve nr. 88.

Postimees

№ 279

POSTIMEES
ILMUB
varahommikul

kell 8.00
" 8.15
" 8.00
" 9.10
" 10.49
" 13.05
" 10.00

Kõikides... ta kohtadesse peale saa...
...ab „P... mispäeval vastavalt rongide...
...autobuste in...

Värskemaid uudiseid
põnevatest päevasündmustest

toob Teile

„POSTIMEES“

Eesti vanim päevaleht.

Tellige. / Lugege. / Levitage.

Toimetus ja peakontor:

Tartu, Ülikooli 21/23, tel. 40-80
Tallinnas, Viru 9, tel. 436-11

Reserveeritud

Tahate sündmusi ette näha,
siis lugege

TÄNAPÄEVA

Põhjalik ja süvendatud informatsioon
Parim kaastööliskond
Vabameelse ja demokraatliku suuna ajakiri
Rahvalik ja aktuaalne sisu

* Tellige „Tänapäeva“ *

Soovitage oma tuttavatele

Tellimishind aastas kr. 3.60, poolaastas kr. 1.80

JUNO

Terved ja ilusad hambad

HAMBAPASTAGA

H
A
M
B
A
P
A
S
T
A
G
A

- See pasta on kindel ja tervis-
hoidlik hambapuhastamis-
vahend
- Hoiab igemed tervetena,
säilitades nende loomuliku
puna
- Pasta on eriti peenekoeline
ega riku tundlikku hamba-
vaapa
- On meeldiva maitsega ning
jätab suhu kauakestva värs-
kustunde

A/S. Prov. Julius Lill

Tartu

1939. a. Nobeli laureaadi

F. E. Sillanpää

Silja't

peetakse tema meistriteoseks, millega ta
vallutas maailmakirjanduse kitsad väravad

Soome keelest tõlkinud M. Lepik

Müügil kõigis raamatukauplustes

Hind broš. kr. 3.50

C.-ü.

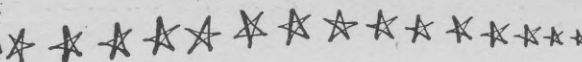
„Noor-Eesti Kirjastus“

Tartu, Kastani 38. Posti j. arve 22-32

Tujuloovad pühadekaaslased

ETK Külaliste- ja Jõukohvid
ETK maitsvad veinid ja
naudingsuitsud Ahto, Viking,
Pallas

Teatame lugupeetud ostjaskonnale, et teostame

PABERI SUURMÜÜKI

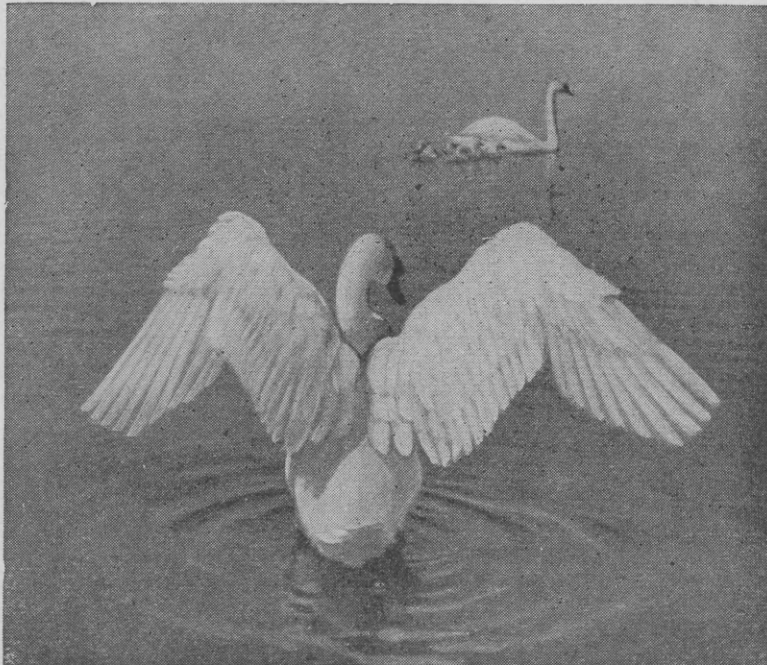
VAHENDITULT TEHASEST

VALMISTAME:

kirjutuspaberit nr. 5 ja 8, arveraamatupaberit, postpaberit, paljundamispaberit, aleksandria paberit, trükipaberit, manufaktuurpaberit, etiketipaberit, suosapaberit, bristol- ja postkartongi ja suuri jõupaberist kotte.

**Tellimiste vastuvõtmine Maakri t. 27, postk. 413,
telefon 458-15**

A.-S. Tallinna Paberivabrik E. J. Johanson

Kaitseprobleem

on sama vana kui maailm

Kaitsta ennast ja oma perekonda käsib iga elava olevuse ürginstinkt

Kaasaegses ühiskonnas on inimesel võimsam kaitsevahend

Elukindlustus,

mis ka praegusel ajal kõige kindlamini tagab muretuse ja heaolu igale

Otsustage veel täna sõlmida elukindlustus Ühistegelikus Kindlustusseltsis «EESTI»

Valitsus: Suurturg 8, Tartu

KODUMAJANDUSE- JA KODUKULTUURI-AJAKIRI

«TALUPERENAINE»

on parim nõuandja kõigis naiste töös ja elus ettetulevais küsimusis

TALUPERENAISEL on suur moe-, käsitöö- ja kangakudumise-osakond ühes mustri- ja lõikelehega. Igal numbril kaasas «LASTE MAAILM»

«TALUPERENAISE» 1940. aasta tellijaile suured kingid

«TALUPERENAISE» tellimisi võtavad vastu kõik postiasutused üle riigi

«TALUPERENAINE» maksab aastaks kr. 4.50, poolaastaks kr. 2.30 ja veerandaastaks kr. 1.20

TOIMETUS JA TALITUS:

TARTUS, PEETER PÖLLU 5. TELEFON 29-37

Hind 50 senti